

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

დოქტორანტი გოჩა ბერიძე

საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების მნიშვნელობა
და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობა სოფლის
განვითარებაში (აჭარის მაგალითზე)

წარმოდგენილია დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

სადოქტორო პროგრამა აგრარული ეკონომიკა შიფრი 0701
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
თბილისი, 0175, საქართველო
ივლისი, 2019 წელი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

აგრარული მეცნიერებების და ბიოსისტემების ინჟინერინგის ფაკულტეტი

ჩვენ, ქვემოთ ხელმოწერნი ვადასტურებთ, რომ გავეცანით დოქტორანტ გოჩა ბერიძის მიერ შესრულებულ სადისერტაციო ნაშრომს დასახელებით: საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების მნიშვნელობა და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობა სოფლის განვითარებაში (აჭარის მაგალითზე) და ვამლევთ რეკომენდაციას საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის აგრარული მეცნიერებების და ბიოსისტემების ინჟინერინგის ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოზე მის განხილვას.

„ „ _____, 2019 წელი

სამეცნიერო ხელმძღვანელები:

პაატა კოლუაშვილი ეკონომიკურ მეცნიერებათა

დოქტორი, პროფესორი

ჯემალ კაციტაძე ტექნიკის მეცნიერებათა

დოქტორი, პროფესორი

რეცენზენტები: რევაზ ასათიანი ეკონომიკურ მეცნიერებათა

დოქტორი, პროფესორი

ანზორ აბრალავა ეკონომიკურ მეცნიერებათა

დოქტორი, პროფესორი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

2019 წელი

ავტორი: გოჩა ბერიძე

სადისერტაციო თემის დასახელება: საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების მნიშვნელობა და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობა სოფლის განვითარებაში (აჭარის მაგალითზე)

სადოქტორო პროგრამა: აგრარული ეკონომიკა

ხარისხი: დოქტორი

სხდომა ჩატარდა: _____ წლის „   „ _____

ინდივიდუალური პიროვნებების ან ინსტიტუტების მიერ ზემოთმოყვანილი დასახელების ნაშრომის გაცნობის მიზნით, მოთხოვნის შემთხვევაში, მისი არაკომერციული მიზნებით კოპირებისა და გავრცელების უფლება მინიჭებული აქვს საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტს.

ავტორის ხელმოწერა

ავტორი ინარჩუნებს დანარჩენ საგამომცემლო უფლებებს და არც მთლიანი ნაშრომის და არც მისი ცალკეული კომპონენტების გადაბეჭდვა ან სხვა რაიმე მეთოდით რეპროდუქცია დაუშვებელია ავტორის წერილობითი ნებართვის გარეშე.

ავტორი ირწმუნება, რომ ნაშრომში გამოყენებული საავტორო უფლებებით დაცულ მასალებზე მიღებულია შესაბამისი ნებართვა (გარდა იმ მცირე ზომის ციტატებისა, რომლებიც მოითხოვენ მხოლოდ სპეციფიურ მიმართებას ლიტერატურის ციტირებაში, როგორც ეს მიღებულია სამეცნიერო ნაშრომების შესრულებისას) და ყველა მათგანზე იღებს პასუხისმგებლობას.

რეზუმე

საქართველოს სოფლის მეურნეობა მდიდარი ტრადიციებით გამოირჩევა, ის საქართველოს ისტორიის, ცნობიერებისა და კულტურული მემკვიდრეობის განუყოფელი ნაწილია. დროთა განმავლობაში სწორედ სოფლის მეურნეობამ დიდი როლი ითამაშა საქართველოს, როგორც დამოუკიდებელ სახელმწიფოს ჩამოყალიბებასა და მის განვითარებაში.

საქართველოში სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის ხელსაყრელი ბიოგეოკლიმატური პირობების მიუხედავად, დარგის განვითარება საგრძნობლად ჩამორჩება, ეკონომიკის სხვა სექტორების განვითარების ტემპებს.

ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად შეცვალა დამოკიდებულება სოფლის მეურნეობის დარგის განვითარებისადმი. საქართველოში სოფლის მეურნეობის განვითარება პრიორიტეტულად გამოცხადდა, შესაბამისად ყოველწლიურად მზარდია, სოფლის მეურნეობის ბიუჯეტი. დიდი ყურადღება ექცევა, მცირემიწიანი ფერმერების მხარდამჭერი პროგრამების დაფინანსებას.

აჭარის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ერთ-ერთი ძირითადი მიზნად იქცა ფერმერებისა და სოფლად დასაქმებულთა, უნარებისა და შესაძლებლობების ამაღლება, რათა გაუმჯობესდეს სოფლის მეურნეობის დარგის პროდუქტიულობა და კონკურენტუნარიანობა.

ნაშრომის მიზანია შეისწავლოს სახელმწიფო ექსტენციის სამსახურის პრობლემები და ნაკლოვანებები. მნიშვნელოვანია სახელმწიფომ შეძლოს ექსტენციის სამსახურის სწორი სტრუქტურის ჩამოყალიბება, რათა ეფექტურად განხორციელდეს ექსტენციის მიწოდება. პრობლემის აქტუალობიდან გამომდინარე ნაშრომში გამოვკვეთეთ სხვადასხვა ტიპის ამოცანები: კომპეტენციის გაძლიერების საჭიროება, საჭირო ტექნიკური აღჭურვილობის დეფიციტი, მენეჯმენტის ეფექტური სისტემების დეფიციტი. ნაშრომში მოხდა სახელმწიფო ექსტენციის სამსახურის, ახალი მოდელის შემუშავება და არსებული პრობლემის შესწავლა.

სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის საგანს ექსტენციის სამსახურის ეკონომიკური ეფექტურობის საკითხები წარმოადგენდა, ხოლო კვლევის ობიექტი აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკის მუნიციპალიტეტებში მცხოვრები ფერმერები იყვნენ.

კვლევა ჩატარდა ანკეტური გამოკითხვის საფუძველზე, რომელიც მოიცავდა 8 კითხვასა და პასუხის 5 ვარიანტს, სავარაუდო რესპოდენტთა საერთო რაოდენობამ შეადგინა 10 758, ნაშრომში აქტიურად იქნა გამოყენებული შემდეგი მეთოდები: სტატისტიკური, დიალექტიკური, ეკონომიკური-სტატისტიკური, შედარების, ინდუქციური და დედუქციური შესწავლის მეთოდები. აღწერითი, ჯგუფებს შორის განსხვავებათა ანალიზი, ერთფაქტორული ანალიზი, მრავალფაქტორული ანალიზი.

2012-2018 წლების განმავლობაში აჭარის რეგიონში ფერმერებზე მიწოდებული ექსტენციის ანალიზის საფუძველზე დავადგინეთ, რომ საჭიროა ექსტენციის სამსახურის დამოუკიდებელ სტრუქტურული ერთეულად ჩამოყალიბება, ექსტენციის სტრატეგიის შემუშავება, რეგიონისათვის პრიორიტეტული კულტურების გამოკვეთა, საექსტენციო პაკეტების შექმნა და ფენოფაზების შესაბამისად სრულყოფილი ექსტენციის მიწოდება, რაც ხელს შეუწყობს სოფლად დასაქმებულთა უნარების, შესაძლებლობებისა და ეკონომიკის გაძლიერებას.

აჭარის რეგიონში ექსტენციის მიმართულებით არსებულმა სიტუაციამ, გვაიძულა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროსათვის მიგვეცა რეკომენდაციები. ერთ-ერთ ძირითად რეკომენდაციას წარმოადგენს ექსტენციის სამსახურის სამინისტროსგან დამოუკიდებელი სტრუქტურულ ერთეულად ჩამოყალიბება. მისი არსი სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ა(ა)იპ აგროსერვის ცენტრის დაქვემდებარებაში უნდა ჩამოყალიბდეს ექსტენციის სამსახური, რომელიც უზრუნველყოფს ექსტენციის მიწოდებას. ვინაიდან ამ ორგანიზაციას ეფექტური ექსტენციის განხორციელების მიზნით გააჩნია შესაბამისი გამოცდილება და მატერიალურ ტექნიკური ბაზა.

კვლევის შედეგად ჩამოყალიბებული რეკომენდაციების შესასრულებლად მნიშვნელოვანია, სხვადასხვა პროფესიის ადამიანების ჩართვა კერძოდ: აგრონომების, ვეტერინარების, აგრო-ინჟინერების, ტექნოლოგების, ეკონომისტების. სწორედ ყველა მონაწილე მხარის ერთობლივი ძალისხმევით არის შესაძლებელი, ექსტენციის სამსახურის სწორი სტრუქტურის ჩამოყალიბება.

Resume

Georgian agriculture is rich in rich traditions, it is an integral part of Georgian history, consciousness and cultural heritage. Over time, agriculture has played a major role in establishing and developing Georgia as an independent state.

Despite favorable biogeoma conditions for agriculture development in Georgia, the development of the sector is far below the pace of development of other sectors of the economy.

In recent years, the attitude towards agriculture has significantly changed. Development of agriculture in Georgia has been declared a priority, accordingly annually, the budget of agriculture. Big attention is paid to funding small-scale farmers' support programs.

One of the main objectives of the Ministry of Agriculture of Adjara is to increase farmers and rural workers, skills and opportunities to improve productivity and competitiveness of agriculture.

The purpose of the work is to study the problems and shortcomings of the State Extension Service. It is important that the state can establish the correct structure of the expansion service in order to effectively deliver the extension. Based on the problem of the problem, we have solved different types of tasks: the need for strengthening competence, deficit of the necessary equipment and lack of management systems.

The work was developed by the State Extension Service, the development of a new model and the study of the existing problem.

The subject of the research of the dissertation was the issues of economic effectiveness of the extension service and the research object was the farmers living in the municipalities of the Autonomous Republic of Adjara.

The survey was conducted based on a survey question containing 8 questions and answers 5, the total number of prospective respondents constituted 10 758, the following methods were actively used in the work: methods of statistical, dialectical, economic-statistical, comparative, inductive and deductive study.

Analysis of the differences between groups, analyzing the differences, single-phase analysis, multi-phase analysis.

Based on the analysis of the extrain of farmers in the Adjara region during 2012-2018, we established that it is necessary to establish an extension of the extension service as an independent structural unit, develop an extension strategy, create priority crops for the region, create excise packages and provide the full extension of the phenomenon C helps to strengthen the skills, capabilities and economy of rural workers.

The situation in the direction of the extension in the Adjara region has brought us the recommendations for the Ministry of Agriculture of the Autonomous Republic of Adjara. One of the main recommendations is to form an independent structure from the Ministry of Extension Service. Its essence lies in the fact that the Ministry of Agriculture of the Autonomous Republic of Adjara shall be established by the Extraordinary Office of the Ministry of Agriculture of the Republic of Azerbaijan. Since this organization has the appropriate expertise and material technical base for the purpose of effective expansion.

It is important for the implementation of recommendations based on research, involving people of different professions in particular: agronomies, veterinarians, agro-engineers, technologists and economists. It is possible through the joint efforts of all participating parties, the formation of the correct structure of the extension service.

სარჩევი

	83
რეზუმე -----	4
Resume -----	7
ცხრილების ნუსხა -----	10
ნახაზების ნუსხა -----	11
მადლიერება -----	12
შესავალი -----	13
ლიტერატურის მიმოხილვა -----	17
შედეგები და მათი განსჯა -----	20
თავი 1. აჭარის ა/რ ბიოგეოკლიმატური პირობები დემოგრაფიული მდგომარეობა და სოფლის მეურნეობის ზოგადი მიმოხილვა -----	20
1.1. დემოგრაფიული მიმოხილვა -----	20
1.2. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ძირითადი მიმართულებები -----	24
1.3. კონკურენტუნარიანობა და მარკეტინგული ქსელის ეკონომიკა აგროსასურსათო სექტორში -----	26
თავი 2. ექსტენციის როლი, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარებაში -	50
2.1. ექსტენციის არსი და მნიშვნელობა სოფლის მეურნეობის განვითარებაში -	50
2.2. ექსტენციის სამსახურის მთავისებურებანი საზღვარგარეთის განვითარებულ ქვეყნებში-----	50
2.3. ექსტენციის სიტუაციური ანალიზი -----	57
2.4. დანერგვის პირველი შედეგები და უმთავრესი გამოწვევები -----	66
თავი 3. ექსტენციის განვითარების ხედვა, მიზნები და ამოცანები -----	83
3.1. სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის მიდგომა და მიზნობრიობა -----	85
3.2. ექსტენციის სამიზნე ბენეფიციარები, გზავნილები და პაკეტები -----	86
3.3. საინფორმაციო სისტემები და თანამშრომლობა დაინტერესებულ მხარეებთან -----	93
3.4. ექსტენციის სამსახურის გაუმჯობესებული მართვის სისტემა და ახალი ორგანიზაციული სტრუქტურა -----	94
დასკვნები და რეკომენდაციები -----	99
გამოყენებული ლიტერატურა -----	101
დანართები	

ცხრილების ნუსხა

ცხრილი N1: სასოფლოს სამეურნეო პროდუქცია (ათასი, ტონა) მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის სულადობა (ათასი სული) ფუტკრის ოჯახები (ათასი).

ცხრილი N2: ხარჯებისა და ნამატების ანალიზი სამი ტიპის ფერმერისათვის.

ცხრილი N3: აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში ერთწლიანი ნათესი და მრავალწლიანი ნარგავების ფართობების ექსტენციით დაფარვა.

ცხრილი N4: ექსტენციას დაექვემდებარებული კულტურების ბიუჯეტი ასათვისებელი ფართობების მიხედვით.

ცხრილი N5: ექსტენციის ბიუჯეტი მიმართულებების მიხედვით.

ცხრილი N6: ექსტენციის პროგრამის მიხედვით ჩასატარებელი ღონისძიებები.

ცხრილი N7: ფერმერთა გამოკითხვის შედეგები.

ცხრილი N8: IV - მონიტორინგი 2016 წლის 1-2 სექტემბერი სადემონსტრაციო ნაკვეთებში ნიორის მოსავლის აღების მდგომარეობა

ცხრილი N9: ამერიკული ლურჯი მოცვის გაშენებისათვის საჭირო საორიენტაციო ღირებულება.

ცხრილი N10: მარჟინალური მოგების ანგარიში 1 ჰა–ზე მოცვის გაშენების შემდეგ.

ცხრილი N11: პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტები მევენახეობის დარგში.

ცხრილი N11.1 პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტები მეხილეობის დარგში.

ცხრილი N11.2: პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტები მეფუტკრეობის დარგში.

ცხრილი N11.3: პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტები მებოსტნეობის დარგში.

ცხრილი N11.4: პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტები მეცხოველეობა-ვეტერინარიის დარგში.

ცხრილი N11.5: პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტები მექანიზაციის დარგში.

ნახაზების ნუსხა

დიაგრამა N1: ინფორმაცია ქობულეთის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე ციტრუსისა და თხილის კულტურების განაშენიანების შესახებ.

დიაგრამა N2: ინფორმაცია ხელვაჩურის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე ციტრუსისა და თხილის კულტურების განაშენიანების შესახებ.

დიაგრამა N3: ინფორმაცია ქედის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე ვენახისა და სხვა კულტურების განაშენიანების შესახებ.

დიაგრამა N4: ინფორმაცია შუახევის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე კარტოფილისა და სხვა კულტურების განაშენიანების შესახებ.

დიაგრამა N5: ინფორმაცია ხულოს მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე კარტოფილისა და სხვა კულტურების განაშენიანების შესახებ.

მადლიერება

ღრმა პატივისცემის ნიშნად, განსაკუთრებული დახმარების, რჩევებისა და თანადგომისთვის, მსურს დიდი მადლობა გამოვხატო, ჩემი სადისერტაციო თემის ხელმძღვანელების, პაატა კოლუაშვილის ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორისა და ჯემალ კაციტაძის ტექნიკის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორის მიმართ. ასევე, მადლობა როგორც თვისებრივი ისე რაოდენობრივი კვლევის რესპოდენტებს კვლევაში ჩართულობისთვის და გულწრფელი პასუხებისთვის.

შესავალი

საქართველოს სოფლის მეურნეობის პოტენციალის მაქსიმალური გამოყენება ქვეყნის ეკონომიკისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია. ასევე, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოებისა და სურსათის უვნებლობის საკითხი.

საერთაშორისო ორგანიზაციების პროგნოზით, მსოფლიოში მოსალოდნელია მოსახლეობის მკვეთრი ზრდა, რომელიც დღეს არსებული 7 მილიარდს 2 მილიარდით გადააჭარბებს. ამასთანავე, მსოფლიოში მიმდინარე პოლიტიკური პროცესები, კლიმატის გლობალურ ცვლილებებთან ერთად, დამატებით გამოწვევებს ქმნის მოსახლეობის ადეკვატური რაოდენობისა და ხარისხიანი სურსათით უზრუნველყოფის თვალსაზრისით. ეს პრობლემები ამჟამად მიმდინარე გლობალური საფინანსო და ეკონომიკური კრიზისის ფონზე მწვავედება. ცხადია, საქართველო როგორც გლობალური ეკონომიკის ნაწილი, არსებული პროცესების მიღმა ვერ დარჩება. ეკონომიკის ტრანსფორმაციის მიუხედავად, ჩვენს ქვეყანაში ჯერ კიდევ მწვავედ დგას სიღარიბე, მათ შორის, მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფის პრობლემა.

თემის აქტუალურობა - არსებული რიალობის გათვალისწინებით, აჭარის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ერთ-ერთი ძირითადი მიზნად იქცა, ფერმერების უნარებისა და შესაძლებლობების ამაღლება, რათა მათ გაეზარდოთ პროდუქტიულობა და გახდენ კონკურენტუნარიანი. ამჟამად, ფერმერებს აგროვადების შესაბამისად სრულფასოვანი კონსულტაციები არ მიეწოდებათ, ფერმერთა უმეტესობა, მოძველებულ ტექნოლოგიებს იყენებს. ფერმერებისათვის ნაკლებად ხელმისაწვდომია ინფორმაცია თანამედროვე აგროტექნოლოგიების შესახებ. უკანასკნელ პერიოდში აქტიურად განიხილება ექსტენციისა და საკონსულტაციო მომსახურების როლის გაძლიერება. ნაშრომის მიზანი მდგომარეობს იმაში, რომ ფერმერებს ნათლად დავანახოთ ექსტენციის საჭიროება, რათა მათ მიიღონ სწორი და დროული ინფორმაცია აგროტექნიკურ ღონისძიებებისა და თანამედროვე ტექნოლოგიების შესახებ. სწორი ექსტენციის მიწოდების შემთხვევაში

ფერმერები შეძლებენ წარმოებული პროდუქციის რაოდენობისა და ხარისხის გაუმჯობესებას, ამასთან გუადვილდებათ რეალიზაციის პროცესი და გაეზრდებათ შემოსავლები.

პრობლემის შესწავლის მდგომარეობა - ჩვენთვის მნიშვნელოვანია აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში არსებული მდგომარეობის შესწავლა. ჯერ კიდევ 2002 წელს საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტის პროფესორ რევაზ ასათიანის მიერ შესწავლილი იქნა ექსტენციის სამსახურის მნიშვნელობა, რაზეც გამოიყენა სახემძღვანელო. აღნიშნული სახემძღვანელოში მოყვანილი ფაქტებზე დაყრდნობით, მივიჩნიეთ გაგვერკვია რა ტიპის ექსტენციის სტრუქტურა არის ჩამოსაყალიბებელი. მასალებმა მოგვცა შესაძლებლობა დაგვენახა საერთო და განსხვავებული პრობლემები, ასევე მათი გადაჭრის გზები.

მიზანი და ამოცანები - ნაშრომის მიზანია საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების მნიშვნელობისა და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრა სოფლის განვითარებაში. მნიშვნელოვანია ექსტენციის სამსახურის ძირითადი მიმართულებების გამოკვეთა და პრობლემური საკითხების შესწავლა. ნაშრომში გამოკვეთილი პრობლემების გადასაჭრელად და დასახული მიზნის მისაღწევად მოვახდინეთ ამოცანების ფორმულირება:

- 1) შემუშავდება საინფორმაციო-საკონსულტაციო (ექსტენციის) მომსახურების ახალი მოდელი;
- 2) გაანალიზდება საქართველოში საინფორმაციო-საკონსულტაციო (ექსტენციის) მომსახურების განვითარების სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტები;
- 3) შემუშავდება ექსტენციის განვითარების ხედვა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს გავზარდოთ ექსტენციის მიწოდების ეფექტურობა/ხარისხი;
- 4) შემუშავდება შესაბამისი დასკვნები და რეკომენდაციები.

კვლევის საგანი და ობიექტი - მოცემული კვლევის საგანია აგრარული ექსტენციის მიწოდების ეფექტურობის განსაზღვრა. კვლევის ობიექტს წარმოადგენდა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ექსტენციის საქმიანობა.

გამოყენებული კვლევის მეთოდოლოგია - სრულფასოვანი კვლევის ჩასატარებლად, ინფორმაციის სტატისტიკური დამუშავებისა და ანალიზისათვის, გამოყენებული იქნა ა(ა)იპ აგროსერვის ცენტრის მიერ მომზადებული კითხვარი და ინფორმაცია.

ნაშრომში დასმული პრობლემების, განხილული საკითხების, შესწავლისა და კვლევის თეორიულ და მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს კლასიკური და თანამედროვე თეორიები, ექსტენციასთან დაკავშირებული სხვადასხვა მეცნიერის გამოკვლევები, ექსპერტთა შეხედულებები, საერთაშორისო ორგანიზაციათა ანგარიშები, კვლევები და ა.შ.

დისერტაციაში გამოყენებულია ოფიციალურ სტატისტიკურ ინფორმაცია, საკანონმდებლო და ნორმატიული დოკუმენტები, სხვა საჯარო ინფორმაცია.

სადისერტაციო ნაშრომით განსაზღვრული მიზნების მიღწევისა და ამოცანების რეალიზების დროს, ცალკეული საკითხის დამუშავების პროცესში, კვლევის ზოგად-მეცნიერულ მეთოდებთან ერთად გამოყენებულია: სინთეზის, ანალიზის, დაჯგუფების, აბსტრაქტულ-ლოგიკური, სტატისტიკური, ანალოგიების, შედარებითი, გრაფიკული და სხვა მეთოდები. ნაშრომის ინფორმაციის წყაროა საქართველოს და აჭარის სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის სტატისტიკური კრებულები, სამინისტროების და შესაბამისი უწყებების მონაცემები, საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ გამოყენებული საცნობარო მასალები, ანკეტური გამოკითხვის მასალები.

სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერული სიახლე - კვლევა წარმოადგენს საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების მნიშვნელობისა და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრის მეცნიერულ ნაშრომს, სადაც მოხდა შედარებითი ანალიზი კერძო და სახელმწიფო ექსტენციის სამსახურებს შორის. სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერული სიახლე მოიცავს იმ მიდგომების შემუშავებას, რომელიც მიზნად ისახავს ექსტენციის სისტემის ისეთი მოდელის ჩამოყალიბებას, რაც ხელს შეუწყობს სოფლად კონკურენტუნარიანობის ამაღლებასა და სიღარიბის შემცირებას.

კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა - ჩატარებული კვლევის შედეგად შეგროვებულმა მასალებმა გამოკვეთა პრობლემები. მოვახდინეთ პრობლემათა იდენტიფიკაცია, შევიმუშავეთ პრობლემის მოგვარებასთან დაკავშირებული რეკომენდაციები. რეკომენდაციები განკუთვნილია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროსა და კერძო სექტორისათვის. ექსტენციის სამსახურის არაეფექტურობა, მხოლოდ სახელმწიფოს მხრიდან არ არის გამოწვეული, რიგ შემთხვევებში ცალკეული ფერმერებისა და აგრომეწარმების მხრიდანაც არის დაბალი აქტიურობა და სურვილი ცოდნის მიღების. რეკომენდაციების შესასრულებლად მნიშვნელოვანია სხვადასხვა უწყებებმა, როგორც სახელმწიფო ისე კერძო, ჩაერთონ პრობლემების მოსახლეობამდე მიტანის პროცესში, ამასთან სხვადასხვა პროფესიის ადამიანებმა მოახდინონ პრობლემების პროპაგანდა, რისთვისაც აუცილებელია გამოყენებული იქნას ადგილობრივი გაზეთი, რადიო და ტელევიზია.

ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა. სადსერტაციო ნაშრომი შედგება 169 გვერდისაგან, მათ შორის: ძირითადი ტექსტი მოიცავს 107 გვერდს, იგი შედგება შესავალის, სამი თავის, დასკვნებისა და რეკომენდაციებისაგან.

ლიტერატურის მიმოხილვა

სადისერტაციო ნაშრომთან დაკავშირებით არსებობს სხვადასხვა ენაზე გამოცემული სამეცნიერო და სასწავლო ლიტერატურა, ხოლო ჩემს მიერ გაცნობილი მასალებიდან წარმოგიდგენთ რამოდენიმე მათგანს, კერძოდ:

ა) რ.ნ. ასათიანი „საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახური აგროსამრეწველო კომპლექსში“ (მსოფლიო გამოცდილება და განვითარების ტენდენციები) გამომცემლობა საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტი ქ. თბილისი 2002, გვ 312.¹ ექსტენციის არსი და მნიშვნელობა, ექსტენციის მიწოდების ფორმები და პრიორიტეტული სექტორები, ექსტენციის სამიზნე ბენეფიციარები, გზავნილები და პაკეტები, ნაშრომში საკმაოდ დეტალურადაა განხილული ზემოთ ჩამოთვლილი საკითხები. ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ საქართველოში ექსტენციის მოდელი უნდა შემუშავდეს უცხოური გამოცდილების გათვალისწინებით. უნდა შემუშავდეს ეროვნულ დონეზე ექსტენციის განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგია. ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნაშრომის შემდეგი თავების განხილვა: საკონსულტაციო მომსახურება სამიზნე ბენეფიციარები, გზავნილები და პაკეტები, საკონსულტაციო მომსახურების ფორმები და პრიორიტეტული სექტორები, საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების მონიტორინგი და შეფასება.

ბ) ა.ბაღდაძე ნაშრომი „ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურება“ (სახელმძღვანელო შემუშავებულია საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტის ბაზაზე თბ. 2011 წელი; 109 გვ) მოიცავს 14 თავს.² ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო (ექსტენციის) მომსახურება მიზნები და ამოცანები, ფერმერთა საინფორმაციო საკონსულტაციო მომსახურების

¹ რ.ნ. ასათიანი „საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახური აგროსამრეწველო კომპლექსში“ (მსოფლიო გამოცდილება და განვითარების ტენდენციები) გამომცემლობა საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტი ქ. თბილისი 2002, გვ 312.

² ა.ბაღდაძე ნაშრომი „ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურება“ (სახელმძღვანელო შემუშავებულია საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტის ბაზაზე თბ. 2011 წელი; 109 გვ) მოიცავს 14 თავს.

მიდგომები, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების პროგრამების შედგენა, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების დაგეგმვა, ექსტენციის კონსულტანტის პროფესიული კვალიფიკაცია და პიროვნული შესაბამისობა, სამიზნე ჯგუფები, მათი დახასიათება და კლასიფიკაცია, ზედასრულთა განათლება, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების მეთოდები, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების ტექნიკა, ჯგუფებთან მუშაობის ტექნიკა, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების მონიტორინგი და შეფასება, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების ცენტრების მოდელები, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო ცენტრების საქმიანობასთან დაკავშირებული გამოცდილებები.

ნაშრომში საკმაოდ დეტალურადაა განხილული ზემოთ ჩამოთვლილი საკითხები. ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ საქართველოში სწორი ექსტენციის სისტემის მუშაობამ, შესაძლოა ძალიან დიდი როლი ითამაშოს სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის. მაგრამ უნდა შემუშავდეს ექსტენციის განვითარების გრძელვადიანი ხედვა. ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნაშრომის შემდეგი თავების განხილვა: ფერმერთა საინფორმაციო საკონსულტაციო მომსახურების მიდგომები, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების მეთოდები, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების ტექნიკა, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების პროგრამების შედგენა.

გ) Chanoch Jacobsen-What is Extension Work; Principles and Methods of Extension Work. Center for International Agricultural Development Cooperation (CINADCO) Ministry of Agriculture. 1993; page 57 ³

ნაშრომში საკმაოდ დეტალურადაა განხილული ექსტენციის საჭიროება და როლი სოფლის მეურნეობის განვითარებაში. ასევე ავტორი საუბრობს ექსტენციის მეთოდებზე და საშუალებებზე.

---

³ Chanoch Jacobsen-What is Extension Work; Principles and Methods of Extension Work. Center for International Agricultural Development Cooperation (CINADCO) Ministry of Agriculture. 1993; page 57

ნაშრომში ხაზგასმულია, რომ უნდა მოხდეს საჭიროებების კვლევა [გვ.14] და მხოლოდ მის შემდგომ კონკრეტული ღონისძიებები დაგეგმვა და განხორციელება.

სოფლის მეურნეობის ზოგად საკითხებთან ერთად მასში სიღრმისეულად არის გადმოცემული თუ, როგორ ვითარდებოდა და იქმნებოდა ექსტენციის ცენტრები, რეფორმირების რა ეტაპები გამოიარა და რა გამოწვევების წინაშე დგას იგი.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნაშრომის შემდეგი თავების განხილვა: ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების მეთოდები, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების დაგეგმვა, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების მონიტორინგი და შეფასება.

დ) В.Е. Ториков, В.ф. Мальцев, Квитко Б.И. – Информационно – Консультационная служба в сельском хозяйстве; Брянск 2004. Институт повышения квалификации кадров агробизнеса⁴ სოფლის მეურნეობის ექსტენცია კომპლექსური მიდგომის პოზიციიდან არის განხილული. როგორც საჯარო ასევე კერძო ექსტენციის მნიშვნელობა და ძირითადი პრინციპები. ნაშრომში გაანალიზებულია ექსტენციის მნიშვნელობა და მისგან მიღებული ეკონომიკური ეფექტურობა.

სადისერტაციო ნაშრომის მიმართებით განსაკუთრებით საგულისხმოა ჩვენთვის შემდეგი პარაგრაფები: საინფორმაციო-საკონსულტაციო (ექსტენციის) მომსახურება მიზნები და ამოცანები, ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების ცენტრების მოდელები.

ნაშრომზე მუშაობის დროს ჩვენს მიერ გამოყენებული იქნება მოქმედი საკანონმდებლო ბაზა.

---

⁴ В.Е. Ториков, В.ф. Мальцев, Квитко Б.И. – Информационно – Консультационная служба в сельском хозяйстве; Брянск 2004. Институт повышения квалификации кадров агробизнеса

თავი 1. აჭარის ა/რ ბიოგეოკლიმატური პირობები, დემოგრაფიული მდგომარეობა და სოფლის მეურნეობის ზოგადი მიმოხილვა.

1.1. დემოგრაფიული მიმოხილვა.

აჭარა დაყოფილია ექვს ადმინისტრაციულ რეგიონად: ქედა, ქობულეთი, ხელვაჩაური, შუახევი, ხულო და ქალაქ ბათუმი თავისი შემოგარენი სოფლებით. იგი მოიცავს 2,900 კვ.მ. აჭარა, აგრეთვე შესაძლოა დაიყოს სამ მთავარ აგროეკოლოგიურ ზონად:

- სანაპირო ზოლი
- მაღალი მთები
- მთის ხეობები

სანაპირო ზოლი

სანაპირო ზოლი მოიცავს რეგიონის დასავლეთ ნაწილს. სამხრეთით მდებარე ზონაში ზღვის ძლიერი გავლენისა და შედარებით დაბალი სიმაღლის გამო ზამთრის საშუალო ტემპერატურა მერყეობს 4-60 C შორის, ხოლო ზაფხულის - 22-24 0 C. ზამთარში ყინვებიც გვხვდება, მაგრამ არც თუ ისე ძლიერი. კლიმატი ხელს უწყობს სუბტროპიკული კულტურების გაზრდას, მათ შორის მანდარინის, რომელიც ყველაზე ყინვაგამძლე ციტრუსად ითვლება ციტრუსოვანთა ოჯახიდან.

აქ ნიადაგი შეჯერებულია მძიმე თიხით, ნალექების წლიური რაოდენობა შეადგენს 2,200 მმ, რასაც მივყავრთ დაჭაობებამდე, რაც ხელს უშლის მცენარეთა ზრდას. აქ ძირითადად მოდის ციტრუსი, ხურმა, თხილი და ჩაი, თუმცა ჩაის პლანტაციების უმრავლესობა უკვე აღარ ფუნქციონირებს. იგივე მოსავალს ვხვდებით დაბლობებზე, დამრეც და ციცაბო ფერდობებზე, რომლებიც, როგორც წესი ტერასული ტიპისაა. ჩაის პლანტაციების ერთ-ერთ განსაკუთრებულ თვისებას წარმოადგენს ძირის ექსუდაცია, რაც გულისხმობს ჩაის მცენარიდან ჩამოცვენილი ფოთლების მიერ წყალბადის რაოდენობის შემცირებას აზოტმჟავიან ნიადაგში.

მეურნეობები აჭარაში საშუალოზე მცირე ზომისაა, ხოლო მოცემულ სანაპირო ზოლში მეურნეობათა მოცულობა ყველაზე მცირეა, ციტრუსის

ფერმერს ხეხილის ბაღის საშუალოდ მხოლოდ 0.25 ჰა გააჩნია. ფერმერებს ოჯახის რძით გამოსაკვებად ჩვეულებრივ ერთი ან ორი პირუტყვი ჰყავთ, და რძის მხოლოდ მცირედი ნაწილი გადის ბაზარზე სარეალიზაციოდ.

აღნიშნულ ზონაში ფერმერთა უმრავლესობას არჩევანის გაკეთება მრავალწლიან ხეებსა და ბუჩქებს შორის უწევს, მათ შორის მანდარინს, ხურმასა და თხილს შორის, ამით შესაბამისად მცირდება ჩაისა და მოცვის მოსავალი, რომლებიც ასე კარგად არიან მორგებული ადრინდელი ჩაის ბაღების აზოტმჭავიან ნიადაგს. თხილის გაშენება სასურველია დაბალ ფერდობებზე, ხოლო ციტრუსის ცოტა უფრო მაღალზე, თუმცა ფერმერები მცენარისათვის აუცილებელი პირობების გათვალისწინების გარეშე განაგრძობენ მათ გაშენებას მიწის ნაკვეთებზე, რომლებიც მემკვიდრეობით ერგოთ ან მოგვიანებით შეიძინეს.

იმ ფერმერებს, რომლებსაც გაუმართლათ და მათი მიწის ნაკვეთი ვაკეზე მდებარეობს და თანაც კარგად გამომშრალია, შეუძლიათ ბოსტნეულიც მოიყვანონ როგორც ღია ცის ქვეშ, ისე სათბურში. ზოგიერთი ფერმერი ფურაჟის დეფიციტისა და საძოვრებზე საქონლის საკვების სიმცირის მიუხედავად ირჩევს გააფართოოს რძისა და საქონლის ხორცის წარმოება, შედეგად მათი მომგებიანობა დამოკიდებული იქნება რძისა და კონცენტრატების სათანადო ფასებზე.

დღესდღეობით, აღნიშნულ ზონაში სასოფლო-სამეურნეო თვალსაზრისით მანდარინი ყველაზე უხვმოსავლიან კულტურად ითვლება, რასაც მეორე ადგილზე მოჰყვება თხილი.

არასასოფლო-სამეურნეო შესაძლებლობები ამ ზონაში პიკს აღწევს, განსაკუთრებით გამოირჩევა ზღვისპირა ქალაქები ბათუმი და ქობულეთი, მათი წარმოებით, ვაჭრობითა და მომსახურების სფეროებით, აგრეთვე ტურისტების დიდი ნაკადით ზაფხულის თვეებში. როდესაც ვსაუბრობთ კონკურენტუნარიანობაზე, საკითხავია, რამდენად შეძლებს სოფლის მეურნეობა კონკურენცია გაუწიოს არასასოფლო-სამეურნეო საქმიანობებს.

მაღალი მთები

აჭარა იყოფა ორ მთათა სისტემად: მესხეთის მთათა სისტემა, რომელიც სათავეს იღებს ბათუმიდან და მიემართება ჩრდილო-აღმოსავლეთით და შავშეთის მთათა სისტემა, რომელიც წარმოადგენს თურქეთის საზღვრის ცენტრალურ ნაწილს. მთები აღმართულია 3,000 მ სიმაღლეზე. ბათუმი აღმოსავლეთ საქართველოსთან და თბილისთან დაკავშირებულია იმ გზით, რომელიც ორ მთათა სისტემას შორის გადის.

მაღალი მთები ზამთრობით თოვლის საფარით არის დაფარული და ტემპერატურა -7 ან -80 C -მდე ეცემა. ხმელეთის უმეტესი ნაწილი დაფარულია ტყით, მესხეთის მთათა სისტემის დასავლეთ ფერდობზე ნალექების წლიური რაოდენობა შეადგენს 4,500 მმ. აქ უმთავრეს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას წარმოადგენს თაფლი, რომელსაც აწარმოებენ ადგილობრივი მეფუტკრეები. მაღალი მთები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ ფერმერებისათვის, რომლებსაც ზაფხულობით პირუტყვი სამოვარზე აჰყავთ.

მაღალმთიანი რეგიონები.

მესხეთისა და შავშეთის მთათა სისტემებს შორის არსებულ ხეობებსა და გორებს მიეკუთვნება ქედა, შუახევი და ხულო თანდათანობით ზრდადი სიმაღლით ზღვის დონიდან დასავლეთ საქართველოს მიმართულებით. ქედა მდებარეობს ზღვის დონიდან 256 მ, შუახევი - 420 მ და ხულო - 923 მ. გვერდით ხეობებთან დაკავშირებულია პატარა გზები, რომელთა გავლით ავდივართ უფრო მაღალ სიმაღლეებზე, კერძოდ, ხულოს რაიონში მდებარე 16,000 ჰექტარზე გაშლილ სამოვრებზე.

ქედის რაიონი განთქმულია ისეთი ზომიერი კულტურებით, როგორებიცაა ყურძენი, თამბაქო და სხვადასხვა ბოსტნეული, აგრეთვე ყინვაგამძლე ხილი. ქედის რაიონი ძალზედ ცივია ციტრუსის მოსაყვანად.

შუახევის რაიონში წვიმა ნაკლებად მოდის, ამიტომაც იქ უფრო ცხელა და ზაფხულიც შედარებით მშრალია. მდინარე აჭარისწყლის ზოგიერთ ნაწილში კლიმატი სუბტროპიკულია, რაც ისეთი ხილისა და ბოსტნეულის

კულტურების მოყვანის საშუალებას იძლევა, როგორებიცაა სიმინდი და ლობიო და რომლებიც სანაპირო ზოლშიც კარგად ხარობს.

კლიმატი მაღალმთიან რაიონებში, კერძოდ კი ხულოს რაიონში, სრულიად განსხვავებულია სანაპირო ზოლში არსებული კლიმატისაგან: აქ ზამთარიც და ზაფხულიც უფრო ნესტიანი და ცივია, ხშირია თოვლი და ყინვა, რომლებიც ზოგჯერ რაიონს გარესამყაროს წყვეტს. იმდენად, რამდენადაც ხულოში წარმოუდგენელია სუბტროპიკული მოსავლის მოყვანა, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ნაკვეთები ძირითადად სამოვრებად გამოიყენება. შედარებით ვაკე დაბლობებზე კი მოჰყავთ კარტოფილი და აგროვებენ თივას ზამთრისათვის. აქ საბჭოთა პერიოდში მოჰყავდათ თამბაქოც.

ქედასა და შუახევში უამრავი მდინარე ჩამოედინება, საიდანაც XX საუკუნის ბოლოდან კალმახით მარაგდება ბათუმისა და თბილისის ბაზრები.

საკალმახო მეურნეობაში კონკურენცია დიდია, რადგანაც ბაზარი გაჯერებულია თურქეთიდან შემოტანილი კალმახით. თუმცა ეს ყველაფერი ფერმერთა შეზღუდული რაოდენობისათვის არის ხელმისაწვდომი, რადგანაც მაღალმთიანეთში ფერმერს არ გააჩნია არავითარი ალტერნატივა, გარდა პირუტყვის მოშენებისა. მათთვის პრობლემას წარმოადგენს არა ის, თუ რა აწარმოონ, არამედ ის თუ როგორ აწარმოონ და შემდგომ როგორ მოახდინონ მისი ხელსაყრელი რეალიზაცია.

არასასოფლო-სამეურნეო შესაძლებლობები ამ ზონაში ერთგვარად შეზღუდულია, თუმცა აქ განვითარებულია სამთო მრეწველობა, ხდება მინერალური წყლის ჩამოსხმა, ფუნქციონირებს ჰიდრო-ელექტრო სადგურები, ვხვდებით მცირე წარმოებისა და მომსახურების ფართო სპექტრს. ნაკლებად თუ მოიძებნება სამუშაო ადგილები ისეთ საჯარო სამსახურებში, როგორიცაა განათლების, ჯანდაცვისა და საჯარო ადმინისტრაციები. სამუშაო ადგილების რაოდენობა აღნიშნულ რეგიონში ძალზედ შეზღუდულია, თუმცა ცნება სოფლის მეურნეობა აქ გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ევროპის რომელიმე ნაწილში, რადგანაც ის მაღალმთიანეთში ოჯახის რჩენის ერთადერთ წყაროს წარმოადგენს.

აღნიშნულ ზონაში ორი ფერმერული სისტემა გამოიყოფა: პირუტყვის, კარტოფილისა და სიმინდის ინტეგრირებული წარმოება და საკალმახე მეურნეობა.

1.2. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ძირითადი მიმართულებები.

აჭარაში კერძო მეურნეობები ან კერძო შინამეურნეობები ზოგადად მცირე ზომისაა. ფერმერების ნახევარი (46%) 0.2-0.25 ჰა მიწის ნაკვეთს ფლობენ. საშუალო და დიდი ზომის ნაკვეთები ძალზედ დიდ იშვიათობას წარმოადგენს. მიწის ნაკვეთის ზომას დიდი მნიშვნელობა აქვს ფერმერის მოტივირებისათვის, რათა მონაწილეობა მიიღოს ტრენინგებში, დააბანდოს ინვესტიციები და დანერგოს სიახლეები. ეს ყველაფერი წინაპირობას წარმოადგენს იმისა, რომ ფერმერმა უზრუნველყოს სათანადო ხარისხისა და რაოდენობის პროდუქციის იმპორტირება.

მიწის ნაკვეთის დანაწევრება ერთ-ერთი აქტუალური საკითხია, ზოგიერთი ფერმა მოიცავს 1-3 მიწის ნაკვეთს.

პირუტყვის შესანახად საკმარისი პირობები ფერმერთა დაახლოებით (30% -49%) გააჩნია.

აჭარის სოფლის მეურნეობის სამინისტრო აქვეყნებს სტრატეგიულ გეგმას, რომელშიც გამოიყოფა სოფლის მეურნეობის რამდენიმე ქვესექტორი:

) ძირითადი განშტოება:

- ✓ საექსპორტოდ გათვლილია ციტრუსის მოყვანა;

) ხილისა და თხილის მოყვანა შემდეგი დანიშნულებებით:

- ✓ საყოფაცხოვრებო მოხმარებისათვის;
- ✓ შიდა და ტურისტული ბაზრების მოსამარაგებლად;

) მეცხოველეობა შემდეგი დანიშნულებებით:

- ✓ საყოფაცხოვრებო მოხმარებისათვის;
- ✓ შიდა და ტურისტული ბაზრებისათვის;

ქ) ტრადიციული განშტოებები:

- ✓ მევენახეობა საყოფაცხოვრებო მოხმარებისათვის;
- ✓ მეთევზეობა შიდა და ტურისტული ბაზრებისათვის;
- ✓ მეფუტკრეობა, ძირითადად საექსპორტოდ;
- ✓ მებოსტნეობა საყოფაცხოვრებო მოხმარებისათვის;

კ) დამხმარე განშტოებები:

- ✓ ჩაის მოყვანა შიდა და ტურისტული ბაზრებისათვის
- ✓ მარცვლეულის, ძირითადად სიმინდის მოყვანა პირუტყვისათვის (აგრეთვე ზოგიერთი პარკოსანი)
- ✓ თამბაქოს მოყვანა, ადილობრივი ბაზარისათვის;

სტატისტიკური მონაცემები არ მოიპოვება მრავალწლიანი კულტურების შესახებ თუ რა ნაწილი არის მოსავლიანი. პლანტაციების თითქმის ნახევარი, მოსავალს არ იძლევა. ამ პროცენტული მაჩვენებლიდან ყველაზე დიდი წილი მოდის ჩაის პლანტაციებზე, რომლებიც უყურადღებოდ არის მიტოვებული, წილის ორი მესამედი მოდის ყვავილოვან ხეხილსა (ვაშლი, მსხალი და ა.შ.) და თხილის ნარგავებზე. შინაური ფრინველების რიცხვი ძალზედ მცირეა, რაც იმის მანიშნებელია, რომ მეფრინველეობა რეგიონში თითქმის არ არსებობს.

სასოფლო სამეურნეო პროდუქცია (ათასი ტონა), მსხვლფეხა რქოსანი პირუტყვის სულადობა (ათასი სული), ფუტკრის ოჯახი (ათასი)⁵

ცხრილი N1

დასახელება	წელი							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ლობიო	0.3	0.5	0.4	0.4	0.4	0.3	0.4	0.5
კარტოფილი	12.2	14.8	10.6	9.5	11.5	11.8	16.1	14.5
ხილი	10.7	8.2	7.7	9.8	12.1	14.8	11.6	13
ციტრუსი	32.6	78.3	24.7	44.8	51.9	84.6	51.4	65.3
ჩაი	0.5	0	1	0.7	1.1	1.1	0.2	0.9
რძე	45.7	39.1	31.7	28.5	37.3	38.3	39.7	38.5
მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი	86.7	86.5	81.3	86.7	86.9	87.7	91	86.1
ფუტკრის ოჯახი	19,1	22.2	32.4	45.3	50.2	51.9	60.1	40.3

⁵ <http://www.geostat.ge/?action=page&pid=145&land=ge>

1.2. კონკურენტუნარიანობა და მარკეტინგული ქსელის ეკონომიკა აგროსასურსათო სექტორში

კონკურენტუნარიანობაში მოიაზრება კონკურენციის გაწევა იმპორტისადმი. მოცემულ ქვეთავში საუბარია კონკურენტუნარიანობის დანიშნულებისა და მნიშვნელობის შესახებ, აგრეთვე ექსპორტით იმპორტის ჩანაცვლებასა და შესასწავლი პროდუქციის ჩამონათვალზე.

ბიზნესი ჩაითვლება კონკურენტუნარიანად, თუკი მას ძალუმს ყოველგვარი სუბსიდიების გარეშე გაყიდოს მთელი თავისი პროდუქცია და მიიღოს საკმარისი მოგება. თუ ფერმერს მაღალმთიან აჭარაში არ აქვს არავითარი შემოსავალი, ის განაგრძობს პირუტყვის მოშენებას მანამ, სანამ ნაღდი ფულის ან ნატურის სახით არ გამოიმუშავებს დანახარჯებზე მეტს, ამით ისინი ახერხებენ კონკურენცია გაუწიონ ბაზარზე არსებულ იმ მწარმოებლებს, რომლებსაც გაცილებით უფრო მაღალპროდუქტიული ჯიშის პირუტყვი ჰყავთ. ამასთან არასასოფლო-სამეურნეო ეკონომიკის განვითარებისა გამო, ფერმერები ვეღარ შეძლებენ კონკურენცია გაუწიონ ბაზარზე არსებულ ფასებს და იძულებულნი გახდებიან სხვადასხვა სექტორებში გადაანაწილონ მათი რესურსები.

მანდარინის მწარმოებლები შეძლებენ თავიანთი მეურნეობის გაძლოლას მანამ, სანამ მათ პროდუქტს ალტერნატივა არ მოეძებნება. თუკი ისინი აღმოაჩინენ სხვა კულტურას, რომელსაც უფრო მეტი მოსავლის მოცემა შეეძლება ან იშოვიან ისეთ სამუშაოს, რომელიც უფრო მაღალშემოსავლიანი იქნება, ისინი ხელს აიღებენ მანდარინის ბიზნესზე.

აჭარის რეგიონი მუდმივი განვითარების ქვეშ იმყოფება და შესაბამისად ახალი ეკონომიკური შესაძლებლობები იჩენს თავს. აქედან გამომდინარე, უნდა დაისვას კითხვა თუ როგორ შეძლებს აჭარის სოფლის მეურნეობა გახდეს კონკურენტურიანი და არა არის თუ არა აჭარის სოფლის მეურნეობა კონკურენტურიანი, რისი გაკეთება ძალუმს მთავრობას, დონორებს, სამოქალაქო საზოგადოებასა და სოფლის მეურნეობის სექტორს ფერმერთა კონკურენტუნარიანობის განვითარებისათვის.

კონკურენტუნარიანობა და მაშტაბები

იმისათვის, რომ აჭარაში წარმოებული პროდუქცია გახდეს კონკურენტუნარიანი საჭიროა სწორი სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკის გატარება. რეგიონში წარმოებული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება შესაძლებელია პროდუქციის ხარისხის, გადამუშავების პროცესისა და მარკეტინგის გაუმჯობესებით, რაც აგრომეწარმეებზე სწორი ექსტენციის მიწოდებით არის შესაძლებელი. რაც სოფლის მეურნეობის სექტორში მნიშვნელოვანი მოგების მოტანის წინაპირობა გახდება. თუმცა სხვა საკითხია იმოქმედებს თუ არა იგი დადებითად ფერმერთა შემოსავლის გაზრდაზე. თუ აჭარა შეძლებს განავითაროს ეკონომიკა იმ დონეზე, რომ შემოსავლებით გაუტოლდეს ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს, მაშინ მცირე ფერმერებიც კი ცხოვრების პირობების აშკარა გაუმჯობესებას იგრძნობენ.

ამ მიზნის მისაღწევად საჭიროა სოფლის მეურნეობის სუბსიდირება, მცირე და საშუალო ზომის მეურნეობების გაერთიანება და შესაბამისად, ცალკეული ოჯახების შემოსავლების ზრდა. სირთულეს წარმოადგენს ის ფაქტი, აჭარაში მიწის ნაკვეთები განსაკუთრებით მთიან ზონაში დანაწევრებულია და ნორმით გათვალისწინებული მიწის ფართობი შეიძლება მოცემული იყოს ხუთ შვიდ ნაკვეთად. ამ ტენდენციის თავიდან ასაცილებლად სპეციალისტები გვირჩევენ სუბსიდირებაზე თავის არიდებას. სუბსიდირებას გააჩნია თავისი ნაკლოვანებები კერძოდ: თუ ფერმერებზე გონივრულ ვადაში არ შეჩერდა სუფსიდის გაცემა ფერმერი დამოკიდებული გახდება სუბსიდიაზე და ნაკლებად იქნება ორიენტირებული მეურნეობის განვითარებაზე. ამასთან მთავრობა იძულებული იქნება სოფლის მეურნეობის სუბსიდირებისათვის, გადასახადები დააკისროს ეკონომიკის სხვა დარგებს და ამით გაზარდოს სოფლის მეურნეობის სექტორში დასაქმებულთა რიცხვი.

იმპორტის ჩანაცვლება

ჯერ კიდევ რამდენიმე წლის წინ მიმდინარეობდა დისკუსიები ქვეყნის საგადასახდელი ბალანსის შესახებ, რომელიც მიმართული იყო ექსპორტზე. დღესდღეობით კი განხილვა მიმდინარეობს იმპორტის ჩანაცვლებაზე, რადგანაც საყოველთაოდ ცნობილია, რომ იმპორტზე დახარჯული ერთი დოლარით ნაკლები ისევე მომგებიანია, როგორც ექსპორტიდან მიღებული ერთი დოლარი. თუმცა დღესდღეობით გაბატონებულია მოსაზრება, რომ მხოლოდ საბაზრო პროდუქციის წარმოება უწყობს ხელს იმპორტის ჩანაცვლებას და არა სურსათი, რომელიც იწარმოება და მოიხმარება მეურნეობებში.

ბრიტანეთის მთავრობამ მეორე მსოფლიო ომის დროს წამოიწყო მასობრივი სარეკლამო და საკონსულტაციო კამპანია სლოგანით dig for victory (გააკეთე ყველაფერი, რათა გაიმარჯვო), რითაც უბიძგებდა მოსახლეობას, რომ მოსავლის მოსაყვანად გამოეყენებინა მიწის ყოველი ნაჭერი. რაც უფრო მეტ მოსავალს მოიყვანდა ხალხი, მით უფრო შემცირდებოდა იმპორტიც. ეს არა მარტო ინარჩუნებდა უცხოურ ვალუტას და აფერხებდა ბრიტანეთის ომის ვალების ზრდას, არამედ გათვლილი იყო იმაზე, რომ სავაჭრო გემებს საკვების ნაცვლად უფრო მეტი საწვავისა და სამხედრო ტვირთის შემოტანა შეძლებოდათ.

შეუძლია თუ არა აჭარაში წარმოებულ პროდუქციას იმპორტირებულ პროდუქციაზე კონკურენციის გაწევა.

ეს გულისხმობს იმას, თუ რამდენად არის შესაძლებელი ზემოთ ხსენებული ცვლილებების განხორციელება და შეძლებს თუ არა გახდეს სექტორი საკმარისად ძლიერი და კონკურენცია გაუწიოს იმპორტირებულ პროდუქციას.

მანდარინი. მანდარინის მწარმოებელთა დანახარჯები და შემოსავლები დამოკიდებულია მანდარინის მოვლა-მოყვანისათვის საჭირო აგროტექნოლოგიური ღონისძიებების ჩატარებაზე, რაც პლანტაციების უმეტესობაში სათანადოდ არ ხდება. ხეების დიდი ნაწილი გადაბერებულია და მათი მოსავლიანობა დაბალი. ფერმერებიც ნაკლებად ზრუნავენ მათ

განახლებაზე, ან თუნდაც სათანადო აგრო ღონისძიებების გატარებაზე (გასხვლა, გათიბვა, სასუქის შეტანა, შეწამვლა და ასხვ.). საბოლოოდ გამოდის, რომ მხოლოდ ფერმერთა მცირე ნაწილი ახდენს სათანადო მოვლას, უმეტესობა კი შეძლებისდაგვარად აქცევს ყურადღებას.

ფერმერის ძირითადი დანახარჯები მოდის მანდარინის პლანტაციის მოვლაზე (გასხვლა, სასუქებისა და შხამქიმიკატების შეძენა-გამოყენება). შემოსავალი კი განისაზღვრება მანდარინის და ფასით. ამ კრიტერიუმების გათვალისწინებით ფერმერები დავყავით სამ კატეგორიად:

I - კატეგორია. მანდარინის მწარმოებელი ფერმერები, რომელიც მინიმალურად უვლიან თავიანთ პლანტაციას და იღებენ საშუალოდ 12 ტ/ჰა (ეს შემთხვევა ტიპურია აჭარაში, წარმოადგენს რა ფერმერთა უმეტესობას);

II - კატეგორია. ფერმერები რომლებიც მეტ-ნაკლებად უვლიან ბაღებს და მათი საშუალო მოსავლიანობა არის 20 ტ/ჰა;

III - კატეგორია. ახლად გაშენებული და კარგად მოვლილი (ნახევრად ინტენსიური ტიპის ბაღები) პლანტაციის შემთხვევაში შესაძლებელია 40 ტ/ჰა მიღება.

შესაბამისად ფერმერის ტიპებიდან გამომდინარე, 3 სახის ფერმერისათვის გაკეთდა ეკონომიკური გათვლები, რათა მომხდარიყო მათი ერთმანეთთან შედარება. ქვემოთ მოცემულ ცხრილში შეჯამებულია და მოყვანილია ძირითადი ინდიკატორები სამივე სახის ფერმერისათვის. გაანგარიშებები გაკეთებულია 1 ჰა მანდარინის ბაღის პლანტაციაზე შემდეგი დაშვებების გათვალისწინებით:

ტიპური ფერმერი - აქვს გადაბერებული მანდარინის ხეები (50 წელზე მეტის), იშვიათად ახდენს მათ განახლებას, აგროტექნოლოგიით გაწერილი სამუშაოების მცირე რაოდენობას ატარებს, მათ შორის სასუქების შეტანასაც მცირე დოზით ახდენს, ისევე როგორც წამლობით ღონისძიებებს. საკუთარი ოჯახის შრომითა და ზოგჯერ ნადის წესით იყენებს დამხმარე მუშახელს. აგრო დაზღვევას როგორც წესი არ მიმართავს. მიღებული მოსავლიდან კი დაახლოებით 80%-ს ყიდის, დანარჩენის მოხმარება ხდება ოჯახში,

გააჩუქებს ახლობელ-ნათესავებზე და ნაწილი კი გასაყიდად უვარგისია (ხშირად ხეზევე ტოვებს ნაყოფს).

საშუალო ფერმერი - აქვს გადაბერებული მანდარინის ხეები (50 წელზე მეტის), თუმცა შემლებისდაგვარად ახდენს მათ განახლებას, აგროტექნოლოგიით გაწერილი სამუშაოებს სრულად ვერ ატარებს, და სასუქების შეტანასაც საშუალო დოზით ახდენს, ისევე როგორც წამლობით ღონისძიებებს. საკუთარი ოჯახის შრომით, ზოგჯერ ნადის წესით და ასევე დაქირავებული მუშახელის გამოყენებით ასრულებს სამუშაოებს. აგრო დაზღვევას როგორც წესი იყენებს. მიღებული მოსავლიდან კი დაახლოებით 85%-ს ყიდის, დანარჩენის მოხმარება ხდება ოჯახში, გააჩუქებს ახლობელ-ნათესავებზე და ნაწილი კი გასაყიდად უვარგისია.

კარგი (ნახევრად-ინტენსიური) პლანტაციის მფლობელი ფერმერი - აქვს ახალგაშენებული მანდარინის ბაღი, აგროტექნოლოგიით გაწერილი სამუშაოებს სრულად ატარებს, მათ შორის სასუქების შეტანას, ისევე როგორც წამლობით ღონისძიებებს. საკუთარი ოჯახის შრომას იშვიათად იყენებს და უმეტესად დაქირავებული მუშახელის გამოყენებით ასრულებს სამუშაოებს. აგრო დაზღვევას იყენებს. მიღებული მოსავლიდან კი დაახლოებით 95%-ს ყიდის, დანარჩენის მოხმარება ხდება ოჯახში, გააჩუქებს ახლობელ-ნათესავებზე და ა.შ.

ქვემოთ ცხრილ N2-ში მოყვანილია ძირითადი ეკონომიკური პარამეტრები, რაც გარკვეული მოსავლიანობისა და ფასების დაშვებით მანდარინის სხვადასხვა ტიპის ფერმერებისათვის არის დამახასიათებელი.

ხარჯებისა და ნამატების ანალიზი სამი ტიპის ფერმერისათვის

ცხრილი N2

N	ინდიკატორები	ტიპიური ფერმერი	საშუალო ფერმერი	ნახევრად-ინტენსიური ფერმა
1	მთლიანი ხარჯი (ლარი)	2,917	4,403	12,211
2	გასაყიდი მოსავალი (კგ/ჰა)	10,000	17'000	38'000
3	შეწონილი საშუალო გასაყიდი ფასი (ლარი/კგ)	0.55	0.55	0.60

4	შემოსავლები (ლარი)	5,500	9,350	22,800
5	მოგება (ლარი)	2,583	4,947	10,589
6	თვითღირებულება (ლარი/კგ)	0.24	0.22	0.31
7	მოგების მარჟა (ლარი/კგ)	0.22	0.25	0.26
8	მოგების მარჟა (%)	47%	53%	46%
9	ნულოვანი მოგების წერტილი (კგ/ჰა)	5,245	6,691	15,979

წყარო: ავტორის გაანგარიშება ინტერვიუებიდან მიღებულ შედეგებზე დაყრდნობით. ასევე გამოყენებულია აჭარის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ეკონომიკური გაანგარიშებები.

აღსანიშნავია, რომ ნახევრად-ინტენსიური ბალების მოწყობისას საწყისი საინვესტიციო ხარჯები შედარებით მაღალია, თუმცა შედეგებიც ბევრად აღემატება დანარჩენი ორი ტიპის ფერმებისას, თანაც ასეთი ბაღის სიცოცხლისუნარიანობა მინიმუმ 50 წელია, მაშინ როდესაც უკვე გადაბერებული ბაღების სიცოცხლისუნარიანობა და მოსავლიანობა ყოველწლიურად იკლებს. ასევე, რაოდენობრივი მაჩვენებლების გარდა, მიღებული მოსავალი განსხვავდება ხარისხობრივადაც, რაც გასაყიდ ფასშიც აისახება.

იმისათვის რათა ზემოთ დასახელებულ გამოწვევებს დარგი გაუმკლავდეს და თან სწრაფად განვითარდეს საჭიროა კომპლექსური მიდგომა ღირებულებათა ჯაჭვის ყველა რგოლის გაძლიერების კუთხით.

საჭიროა რომ მოხდეს არსებული პლანტაციების განახლება, საადრეო და საგვიანო ჯიშების გაშენება, ასევე პლანტაციების პროდუქტიულობის გაზრდა, მისი მოვლა-მოყვანის ღონისძიებების გაუმჯობესებით. სასურველია სადემონსტრაციო ნაკვეთების ბაზაზე მოხდეს ფერმერთა აქტიური ჩართვა აგრო-ტექნოლოგიის უკეთ გაცნობის მიზნით, რომ ისწავლონ და დანერგონ ის თანამედროვე მიდგომები, რაც გავრცელებულია მანდარინის მწარმოებელი ქვეყნების საუკეთესო პრაქტიკით. ეს ფერმერებს საშუალებას მისცემს უკეთ გაეცნონ და შეისწავლონ მანდარინის მწარმოებელ მოწინავე ქვეყნებში კარგად აპრობირებული თანამედროვე მიდგომები.

USAID-ის პროექტის ექსპერტების მიხედვით, არსებული ბალების სწორად მოვლით (გაუმჯობესება გასხვლაში, სასუქების შეტანასა და მცენარის დაცვაში), მოსავლიანობა შეიძლება 300%-მდეც კი გაზარდოს ფერმერმა არსებულ პლანტაციებში. ამის მიღწევას დაჭირდება კარგი ექსტენციის მიწოდება, რაც დამყარებული უნდა იყოს პრაქტიკულ სწავლებაზე. აქ რეკომენდირებულია სახელმწიფოს დახმარება, რათა მოიძებნოს შესაფერისი კადრი, სათანადოდ გადამზადდეს (შესაძლოა საზღვარგარეთ, მაგ: თურქეთში) რათა მოგვიანებით სადემონსტრაციო ნაკვეთებში ფერმერებს ჩაუტარონ შესაბამისი სწავლებები.

გადაბერებული ნარგავების ჩანაცვლებისათვის, ასევე საადრეო და საგვიანო ჯიშების დარგვისათვის (რათა გახანგრძლივდეს მოსავლის აღების სეზონი, რაც საშუალებას მისცემს ფერმერს შედარებით მაღალ ფასში გაყიდოს თავისი პროდუქცია), რეკომენდირებულია, რომ უკვე გამოცდილი ჯიშის ნერგების რაოდენობა გაზარდოს აგროსერვისცენტრმა, რათა უფრო სწრაფად მოხდეს ნარგავების განახლება (ამჟამინდელი ნერგების რაოდენობა საკმაოდ შეზღუდულია და ყოველწლიურად მხოლოდ ფერმერთა მცირე რაოდენობას შეუძლია ისარგებლოს სახელმწიფო პროგრამებით, რომლებიც ეხმარება ახალი ჯიშებით და ინტენსიური თუ ნახევრად-ინტენსიური ბალების გაშენებაში).

აღსანიშნავია ასევე მაღალი ღირებულების მქონე მანდარინის ბალების გაშენების შესწავლა და შემდგომ დანერგვა (მაგ: ბიო). მნიშვნელოვანია ასევე მანდარინის ბალებში აგროტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება და ტურისტისათვის შეთავაზებაც, რაც ერთგვარად პასუხი იქნება იმ ტურისტული ნაკადების ზრდისა რასაც აჭარა და მთლიანი საქართველო ბოლო წლებია განიცდის.

სამაცივრე მეურნეობებისა და ჩამბარებელ-დამხარისხებელი პუნქტების განვითარებისათვის რეკომენდირებულია რომ ფერმერებმა იფიქრონ კოოპერატივების შექმნასა და განვითარებაზე, რათა ღირებულებათა ჯაჭვში როგორც ჰორიზონტალურ დონეზე (ფერმერების ერთმანეთთან თანამშრომლობით), ასევე ვერტიკალურად ინტეგრირებული

ღირებულებათა ჯაჭვი განავითარონ, რაც მათ საშუალებას მისცემს მეტი დამატებული ღირებულება შექმნან (შესაძლებელია მანდარინის დაკალიბრება-შენახვა-სასაწყობო მეურნეობის განვითარება და შუამავალი რგოლის გარეშე ექსპორტიორებთან პირდაპირ თანამშრომლობა (შესაძლებელია ასევე საკუთარი ძალებით ექსპორტზე გატანაც). ამასთანავე, შესაძლებელია ასეთ გაერთიანებებში უკვე არსებული მოთამაშეების (ფერმერები, შემგროვებლები, ექსპორტიორები) გაერთიანება ძლიერი ვერტიკალურად ინტეგრირებული ღირებულებათა ჯაჭვის განსავითარებლად.

სეზონის გახანგრძლივებისათვის მნიშვნელოვანია შემნახველი სამაცივრე მეურნეობების განვითარება რეგიონში. ეს შესაძლებელია ფერმერთა გაერთიანებების ჩამოყალიბებით. ზოგადად, მანდარინში კოოპერატივების (ან ფერმერთა სხვა ფორმით გაერთიანებების, მაგ: ასოციაცია) ჩამოყალიბება, რომელიც ორიენტირებული იქნება ფერმერებისათვის სხვადასხვა მომსახურების მიწოდებაზე, გაზრდის ფერმერთა საბაზრო ძალაუფლებას პროდუქციის გაყიდვისას. ასევე, კოოპერატივების ქუდის ქვეშ შესაძლებელია აგრო-საშუალებებისა და ექსტენციის სერვისის ერთობლივი შექმნა, რამაც შესაძლოა მცირე ფერმერებს მასშტაბის ეკონომიის შესაძლებლობა მისცეს.

ბაზრების დივერსიფიკაციაზე უნდა მოხდეს აქცენტის გაკეთება, რომ ქვეყანა არ იყოს მხოლოდ რუსეთის ბაზარზე დამოკიდებული, რადგანაც რთულია პროგნოზირება რამდენად სტაბილური გარემო შენარჩუნდება. ამ კუთხით შესასწავლი და მოსადიებელია ის ქვეყნები სადაც შეიძლება ქართული მანდარინის ექსპორტი (გასათვალისწინებელია თავისუფალი სავაჭრო ურთიერთობებიც, რიგ ქვეყნებსა თუ ქვეყნების გაერთიანებებთან).

არსებობს ერთეული შემთხვევები ევროკავშირის ბაზარზე ქართული მანდარინის შეტანის. ამ მიმართულებით საჭიროა მხარდაჭერა, რათა მეტი ექსპორტიორი და უცხოელი მომხმარებელი დაინტერესდეს ქართული მანდარინით. ამასთან საფასო უპირატესობა გააჩნია ქართულ მანდარინს სხვა კონკურენტებთან შედარებით (მაგ: თურქეთი), მაგრამ საჭიროა ერთის

მხრივ წარმოებული პროდუქციის ხარისხის ამაღლება და სტანდარტების დაკმაყოფილება, თუმცა ამასთანავე უფრო მნიშვნელოვანია, რომ ქართული მანდარინის (საცუმას ჯიშის) გაცნობა მოხდეს ევროპელი მომხმარებლისათვის. პოზიციონირება უნდა მოხდეს ქართული მანდარინის როგორც ნატურალურ პროდუქტზე, რომელიც ასევე ნაკლებად შეიცავს შაქარს (კლემენტინისგან განსხვავებით) და ჯანმრთელობისთვის უფრო სასარგებლოა ვიდრე ევროპაში კარგად დამკვიდრებული კლემენტინი. ფორუმებსა და გამოფენებში ქართული მანდარინის დეგუსტაცია და დადებითი თვისებების გაცნობა ევროპელი მომხმარებლისათვის მეტ ყურადღებას საჭიროებს როგორც სახელმწიფო, ისე დონორი ორგანიზაციების მხრიდან კერძო სექტორთან მჭიდრო თანამშრომლობით.

საქართველოში ჩამოსულ უცხოელ ტურისტებში ქართული მანდარინის პოპულარიზაციის ღონისძიებების დაგეგმა-განხორციელებაც ხელს შეუწყობს ამ პროდუქტის პოპულარიზაციას (ისეთი როგორიც არის მაგალითად ციტრუსის ფესტივალი, რომლის მასშტაბების გაზრდა მნიშვნელოვანია).

იმისათვის რათა მანდარინის სექტორმა ეფექტურად იმუშაოს და არ დაირღვეს ღირებულებათა ჯაჭვის რგოლი, აუცილებელია მოხდეს ცოდნის ამაღლება თანამედროვე მეთოდებითა და მიდგომებით. რეგიონში არსებულ უნივერსიტეტსა თუ კოლეჯებში უნდა მოხდეს მანდარინის მოყვანა-შენახვა-გადამუშავების სპეციალობების/კურსების გაძლიერება, რომელიც უნდა დაეფუძნოს თეორიულ და პრაქტიკულ სწავლებას. ახალგაზრდა ფერმერებისათვის სტიმულის შექმნის მექანიზმების ძიება არის ასევე ძალიან მნიშვნელოვანი, რომ დარგის გაახალგაზრდავება მოხდეს (მაგ: სპეციალური წამახალისებელი პროგრამები ახალგაზრდა მეციტრუსე ფერმერებისათვის). ზოგადად, მეციტრუსეობის განვითარების პოლიტიკა უფრო მეტად თარგეთირებული უნდა იყოს ფერმერთა ისეთ ჯგუფებზე, რომლებსაც გააჩნიათ უნარი და მზად არიან, რომ თანამედროვე მიდგომები და სიახლეები გამოიყენონ და ამით გაზარდონ პროდუქტიულობა. ასეთ

ფერმერებზე აქცენტის გაკეთება ასევე ხელს შეუწყობს პლანტაციების გამსხვილებას და სამომავლოდ მასშტაბის ეკონომიის მიღწევას.

კარტოფილი - კარტოფილის კულტურა ძირითადად მაღალმთიან აჭარაში ხულოს მუნიციპალიტეტში წარმოებს. ერთერთ ძირითადი პრობლემა მიწების სიმცირე და ფრაგმენტაციაა. ასევე არ ხდება მაღალხარისხიანი სათესლე მასალის გამოყენება და კულტურათა მონაცვლეობა. ამასთან არ ტარდება სწორი აგროტექნიკური და მცენარეთა დაცვის ღონისძიებები, რაც საბლოო ჯამში იწვევს დაბალ მოსავლიანობას. სისტემის დიდ ხარჯს წარმოადგენს მუშახელი, დარგვა ხდება ხელით, ასუფთავებენ ხელით და მოსავალს იღებენ ხელით. არ ახდენენ თანამედროვე დახვეწილი ტექნიკის გამოყენებას მწარმოებლების უმეტესობას ტრაქტორიც კი არა ჰყავს, ზედმეტია საუბარი სათეს და მოსავლის ამღებ მანქანებზე. აჭარელ ფერმერს სტატისტიკური მონაცემებით საშუალოდ 1 ჰა მოჰყავს 14 ტონა კარტოფილი. როდესაც საექტარო მოსავალი უნდა იყოს არანაკლებ 30 ტონა ჰექტარზე. ამდენად სწორი ექსტენციის და მოვლის პირობებში შესაძლებელია მოსავლიანობის გაზრდა 100%-ით. ამის შედეგების მიღწევას დაჭირდება კარგი ექსტენციის მიწოდება, რაც დამყარებული უნდა იყოს პრაქტიკულ სწავლებაზე. კარტოფილის სექტორის განვითარებისათვის რეკომენდირებულია, რომ ფერმერებმა იფიქრონ კოოპერატივების შექმნასა და განვითარებაზე, რათა ერთობლივად რაც მათ საშუალებას მისცემს მეტი დამატებული ღირებულება შექმნან, შესაძლებელია შუამავალი რგოლის გარეშე ექსპორტიორებთან პირდაპირ თანამშრომლობა.

თაფლი - თაფლს ფერმერები აწარმოებენ აჭარის ყველა მუნიციპალიტეტში. ფერმერებს შეუძლიათ თაფლის წარმოების გაზრდა თითო სკაზე დაახლოებით 100%-ით, თუკი შესაძლებლობა ექნებათ თავიანთი სკები გადაადგილონ სეზონის განმავლობაში.

თაფლი აჭარის ყველაზე კონკურენტუნარიან სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტია. თურქი მოვაჭრეები მზად არიან იყიდონ წაბლის თაფლი იმ რაოდენობით, რამდენსაც ფერმერი აწარმოებს. მაგრამ სხვა სახეობის თაფლზე ჯერჯერობით მოთხოვნა დაბალია. იმ შემთხვევაში თუ მოხდა

ევროკავშირის ქვეყნებში თავლის შეტანის დაშვება, შესაძლებელი გახდება სხვა სახეობის თავლი გაიყიდოს ევროკავშირის ბაზარზე, ხოლო წაბლის თავლი გაიყიდოს თურქეთის რესპუბლიკაში. შეფუთვის გაუმჯობესება და ბაზარზე განთავსება მნიშვნელოვანია ადგილობრივი გაყიდვების გასაფართოებლად და ევროპაში ექსპორტისათვის. თუკი საქართველო მიზნად დაისახავს ევროკავშირის ბაზარზე თავლის გატანას, მაშინ აჭარის თავლის კონკურენტუნარიანობა უზრუნველყოფილი იქნება. თუმცა, თუკი ვერ დააკმაყოფილებს ევროსტანდარტებს, მაშინ სექტორის ზრდა მკვეთრად შეჩერდება. ამის განხორციელებას დაჭირდება კარგი ექსტენციის მუშაობა, რაც დამყარებული უნდა იყოს პრაქტიკულ სწავლებაზე. აქ რეკომენდირებულია სახელმწიფოს დახმარება, რათა მოიძებნოს შესაფერისი კადრი, სათანადოდ გადამზადდეს (შესაძლოა საზღვარგარეთ,) რათა მოგვიანებით სადემონსტრაციო ნაკვეთებში ფერმერებს ჩაუტარონ შესაბამისი სწავლებები.

თავლის დამფასოვებელი საწარმოების განვითარებისათვის რეკომენდირებულია, რომ ფერმერებმა იფიქრონ კოოპერატივების შექმნასა და განვითარებაზე, რათა ღირებულებათა ჯაჭვში როგორც ჰორიზონტალურ დონეზე (ფერმერების ერთმანეთთან თანამშრომლობით), ასევე ვერტიკალურად ინტეგრირებული ღირებულებათა ჯაჭვი განავითარონ, რაც მათ საშუალებას მისცემს მეტი დამატებული ღირებულება შექმნან, შესაძლებელია შუამავალი რგოლის გარეშე ექსპორტიორებთან პირდაპირ თანამშრომლობა.

თხილი - ბოლო პერიოდში თხილის კულტურა აჭარის დაბალ ზონაში (ქობულეთი, ხელვაჩაური) ციტრუსთან ერთად ერთერთი დომინანტ კულტურად იქცა. მსოფლიოს ერთ-ერთი უმსხვილესი თხილის შემსყიდველი, ფერერო, მრავალმხრივ ანვითარებს თავის მომარაგების ბაზას, ქართველი მწარმოებლებისთვის მომავალი საკმაოდ პერსპექტიულად გამოიყურება.

თხილი ასევე ძალიან მნიშვნელოვანია მეწარმეებისთვის ნალდი ფულის მოძრაობის მხრივ, ვინაიდან მარტივია შესანახად, ტრანსპორტირებისთვის

და გასაყიდად. მწარმოებლები ქირაობენ მუშახელს თხილის მოსაგროვებლად, რაც ზრდის ხარჯებს ფერმების დიდი წილი უფრო სტაგნაციას განიცდის, ვიდრე პროგრესირებას. ამ შედეგების მიღწევას დაჭირდება კარგი ექსტენციის მიწოდება, რაც დამყარებული უნდა იყოს პრაქტიკულ სწავლებაზე. აქ რეკომენდირებულია სახელმწიფოს დახმარება, რათა მოიძებნოს შესაფერისი კადრი, სათანადოდ გადამზადდეს (შესაძლოა საზღვარგარეთ,) რათა მოგვიანებით სადემონსტრაციო ნაკვეთებში ფერმერებს ჩაუტარონ შესაბამისი სწავლებები. თხილის სექტორის განვითარებისათვის განვითარებისათვის რეკომენდირებულია, რომ ფერმერებმა იფიქრონ კოოპერატივების შექმნასა და განვითარებაზე, რათა ღირებულებათა ჯაჭვში როგორც ჰორიზონტალურ დონეზე (ფერმერების ერთმანეთთან თანამშრომლობით), ასევე ვერტიკალურად ინტეგრირებული ღირებულებათა ჯაჭვი განავითარონ, რაც მათ საშუალებას მისცემს მეტი დამატებული ღირებულება შექმნან, შესაძლებელია შუამავალი რგოლის გარეშე ექსპორტიორებთან პირდაპირ თანამშრომლობა. ამასთანავე, შესაძლებელია ასეთ გაერთიანებებში უკვე არსებული მოთამაშეების (ფერმერები, შემგროვებლები, ექსპორტიორები) გაერთიანება ძლიერი ვერტიკალურად ინტეგრირებული ღირებულებათა ჯაჭვის განსავითარებლად.

მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი - მეცხოველეობა ძირითადად მაღალმთიან აჭარაში არის განვითარებული. რძის პროდუქტების წარმოება აჭარაში განვითარდა იმ დროს, როცა მუშახელის შრომის ღირებულება და შემოსავლის ნაკლები იყო: ისინი მზად იყვნენ დიდი დრო დაეთმოთ მეცხოველეობისთვის, რძის პროდუქტების, ყველის წარმოებისთვის, ტრადიციული ცხოვრების წესის სანაცვლოდ. ქვეყნების დიდ ნაწილში მთის ფერმერებმა მიატოვეს შრომატევადი რძის პროდუქციის წარმოება (რომელმაც გადაინაცვლა დიდი და მძიმე მექანიზაციის მქონე დაბლობებში). ზოგიერთმა საერთოდ დატოვა სოფელი, ხოლო ვინც სოფელში დარჩნენ, გადავიდნენ ცხვრის და ძროხის ხორცის ინტენსიურ წარმოებაზე. ამ ფონზე ოჯახებში რძის წარმოების ვარიანტის გაგრძელება

არც ისე ცუდად გამოიყურება, ამიტომაც მომავალი თაობის ამოცანაა, თუ როგორ გაზარდოს შემოსავალი იმათთვის, ვინც საკუთარი სურვილით თუ მის გარეშე გააგრძელა საქონლის მოვლა მაღალმთიან აჭარაში. საბედნიეროდ ეს არის მნიშვნელოვანი არეალი გაუმჯობესებისთვის, არსებული შემოსავალი ძალიან დაბალია და საძოვრების პოტენციალი ჯერ კიდევ გამოუყენებელია, ნაწილობრივ იმიტომ, რომ ხელოვნური განაყოფიერება შედარებით სწრაფი და იაფი გზაა ჯიშობრივი გაუმჯობესებისათვის. ამის მიღწევა შეაძლებელია სწორი ექსტენციის მიწოდებით, რაც დამყარებული უნდა იყოს პრაქტიკულ სწავლებაზე. აქ რეკომენდირებულია სახელმწიფოს დახმარება, რათა მოიძებნოს შესაფერისი კადრი, სათანადოდ გადამზადდეს (შესაძლოა საზღვარგარეთ,) რათა ერმერებს ჩაუტარონ შესაბამისი სწავლებები.

მექანიზაცია - თანამედროვე სოფლის მეურნეობაში ტრაქტორი და სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა ერთ-ერთ მთავარ და გადამწყვეტ როლს ასრულებს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებაში, რომელთა ნაირსახეობა, დიზაინი და ტექნიკური მახასიათებლები სწრაფად ვითარდება. მუდმივად ინერგება ახალი ტექნიკური გადაწყვეტილებები, რომლებიც ახლო მომავალში კიდევ უფრო ეფექტური და პროდუქტიული გახდება.

ძვირადღირებული ტექნიკის რემონტები აუცილებლად უნდა ჩატარდეს სპეციალურ სერვისულ ცენტრებში. ვინაიდან თანამედროვე ტექნიკა ხასიათდება მაღალტექნოლოგიური შესრულებით, და მოითხოვს სადიაგნოსტიკო მოწყობილობების გამოყენებას.

სერვისული მომსახურების ძირითად კრიტერიუმს წარმოადგენს შესრულების ვადები და რეაგირების ოპერატიულობა, შემდეგ მოდის კვალიფიკაცია, რემონტის ხარისხი და გარანტია, შემდეგ მომსახურების ღირებულება, გამსვლელი ბრიგადების არსებობა და ადგილმდებარეობა,

არსებული პრობლემის გადაწყვეტა შეაძლებელია სწორი ექსტენციის მიწოდებით, რაც დამყარებული უნდა იყოს პრაქტიკულ სწავლებაზე. აქ რეკომენდირებულია სახელმწიფოს დახმარება, შეიქმნას ტექნიკური

მომსახურების და რემონტის სერვისული საწარმოები, მოიძებნოს შესაფერისი კადრები და გაეწიოს ფერმერებს დახმარება ტექნიკის სწორი ექსპლუატაციის საქმეში. (ნაშრომში განხილულია ტექნიკის მეცნიერებათა დოქტორის პროფესორ ჯემალ კაციტაძისა და დოქტორანტ გოჩა ბერიძის სტატია „სასოფლო სამეურნეო ტექნიკის საიმედოობის გაზრდის ეკონომიკური ეფექტიანობა და თანამედროვე სამანქანო ტექნოლოგიები“ დანართი N1)

მარკეტინგული ქსელის ეკონომიკა

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილისა, შიგა და საექსპორტო ბაზარი უამრავ მიმდინარე ეკონომიკურ პროცესს მოიცავს, თითოეული მათგანი იწვევს პროდუქციის ღირებულების მატებას, თუმცა ამავდროულად ზრდის ხარჯებსაც. ეს პროცესებია:

-) მოსავლის აღება
-) შენახვა
-) დახარისხება, შეფუთვა და კლასიფიკაცია
-) კონსოლიდაცია
-) ტრანსპორტირება
-) საბითუმო და საცალო ვაჭრობა
-) ფასწარმოქმნა
-) ინფორმაციის გაცვლა
-) დაფინანსება

მოსავლის აღება - მოსავლის აღება ძალზე შრომატევადი და საკმაოდ ძვირადღირებული პროცესია: დაქირავებული დამხმარე მუშა-ხელის ანაზღაურება მოსავლის ღირებულების 20% შეადგენს. ექსტენციის რჩევების გათვალისწინებით ფერმერი შეძლებს დააჩქაროს მოსავლის მოყვანა და უფრო ეფექტური გახადოს ის, თუმცა ეს ყველაფერი ძალიან დიდ ფიზიკურ შრომასთან იქნება დაკავშირებული. მოსავლის ღირებულება წარმოადგენს დამატებითი ღირებულების ნაწილს, დაქირავებულ მუშახელსა თუ მოსავლის აღებაში მონაწილე ფერმერის ოჯახს გასამრჯელო ხელზე არ გაეცემა და სწორედ შეგროვებული მოსავლის ღირებულება შეადგენს ფერმერის მოგებას.

შენახვა - შენახვა პროდუქციის ღირებულების მატებას იწვევს, რადგანაც შესაძლოა საქონლის შენახვისას პერიოდი შეიცვალოს და მაღალი მიწოდებისა და დაბალი მოთხოვნის ფაზიდან დაბალი მიწოდებისა და მაღალი მოთხოვნის ფაზაში გადავინაცვლოთ, პროდუქციას ფასი ემატება შემდეგი ორი სახის ხარჯის გამო:

-) თვით შენახვის ღირებულება.
-) დანაკარგი, რომელიც ფერმერმა განიცადა პროდუქციის შენახვის პერიოდში

ფერმერთა უმრავლესობას ციტრუსის შესანახი სათავსოებს საცხოვრებელ სახლზე აქვთ მიშენებული, და შესაბამისად ხარჯიც მანამ, სანამ საწყობს ხელოვნურად გაგრილება ან გათბობა არ დასჭირდება. ზარალის რაოდენობრივად დათვლა ჯერჯერობით შეუძლებელია, თუმცა ფერმერმა იცის, რომ მანდარინი მალფუჭებადია, ვთქვათ, თხილთან შედარებით, რომელიც თვეების მანძილზე ინახება და ფერმერი სწორედ მაშინ ყიდის მას, როცა ფასები თხილზე მაღალია ან როცა მას ესაჭიროება თანხა. საწყობში შენახვისას პროდუქციის დანაკარგის შემცირებაც არის შესაძლებელი, თუკი გავითვალისწინებთ შემდეგ რჩევებს და:

-) გავაუმჯობესებთ ხილის თავდაპირველ ხარისხს ხეხილის მოვლის შესახებ რჩევების გათვალისწინებით;
-) შენახვამდე კარგად დავახარისხებთ მანდარინს, რათა გადარჩეულში არ გაყვეს დამპალი ხილი;
-) შევინახოთ მცირე რაოდენობით, არც ისე ღრმა ხის ყუთებში, რადგანც ყუთში ჰაერმა მოძრაობა შეძლოს;
-) ყუთები დავტოვოთ თავდაუხურავი ან გადავაფაროთ ჰაერგამტარი და არა პოლიეთილენის ქსოვილი, რათა თავიდან ავიცილოთ დანესტვა;
-) სათავსოს კარები ღიად დავტოვოთ მშრალი დღეების განმავლობაში, რადგანაც ნესტი გამოშრეს და ხილი განიავდეს.
-) ზოგიერთი მცირე ფერმერი სათავსოებს დამატებით ჭუჭრუტანებსაც უკეთებს ვენტილაციისათვის.

კოოპერატიული საქმიანობებისათვის გამოყოფილია ფულადი სახსრები, თუმცა საინტერესოა რამდენად ღირს ფერმერთა ჯგუფების უზრუნველყოფა სპეციალურად აშენებული სათავსოებით. ერთი შეხედვით ჩანს, რომ შენახვის ვადა არც თუ ისე ხანგრძლივი და დანაკარგის მოცულობა არც თუ ისე სახარბიელო იქნება განსხვავებით კარგად ორგანიზებული პირადი სათავსოებისაგან, მაგრამ ეს შენახვის ცუდი პირობების გაუმჯობესებას აშკარად გამოიწვევს. თუკი ფერმერები თავად გახდებიან ინფორმირებულნი შენახვის პირობების უზრუნველყოფის შესახებ, მაშინ ჯგუფური სათავსოდან მიღებული მოგება ვერ გადააჭარბებს სათავსოს აშენებისა და მისი შენახვისათვის საჭირო ხარჯებს, აგრეთვე მასთან დაკავშირებულ თანამშრომლობის ხარჯებსაც. ცენტრალიზებული სათავსო იმ შემთხვევაში გახდება მიმზიდველი, თუკი მოხდება მისი კომბინირება ისეთ საქმიანობებთან, როგორებიცაა კონსოლიდაცია და ფინანსური მხარდაჭერა.

მცირე ფერმერთა დიდი ნაწილისათვის ფულადი სახსრები უდიდეს პრობლემას წარმოადგენს, შესაძლოა ისინი იძულებულნი გახდნენ ძალიან დაბალ ფასად გაყიდონ თავიანთი პროდუქცია მხოლოდ იმ მიზეზით, რომ მათ თანხა ესაჭიროებათ. ფერმერები ხშირად დაბრკოლებებს აწყდებიან მცირე კრედიტების გამოტანის დროს, ამიტომ ისინი თანხის სასესხებლად კოოპერატიულ და საბაზრო ორგანიზაციებს მიმართავენ, ფერმერები თანხას პროდუქციის საწყობში მოთავსების შემდგომ იღებენ და სარეალიზაციოდ მაშინ გააქვთ, როცა ფასები ბაზარზე პიკს აღწევს. საინტერესოა, თუ რამდენად მომგებიანია ეს საქმიანობა ეკონომიკის თვალსაზრისით, ან იქნებ ეს ფერმერთათვის სუბსიდიების გაცემის ერთ-ერთი გზა იყოს.

დახარისხება, შეფუთვა და კლასიფიკაცია. აჭარაში ციტრუსის საკონსოლიდაციო ცენტრების ჩამოყალიბებასთან ერთად, აჭარის მთავრობამ ყურადღება დახარისხებასა და შეფუთვაზე გადაიტანა, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ დახარისხება და შეფუთვა ადრეც ხორციელდებოდა, ოღონდ ფერმერების ან გადამყიდველების მიერ.

ხელით დახარისხება ფერმაში დაქირავებული მუშახელის დახმარებით კილოგრამზე 0.03ლ ჯდება, ამაში არ შედის ოჯახის შრომა. საკონსოლიდაციო

ცენტრებში კი დახარისხების ფასი კილოგრამზე 0.09 ლ შეადგენდა, რაც სამჯერ აღემატება დამხმარე პირებისათვის გადახდილ გასამრჯელოს. დამახარისხებელი დანადგარი იმ მიზნით გამოიგონეს, რათა შემსუბუქებელიყო შრომა და შემცირებელიყო დანახარჯი, თუ ეს ასეა, რატომ არის აჭარაში მისი გამოყენება ასე ძვირი? ამის შესაძლო მიზეზებია:

- 1) ფიზიკური შრომა ძალზედ იაფია, და მაშასადამე, ეფექტურია ეკონომიკური თვალსაზრისითაც, ის არ განიცდის ამორტიზაციას და მანქანა-დანადგარებისაგან განსხვავებით, ხარჯების გაღებას არ საჭიროებს.
- 2) საკონსოლიდაციო ცენტრებში პროდუქციის დახარისხებას მანდარინი არაფორმალური ეკონომიკიდან ფორმალურ ეკონომიკაში გადაჰყავს, სადაც ყველაფერი გადასახადის გადახდას, საბუღალტრო აღრიცხვასა და რეგულაციებს ექვემდებარება. ისინი შესაძლოა მნიშვნელოვან თანხასაც კი უხდიან საკონსოლიდაციო ცენტრებს.

საკონსოლიდაციო ცენტრები შესაძლოა არაფორმალურად დათანხმებულიყვნენ ანალოგიური ფასების გადახდასა და ხარჯების გაწევაზე, მათ შეუძლიათ ყველაფერი გააკეთონ იმისათვის, რათა მნიშვნელოვნად გაზარდონ თავიანთი მოგება, ხოლო ფერმერს კი მიზერული წილი აკმარონ. ფერმერებისათვის მესამე მიზეზი ყველაზე მისაღებია, თუმცა ურიგო არ იქნებოდა სწორი პასუხის მისაღებად რამდენიმე საკონსოლიდაციო ცენტრში დეტალური ინფორმაციის მოპოვება. მიუხედავად ფართო მასშტაბის ცენტრების არსებობისა, მანდარინის დახარისხება მაინც საბაზრო და არასაბაზრო კლასებად ხდება, რითაც უგელვებელიყოფილია სხვა დანარჩენი კლასები, მაგ. ევრო გაერთიანების მიერ აღიარებული 12 კლასი. უკრაინისა და რუსეთის ბაზრებისათვის არსებული დახარისხება საკმაოდ მისაღებია. თუმცა იმ შემთხვევაში, თუ რეგიონის ფერმერები ევრო გაერთიანების ბაზარზე შეაღწევენ, გარდაუვალი გახდება მანდარინის დახარისხება დანარჩენ კლასებადაც, საკონსოლიდაციო ცენტრები კი ამ მომსახურებისათვის საფასურსაც კი გაზრდიან, რადგან ამის გაკეთება ფერმაზე შეუძლებელია.

პირველი რამ, რაც საკონსოლიდაციო ცენტრებმა უნდა გააკეთონ, ეს არის შეფუთვისათვის ორივე მასალის - პლასტმასისა და წინასწარ დაბეჭდილი მუყაოს ყუთები უნდა გამოიყენონ, რომლებიც სათანადოდ შეიფუთება და დაეწყოფა სტანდარტული ზომის ხის სადგამებზე. მუყაოს ყუთი საშუალებას აძლევს ფერმერს წარმოაჩინოს განსხვავებული ბრენდი, რითაც გააქარწყლებს მოსაზრებას, რომ ქართული მანდარინი მცირე ზომის, ერთგვარად მჟავე და დაბალი ხარისხისაა. ამის განსახორციელებლად საკონსოლიდაციო ცენტრებს ესაჭიროებათ უკეთესი ხარისხის ნედლეულის მოპოვება, რათა დაიწყონ ხარისხის დამატებითი პარამეტრების გაზომვა, მაგ. როგორებიცაა წველების შემცველობა და შაქრისა და მჟავის თანაფარდობა. ეს იქნება საკონსოლიდაციო ცენტრების პირველი წინგადადგმული ნაბიჯი, რაც აუცილებლად უნდა განხორციელდეს.

საკონსოლიდაციო ცენტრის მიერ შეფუთვის ღირებულება 2013 წ. შეადგენდა 0.09 ლ/კგ, პლასტმასის ყუთებისა და ხის ყუთების საფასურის ღირებულება შეადგენს 0.14 ლ/კგ. ეს ერთადერთი მომსახურებაა, რაც საკონსოლიდაციო ცენტრებმა ფერმერებს გაუიაფეს.

კონსოლიდაცია - ტიპიურ მეურნეობებს, სადაც მანდარინის წლიური მოსავალი 3 ტონას უტოლდება (საიდანაც შესაძლოა 2.5 ტ გამოდგეს საბაზროდ) მუდმივად სჭირდებათ საკონსოლიდაციო ცენტრების დახმარება. დღემდე ამ საქმიანობას პროფესიონალი გადამყიდველი და მსხვილი ფერმერი ითავსებდნენ, როგორც ეს ზემოთ არის აღწერილი. ძირითად ინტერესს წარმოადგენდა სატვირთო მანქანის ბოლომდე შევსება, რაც ფერმერთა მხოლოდ მცირე რიცხვს თუ შეეძლო.

ყველაზე მსხვილმა საკონსოლიდაციო ცენტრმა 2013 წლიდან 2014 წლის იანვრამდე 1,000 ტ ანუ 50 სატვირთო მანქანა მანდარინის ექსპორტი განახორციელა, რითაც წარმოიშვა მცირე სუპერმარკეტებთან მყარი სავაჭრო ურთიერთობების ჩამოყალიბების შესაძლებლობა. ერთ-ერთმა ექსპორტიორმა განაცხადა, რომ მას შესთავაზეს შეთანხმება დაედო უკრაინაში 50,000 ტ მანდარინის შეტანაზე იმ პირობით, რომ ფიქსირებულ ფასსა და მანდარინის ჩატანის გრაფიკს ზაფხულში მიაწოდებდნენ. ფერმერს აღნიშნულ

შეთავაზებაზე უარის თქმა მოუხდა, რადგან არ იყო დარწმუნებული შეძლებდა თუ არა ამ რაოდენობის მანდარინის მიწოდებას უკრაინისათვის და ფასთან დაკავშირებულ რისკზეც ვერ წავიდა.

ყოფილა შემთხვევები, როცა საკონსოლიდაციო ცენტრებს 2013 წლის მოსავლის 10-20% გაუტანიათ საექსპორტოდ, დაახლოებით 10,000 ტონა. საკონსოლიდაციო ცენტრები სამომავლოდ მსხვილი ექსპორტიორი კომპანიების ხელში გადავა, რომელთაც შესაძლოა ციტრუსის პლანტაციებთან ახლოს რამდენიმე მცირე ცენტრიც კი გააჩნდეთ. ეს მოაგვარებს მოცულობასთან დაკავშირებულ პრობლემას დასუსტებული კონკურენტუნარიანობის არა ფასების არასტაბილურობის ფონზე, რაც განხილულია ქვემოთ.

შევადართ პროდუქციის გადაზიდვა საკონსოლიდაციო ცენტრების დახმარებით, რომელიც საჭიროებს ტვირთის ჩამოცლას და ხელმეორედ დატვირთვას, ხოლო გადამყიდველის მცირე ზომის ფურგონიდან ყუთების გადატანა დიდ სატვირთო მანქანზე ფერმერს არაფერი არ უჯდება, სატვირთოს ხარჯს თავად გადამყიდველი ფარავს. ავტოთვიტმცლელის გამოყენებით 20 ტ ტვირთის აზიდვა ერთ საათში არის შესაძლებელი მაშინ, როცა ხელით ატვირთვას მთელი დღე სჭირდება, საკონსოლიდაციო ცენტრის ჩართვა ამ საქმეში ხარჯებს უმნიშვნელოდ გაზრდიდა. საკონსოლიდაციო ცენტრებში დატვირთვა/ჩამოცლისათვის გადასახადს 0.03 ლ/კგ შეადგენს, ხოლო ხელით შესრულება 0.01ლ/კგ.

ტრანსპორტირება - საქართველოს ფარგლებში ტრანსპორტირება ნებისმიერ შემთხვევაში ორ ეტაპს მოიცავს, პატარა სატვირთოებით პროდუქციის ტრანსპორტირება სოფლის ვიწრო გზებზე და გრუნტირებულ გზებზე და 20 ტონიანი სატვირთო მანქანები, რომლებიც პროდუქციის შორს მანძილზე ტრანსპორტირებისას გამოიყენება. როდესაც გადამყიდველი თავად ყიდულობს პროდუქციას ფერმერისგან, ის თავად უზრუნველყოფს პროდუქციის ტრანსპორტირებას საკუთარი ან დაქირავებული ტრანსპორტით. როცა ფერმერს თავად უწევს მანდარინის გადატანა

საკონსოლიდაციო ცენტრში, იგი ვალდებულია ტრანსპორტირებაც თავად უზრუნველყოს. ფასი, რომელიც 3.00 – 3.30 ლარს შეადგენს თითოეულ ტონა/კმ, ძალიან ძვირია (შევადართ სერბეთში პროდუქციის პატარა ფურგონებით ტრანსპორტირების ღირებულება, რაც 0.50 – 1.00 ევროს შეადგენს (1.5–3 ლარი) თითოეულ ტ/კმ-ზე მიუხედავად იმისა, რომ სერბეთში ხელფასები საქართველოში არსებულ საშუალო ხელფასებს 2-3-ჯერ აღემატება), რაც თავის მხრივ საქართველოში კონკურენციის არარსებობაზე მეტყველებს.

საკონსოლიდაციო ცენტრებმა სეზონის განმავლობაში ხელშეკრულებით უნდა ითანამშრომლონ რამდენიმე სატვირთო ფურგონთან, რათა თავად ჩაიბარონ პროდუქცია ფერმერებისაგან, რაც კიდევ უფრო ხელსაყრელი და ნაყოფიერი იქნება მათთვის, და ფასიც იმაზე ნაკლები უნდა დააწესონ, ვიდრე დახარისხება და პროდუქციის ატვირთვა ჯდება.

საბითუმო და საცალო ვაჭრობა - საბითუმო და საცალო ვაჭრობა ფერმერისათვის, კოოპერატივისათვის, გარემოვაჭრებისა და გადამყიდველებისათვის ძალზედ შრომატევად საქმიანობას წარმოადგენს. მოსავლის მოყვანა ნიჟს მოითხოვს, ასევე ვაჭრობაც, საცალო ვაჭრობაში წარმატების მიღწევა მომხმარებელზე მორგებული პოლიტიკის შემუშავებას მოითხოვს. სწორედ ამიტომ არ ერთვებიან ციტრუსის მწარმოებლები საბითუმო ვაჭრობაში ადგილობრივ ბაზარზე და მნიშვნელოვან დროს უთმობენ მყიდველებთან მოლაპარაკებების წარმოებას. პროფესიონალ ბითუმად მოვაჭრეს შეუძლია პროდუქცია რამდენიმე სხვადასხვა ფერმერისაგან შეიძინოს, რაც უზრუნველყოს მიწოდების პროცესების უწყვეტობას და ბაზარზე რამდენიმე მოვაჭრის ადგილს ერთი კონკრეტული მოვაჭრე იკავებს. შრომის დანაწილებას ჯანსაღი ეკონომიკურ დასაბუთება აქვს, ფერმერები მთელი მსოფლიოს მასშტაბით ისწრაფვიან ჩაერთონ გაყიდვებში მაშინაც კი, როცა მათი დრო ასე მცირედ ფასობს (ფერმერთა ბაზრის წარმატებულობა დასავლეთში იმით აიხსნება, რომ მომხმარებლები ამჟობინებენ გადაიხადონ მეტი და დარწმუნდნენ იმაში, რომ ისინი მაღალი ხარისხის პროდუქტს შეიძენენ. მაღაზიები და ბაზრები ცდილობენ ისეთი

პროდუქციის გამოტანას გასაყიდად, რომელიც მორგებული იქნება ნებისმიერი მომხმარებლის ჯიბეზე).

ციტრუსის საბითუმო და საცალო ბაზრებზე მნიშვნელოვანი შეუსაბამობები არ ფიქსირდება, მოვაჭრეთა მიერ პროდუქციაზე დადებული ფასებიც საკმაოდ კონკურენტულია (იხ. პუნქტი ინფორმაციის გაცვლა ქვემოთ). ციტრუსის მწარმოებლები უდავოდ მიაღწევენ წარმატებას, თუ ისინი გადაწყვიტენ ადგილობრივ ბაზარზე შექმნან ასოციაცია ან კოოპერატივი, რომელიც მიმართული იქნება კონკურენტუნარიანობაზე და არა ეკონომიკური პრივილეგიების მიღებაზე.

ექსპორტის პირობებში, ქართველი მოვაჭრე უძლურია კონკურენცია გაუწიოს უკრაინელ ან რუს საბითუმო მოვაჭრეს თავის ტერიტორიაზე, ერთადერთი გამოსავალი აქედან ისაა, რომ შეწყდეს ბითუმად ვაჭრობა და პროდუქცია პირდაპირ დიდ სუპერმარკეტებს მიეწოდოს.

ფასწარმოქმნა და ინფორმაციის გაცვლა - დღესდღეობით, ციტრუსზე ფასწარმოქმნა ხდება სამი ფაქტორის გათვალისწინებით:

- 1) ფერმერსა და მოვაჭრეს შორის ურთიერთმოლაპარაკების საფუძველზე.
- 2) ექსპორტიორ ფერმერსა და ექსპორტიორ მოვაჭრეს შორის ურთიერთმოლაპარაკების საფუძველზე.
- 3) საკონსოლიდაციო ცენტრების მიერ შემოთავაზებული ფასის დადება.

პირველ სიტუაციაში, მოვაჭრე მთელ თავის დროს ფერმერებთან ვიზიტსა და ბაზარზე სიარულს უთმობს. მან კარგად იცის თუ რა მდგომარეობაა ფერმაზე ხარისხისა და რაოდენობის თვალსაზრისით, მან აგრეთვე კარგად უწყის, თუ როგორია ბაზარზე კონკრეტულ პროდუქციაზე მოთხოვნა. აღნიშნული ცოდნა და ფინანსურად მყარი პოზიცია საშუალებას აძლევს მას სარფიან გარიგებაში შევიდეს ფერმერთან, რომელსაც ინფორმაციის წყაროდ მხოლოდ რამდენიმე ფერმერი და ნაცნობი ჰყავს, რომელსაც ის ურეკავს, რათა გაიგოს ბაზარზე არსებული მდგომარეობა.

თუ მოვაჭრე ჩართულია ექსპორტში, ფერმერის მსგავსად ის მხოლოდ იმ ინფორმაციას ფლობს, რომელიც მას ჩამოჰყვა თავისი წინა ბიზნესმოგზაურობიდან (რომელიც უკვე შესაძლოა სიმართლეს აღარც კი

შეეფერებოდეს) და აგრეთვე, რამოდენიმე ნაცნობისაგან ტელეფონით მიღებული ინფორმაცია. ის მხოლოდ იმ მიმდინარე მოვლენების საქმის ყურშია, რომლებიც იმ ბაზარზე ხდება, რომელზეც ის იმყოფება ისევე, როგორც უკრაინელი მოვაჭრეები, რომლებიც ინფორმაციას ფლობენ მხოლოდ იმ ბაზრის შესახებ, სადაც ის მთელ დღეებს ატარებენ და არაფერი გაეგებათ მსოფლიო ბაზრის შესახებ. გამონაკლისს წარმოადგენს მხოლოდ რამდენიმე მსხვილი საექსპორტო კომპანია, რომლებსაც სრულად ითვისებენ თავიანთ სამიზნე ბაზრებს ციტრუსის მთელი სეზონის განმავლობაში.

როდესაც ფერმერი გადაწყვეტს თავად გაიტანოს ციტრუსი ექსპორტზე, ის, როგორც ციტრუსის ექსპორტიორი უამრავი გამოწვევის წინაშე დგება და ინფორმაციის ნაკლებობასაც მანამ განიცდის, სანამ ამ სფეროში სათანადო გამოცდილებას არ მიიღებს.

გაურკვეველია, თუ რის მიხედვით აწესებენ ფასებს საკონსოლიდაციო ცენტრები, დიდია ალბათობა, რომ ისინი კერძო მოვაჭრეების მიერ დადებული ფასების შესაბამისად ხელმძღვანელობენ.

უხარისხო ინფორმაციასთან დაკავშირებული პრობლემების აღმოფხვრის ორი გზა არსებობს, რომლებიც ფერმერთა სავაჭრო პოზიციას კიდევ უფრო გაამყარებენ და ვაჭრობასაც კიდევ უფრო ნაყოფიერს გახდიან:

- 1) სტრუქტურული ფასწარმოქმნის მექანიზმები, როგორებიცაა ბაზარი, აუქციონები და სასაქონლო ბირჟა.
- 2) საბაზრო ინფორმაციის სისტემები.

ხილი და ბოსტნეულის აუქციონები კარგად არის განვითარებული ნიდერლანდებში, ის ცნობილია თავისი საათობრივი სააუქციონო სისტემით, უმეტეს ქვეყნებში კი აუქციონები პირუტყვის გასაყიდად იმართება, რადგანაც ხილის ფასები საბითუმო ბაზარზე მყიდველსა და გამყიდველს შორის მოლაპარაკების გზით რეგულირდება. ყოფილ საბჭოთა ქვეყნებში სასაქონლო ბირჟები უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებდა.

სხვადასხვა ორგანიზაციებმა, მათ შორის ევრო გაერთიანებამ, აშშ-ს სოფლის მეურნეობის დეპარტამენტმა, აშშ-ს საერთაშორისო განვითარების სააგენტომ და გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციამ

დიდი წვლილი შეიტანეს საბაზრო ინფორმაციის სისტემის გავრცელებაში რეგიონის მასშტაბით, რომელთა უმეტესი ნაწილი დღესაც ფუნქციონირებს კომერციული კომპანიების რანგში და მომხმარებელს მთავრობის მიერ დაფინანსებულ მომსახურებას სთავაზობენ.

) რუსეთი: www.fruit-inform.com ავრცელებს ინფორმაციას რუსეთის, სამხრეთ ევროპისა და ცენტრალური აზიის ირგვლივ მდებარე, აგრეთვე ინგლისისა და რუსეთის ბაზრებზე არსებული ფასების შესახებ. იგი აგრეთვე წარმოადგენს უკრაინული ბაზრის შესახებ უტყუარი ინფორმაციის წყაროს.

) სომხეთი: www.armis.am აქვეყნებს ინფორმაციას სომხეთისა და ინგლისის ბაზრებზე არსებული ხილისა და ბოსტნეულის ფასების შესახებ.

) ყაზახეთი: www.kam.kz აქვეყნებს ინფორმაცია მხოლოდ მომსახურების შესახებ.

) ევრო გაერთიანება და აშშ: www.freshfruitportal.com გვაწვდის ფასებს როტერდამის ხილის ბირჟიდან.

საქართველოც საჭიროებს სასოფლო-სამეურნეო ბაზრის შესახებ ინფორმაციის ისეთი სისტემის შექმნას, რომელიც ცხადყოფს:

) საქართველოს ბაზრებზე არსებულ ფასებს და ტენდენციებს;

) მოიპოვებს ინფორმაციას ძირითად საერთაშორისო ბაზრებზე არსებული ფასების შესახებ, მაგ. როგორცაა ოდესა;

) უზრუნველყოფს კარგად ინფორმირებულობას ბაზრებზე არსებული განვითარებებისა და სტანდარტების შესახებ. აგრეთვე უზრუნველყოფს GlobalGAP-ისა და EU-ს ხილის სტანდარტებთან და ფიტოსანიტარიულ მოთხოვნებთან შესაბამისობას.

) უზრუნველყოფს მთელი ამ ინფორმაციის ფართოდ და სწრაფად გავრცელებას საქართველოს ფარგლებში არსებულ ფერმერთა და მოვაჭრეთა შორის.

რისკის ფაქტორი და დაფინანსება - როდესაც მოვაჭრე მანდარინს აჭარელი ფერმერისაგან შეიძენს, ის საფასურს ჩვეულებრივ ნაღდი ანგარიშსწორებით

იხდის, რასაც მოჰყვება შემდგომი ტრასპორტირების, მარკეტინგის, საექსპორტო დოკუმენტაციისა და განბაჟების ხარჯები. ძალიან მცირე რაოდენობით თუ მოიძებნებიან ფერმერები, რომლებსაც სათანადო საშუალება გააჩნიათ ყოველივე ზემოთ ჩამოთვლილის უზრუნველსაყოფად, ასე რომ, ფერმერები აღნიშნულ სისტემაში ლიკვიდირებულნი გამოდიან.

მოვაჭრე ფერმერს უხდის პროდუქციის საფასურს, თუმცა წინასწარ არც კი უწყის რა ფასად შეძლებს მის რეალიზაციას, გამოდის, რომ მოვაჭრე რისკზე მიდის: პროდუქციის ჩაწოლისა და არგაყიდვის შემთხვევაში ზარალს ნახულობს მოვაჭრე, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი ის მოგებაზე მიდის. ფერმერთა სტიმულირება, წავიდნენ რისკზე, საკონსოლიდაციო ცენტრებისა და მოვაჭრეების მიერ განხორციელებული კიდევ ერთი დამატებითი ეკონომიკური მომსახურება იქნება.

თუ ფერმერთა ასოციაციები ან კოოპერატივები ციტრუსის მარკეტინგში მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანისათვის მათ დასჭირდებათ საბრუნავი კაპიტალი და ძირითადი აქტივები, აგრეთვე წინასწარ უნდა ჰქონდეთ გათვლილი თუ როგორ გადანაწილდება რისკი წევრებს შორის.⁹

თავი 2. ექსტენციის როლი და მნიშვნელობა, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარებაში.

2.1. ექსტენციის არსი და მნიშვნელობა სოფლის მეურნეობის განვითარებაში.

მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში ბოლო პერიოდში აქტიურად განიხილება ექსტენციისა და საკონსულტაციო მომსახურების გაძლიერების საკითხი. განვითარებული ქვეყნებმა დაიწყეს სახელმწიფო ექსტენციის დეცენტრალიზება და მათი კერძო დაფინანსებაზე გადაყვანა. პროცესების პარალელურად იცვლება ექსტენციის მიმართულებებიც. იზრდება მასში არასამთავრობო ორგანიზაციების, კერძო სექტორის, საწარმოების, კოოპერატივების და ასოციაციების ჩართულობა.

თანამედროვე სოფლის მეურნეობისთვის კლიმატის ცვლილება ახალ გამოწვევად ყალიბდება. რაც იმას ნიშნავს რომ, საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურებამ უნდა დაისახოს მრავალფეროვანი მიზნები და მხოლოდ ახალი ტექნოლოგიების გავრცელებით არ უნდა შემოიფარგლოს.

სახელმწიფო ექსტენცია, არის შუამავალი აგრარული ინოვაციების სისტემაში შემავალ მხარეებს შორის, ექსტენციის უპირატესობა მდგომარეობს მის შუამავალ რგოლად ტრანსფორმაციაში. ეს ნიშნავს ექსტენციის პროცესში მონაწილე მხარეებს შორის ინფორმაციისა და ცოდნის ურთიერთგაზიარებას, მათ შორის ურთიერთ კავშირების გაძლიერებას, რაც თავის მხრივ აიოლებს ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის პროცესს.

2.2. ექსტენციის სამსახურის თავისებურებანი საზღვარგარეთის განვითარებულ ქვეყნებში.

ჩვენს მიერ წარმოდგენილია საინფორმაციო და საკონსულტაციო მომსახურების გამოცდილება საზღვარგარეთის განვითარებულ ქვეყნებში. განსაკუთრებული ყურადღება არის გამახვილებული ისეთ მოწინავე ქვეყნებზე, როგორცაა ამერიკის შეერთებული შტატები, კანადა, გერმანია და ჰოლანდია. ამ ქვეყნებში დიდი ხანია დანერგილია აღნიშნული

მომსახურების პროგრესული ფორმები, რაც საკმაო ეფექტს იძლევა და მნიშვნელოვნად ზრდის ფემერთა მოგებას. როგორც აღვნიშნეთ, ექსტენციის სამსახური ბოლო პერიოდში წარმატებით ინერგება საქართველოში და შორის აჭარაში, სადაც მის გამოყენებას, რეგიონის ბუნებრივ-კლიმატური და ნიადაგობრივი პირობების გათვალისწინებით, გააჩნია თავისებურებანი.

უცხოეთის განვითარებულ ქვეყნებში დანერგილი საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების პროგრესული ფორმების შესწავლა და ანალიზი საშუალებას გვაძლევს (მოგვცემს) შემუშავდეს რეკომენდაციები ჩვენს ქვეყანაში მათი გამოყენებისათვის. საზღვარგარეთის განვითარებულ ქვეყნებში წარმატებით არის დანერგილი საინფორმაციო საკონსულტაციო მომსახურება ანუ, როგორც მას უკანასკნელ პერიოდში უწოდებენ, ექსტენციის სამსახური.

ის მნიშვნელოვან ეფექტს იძლევა და ხელსუწყობს ფერმერებისა და კერძო მეწარმეთა შემოსავლების ზრდას. საქმე იმაშია, რომ მათ არ გააჩნიათ საჭირო ცოდნა და გამოცდილება იმისა, რომ გამოიყენონ მეცნიერების მიერ მიღწეული სასოფლო სამეურნეო კულტურების მოვლა-მოყვანის თანამედროვე ინოვაციური ტექნოლოგიები, მეტწილად იყენებენ მოძველებულ ტექნოლოგიებს, მექანიზაციის არათანამედროვე ტექნიკურ საშუალებებს, არღვევენ სასოფლო სამეურნეო კულტურების თესვის, დამუშავება- ალების აგროვადებს, აგროწესებს და შესაბამისად, დაბალია მათი მოგება. გარდა აღნიშნულისა, ზოგიერთ ფერმერს არ გააჩნია ელემენტარული ცოდნა თუ როგორ მართონ თავისი საწარმო, არ ფლობენ მარკეტინგისა და მენეჯმენტის მეთოდებს. ცხადია, ასეთ შემთხვევაში აუცილებელია საკონსულტაციო სამეცნიერო და საგანმანათლებლო ცენტრები, რომელთა დახმარებით ფერმერები და გლეხები მნიშვნელოვნად გაზრდიან სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის მოსავლიანობას ინტენსიური ტექნოლოგიების გამოყენებით და გაიუმჯობესებენ მატერიალურ მდგომარეობას. ამ მიმართულებით მიგვაჩნია, რომ საჭიროა ჩვენთან გამოყენებული იქნას უცხოეთის განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება.

დანიამი ექსტენციის სამსახური ორ დონეზეა წარმოდგენილი ეროვნულ და ადგილობრივ დონეზე. ამ მიმართულებით ქვეყანას ტრადიციული გამოცდილება აქვს. ადგილობრივ დონეზე სამსახური შედგება ფერმერთა და გლეხთა ასოციაციებისა და გაერთიანებებისაგან, რომლებიც კონცენტრირებულნი არიან 95 ცენტრში, 3ყავთ კონსულტანტები. ეროვნულ დონეზე წარმოდგენილია დანიის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს საკონსულტაციო ცენტრი, რომელიც აცნობს ფერმერებს ახალ სამეცნიერო მიღწევებს დანიისა და მსოფლიო მასშტაბით.

დანიის მრჩეველთა სამსახური ასრულებს შემდეგ ამოცანებს:

- აწვდის ფერმერებს ინფორმაციას მეცნიერების თანამედროვე მიღწევების შესახებ ახალი ტექნოლოგიებისა და მათი ეკონომიკური ეფექტურობის შესახებ.

- ატარებს კონსულტაციებს კონკრეტული სიტუაციის დაგეგმვისა და ორგანიზების შესახებ.

- ახდენს ფერმერების ფინანსურ-ეკონომიკური მონაცემების რეგისტრაციასა და დამუშავებას, ხელს უწყობს მათ ეფექტურ მართვას.

- ორგანიზებას უწევს ფერმერების პროფესიული დონის ამაღლებას

- იძლევა რჩევებს საგადასახადო დეკლარაციების, ბიზნეს-გეგმების შედგენის შესახებ და ასევე, საჭიროების შემთხვევაში, ახდენს დაფინანსებას.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში ფერმერთა საკონსულტაციო სამსახური ქვეყნის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია, სახელმწიფოში მიღებულია კანონი ექსტენციის შესახებ, რისთვისაც გამოყოფილია კოლეჯები, ცენტრები და ცალკეული უნივერსიტეტებიც კი რომლებსაც გააჩნიათ ცენტრალური ოფისი და ფილიალები. მომსახურება უფასოა. მომსახურების დაფინანსება ძირითადად სამი წყაროსაგან შედგება. მაგალითად, პენსილვანიის შტატისაერთო დაფინანსება შეადგენს 50 მილიონს წელიწადში, სადაც 35% მოდის ფედერალურ მთავრობაზე, სახელმწიფო ხელისუფლებაზე-55%, ადმინისტრაციაზე -9%, ხოლო კერძო სექტორზე- 1%.

საკონსულტაციო საქმიანობაში დასაქმებულია 277 უნივერსიტეტის პროფესორები და მრჩეველები. კონსულტაციების არეალი ფართო-ოპერატიული, ტექნოლოგიური, იურიდიული, ტექნიკური, ორგანიზაციული, საბროკერო მომსახურებანი.

ბოლო პერიოდში დამოუკიდებელ ერთეულად ჩამოყალიბდა ფერმერთა საინფორმაციო სისტემა, როგორც სტრუქტურული ერთეული. იგი წარმოადგენს საუნივერსიტეტო მომსახურების გაგრძელებას და ასრულებს საინფორმაციო ხიდს მეცნიერებსა და სოფლის მეურნეობას შორის.

გასული საუკუნის ბოლოს ევროპის სასოფლო სამეურნეო კრიზისის დროს ჰოლანდიის სახელმწიფო გადავიდა ქვეყნის სოფლის მეურნეობის კონკურენტუნარიანობის გაზრდასა და განმტკიცებაზე. საფუძველი ჩაეყარა სასოფლო სამეურნეო ცოდნის შექმნას, რომელიც სამი კომპონენტით იქნა განსაზღვრული- კვლევა, სწავლება (კვალიფიკაციის ამაღლება) და დანერგვა (სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების ათვისება).

ექსტენციის სამსახური ჰოლანდიაში ამჟამად კარგადაა ორგანიზებული, სადაც მეცნიერული მიღწევების გამოყენება ფერმერების მიერ ხელს უწყობს სოფლის მეურნეობის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. ექსტენციის სამსახურის ჰოლანდიური მოდელი აღიარებულია, როგორც ყველაზე უფრო ეფექტური მსოფლიოში. იგი მოიცავს სამეცნიერო კვლევების, განათლებისა (ტრენინგები) და ახალი აგრარული მიღწევების ინტეგრაციას სასოფლო სამეურნეო წარმოებაში. სამივე კომპონენტი წარმოადგენს სოფლის, თევზის მეურნეობისა და გარემოს დაცვის სამინისტროს კომპენტენციაში. სამინისტროს სტრუქტურაში არის ეროვნული საკონსულტაციო ცენტრები, რომლებიც ინფორმაციულ დახმარებას უწევენ განათლებისა და დანერგვის ორგანიზაციების მრჩეველებს, რომლებსაც უშუალო კონტაქტი აქვთ ფერმერებთან. უშუალოდ ფერმერებთან მუშაობენ პირველი დონის დანერგვის ორგანიზაციები, ფერმერული ორგანიზაციების სოციალურ-ეკონომიკური საკონსულტაციო სამსახურები, ასევე სამომსახურო და გადასამუშავებელი ფირმების კონსულტანტები, ცალკეული სპეციალისტები (ბუღალტრები, ბანკების მუშაკები, ვეტერინარები და სხვა). ძირითად როლს

ასრულებს დანერგვის სასოფლო სამეურნეო სამსახური, რომელიც სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციაა და მისი დაფინანსება ხორციელდება საბიუჯეტო სახსრებით. აღნიშნულ სამსახურს ხელმძღვანელობს სამეთვალყურეო საკონსულტაციო კომიტეტი, რომელშიაც შედის 9 კაცი, მათ შორის 4 სამინისტროს წარმომადგენელია, 5 კი ფერმერული ორგანიზაციებისა. თავმჯდომარე ინიშნება მინისტრის მიერ ფერმერული ორგანიზაციების წარდგინებით. კომიტეტში მუშაობს 12 დარგობრივი საბჭო. დანერგვის სამსახურში მუშაობს 600 სპეციალისტი, რომლებიც აერთიანებენ 61 რეგიონულ საკონსულტაციო ჯგუფს, რომლებსაც აქვთ წარმომადგენლები ჰოლანდიის ყველა 25 პროვინციაში. ამ ჯგუფს ეწოდება დანერგვის გუნდი, ხოლო სპეციალისტებს, რომლებიც იქ მუშაობენ ექსპერტები. გუნდის ამოცანაა გაუწიონ ფერმერებს ინდივიდუალური კონსულტირება სოფლის მეურნეობის ყველა დარგში, რაც ხელს უწყობს ახალი ინფორმაციებისა და ცოდნის გავრცელებას მთელ ქვეყანაში. დანერგვის გუნდები წარმოადგენენ დამოუკიდებელ ორგანიზაციებს და არ შეუძლიათ ჰქონდეთ კომერციული მიზნები. ისინი უნდა იყვნენ მოქნილნი და შეეძლოთ მოახდინონ პერეორიენტაცია ახალი პრობლემების გადაჭრისათვის. მათი მიზანია ახალი ცოდნის მიღება და გადაცემა ფერმერებზე. დანერგვის სახელმწიფო საკონსულტაციო მრჩევლების მომსახურებას ნაწილობრივ აფინანსებენ ფერმერული ორგანიზაციები. პირველი დონის საინფორმაციო-საკონსულტაციო ასევე ახორციელებენ ფერმერული ორგანიზაციების სოციალურ-ეკონომიკური განყოფილებები, რომელთა შტატში შედის 200-ზე მეტი სპეციალისტი, რომლებიც ეხმარებიან ფერმერებს ისეთ საკითხებში, როგორცაა მემკვიდრეობითობა, მეურნეობის განახლება, მისი მოღვაწეობის შეწყვეტა, არენდა, ხელშეკრულებების დადება, კანონმდებლობის საკითხები და სხვა. სახელმწიფო იხდის ასეთი სამუშაოების ნახევარს, დანარჩენს კი ფერმერული ორგანიზაციები.

წამყვანი საკონსულტაციო სამსახური ინგლისში 50 წლის წინ შეიქმნა, როდესაც ქვეყანა განიცდიდა სურსათის ნაკლებობას და მისი ძირითადი მიზანი იყო კვების პროდუქტების წარმოების გაზრდა ახალი

ტექნოლოგიებისა და მოწინავე გამოცდილების გათვალისწინებით. კანონის შესაბამისად, საკონსულტაციო მომსახურება საქონელმწარმოებელთათვის იყო უფასო. პირველ პერიოდში ეს სამსახური იყო უფრო საგანმანათლებლო და ახდენდა წარმოების მოწინავე მეთოდებისა და ტექნოლოგიების გადაცემას ფერმერებზე. გასული საუკუნის 60-იან წლებში შექმნილი იქნა ექსპერიმენტული მეურნეობები, სადაც ხდებოდა საქონლის ახალი ჯიშებისა და სასოფლო სამეურნეო კულტურების ფორმების შემოწმება და სემინარების ჩატარება. თანამშრომელთა რიცხვი შეადგენდა 5 ათას კაცს. შემდგომ პერიოდში, როდესაც სურსათის წამოების გაზრდის აუცილებლობა შემცირდა, შესაბამისად იკლო სახელმწიფოს ბიუჯეტიდან დაფინანსებამ. 1996 წელს სამსახურში მუშაობდა 2000 კაცი, მათ შორის 1500 ჰქონდა პროფესიული, მეცნიერული და ტექნიკური კვალიფიკაცია.

ინგლისის ექსტენციის სამსახური ასრულებს სამ ძირითად ფუნქციას:

- კონსულტაციების ჩატარება და ფერმერებისადმი ახალი ტექნოლოგიების მიწოდება
- სამეცნიერო კვლევების ჩატარება და რეკომენდაციების მომზადება არსებული ექსპერიმენტული მეურნეობებისა და სადგურების ბაზაზე.
- სოფლის მეურნეობის, მეთევზეობისა და სურსათის სამინისტროს დახმარებით ახალი ინვესტიციების მოზიდვა და შესაბამისი სუბსიდიების გამოყოფა მცენარეთა და ცხოველთა დაავადების წინააღმდეგ ბრძოლისათვის.

ორგანიზაცია ემსახურება სხვადასხვა მიმართულებით მომუშავე 60 000 მეურნეობას. მის სტრუქტურაში არის 60 რეგიონული საკონსულტაციო ცენტრი, რომლებიც განლაგებულნი არიან გეოგრაფიული პრინციპით, ასევე 10 სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი.

გერმანიაში სპეციალური საკონსულტაციო სამსახურები გამოჩნდნენ გასული საუკუნის 30-იან წლებში. მათი მიზანი იყო ფერმერების სამეურნეო მოღვაწეობის ეფექტურობის გაზრდა და ფერმერების შემოსავლების გაზრდა. ამჟამად გერმანიაში სასოფლო სამეურნეო წარმოების საკითხებზე კონსულტაციები შეუძლია მიიღოს ნებისმიერმა მსურველმა.

საკონსულტაციო სამსახურის მნიშვნელოვან გარანტს წარმოადგენს სახელმწიფოს მხარდაჭერა. სამსახურის სტრუქტურა და ორგანიზაცია ქვეყანაში ერთიანია და შეიცავს ფედერალური და მიწების საკონსულტაციო სამსახურებს (სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციები), სასოფლო სამეურნეო პალატებს, კერძო საკონსულტაციო ფირმებსა და გაერთიანებებს, ასევე კერძო კონსულტანტებს. სურსათის, სოფლისა და სატყეო მეურნეობის ფედერალური სამინისტრო ანხორციელებს საერთო ხელმძღვანელობას. საკონსულტაციო სამსახურის ფუნქციების შესრულება ხდება სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების, სასოფლო სამეურნეო სკოლებისა და უნივერსიტეტების საშუალებით. მათ შეუძლიათ ჩაატარონ მუდმივი ან ერთჯერადი კონსულტაციები, მოახდინონ სხვადასხვა პროექტების ექსპერტიზა და ფერმერების ადაპტირება უახლოეს ტექნოლოგიებზე მემცენარეობასა და მეცხოველეობაში, მისცენ რჩევები ახალი ტექნიკისა და მოწყობილობის შეძენაზე. სამეცნიერო და სასწავლო ცენტრები, საგამოცდო სადგურები და სოფლის მეურნეობის დარგში კვალიფიკაციის ამაღლების მუდმივად მოქმედი ქსელი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სასოფლო სამეურნეო წარმოების ეფექტურობის გაზრდაში.

საფრანგეთში საკონსულტაციო მომსახურებას ახდენენ სასოფლო სამეურნეო პალატები, რომლებიც ჩამოყალიბებულნი იქნენ მეოცე საუკუნის 50 წლებში სახელმწიფოს ფინანსური მხარდაჭერით. მათ სტრუქტურაში ფუნქციონირებს 94 რეგიონული განყოფილება, სადაც მუშაობს 11 ათასი ექსპერტი, ასევე მრავალი კონსულტანტი. სახელმწიფო აფინანსებს პალატების ბიუჯეტის 40 %-ს. ყველა მომსახურება ტარდება დადგენილი ნიხრებით.

ფინეთს გააჩნია საკონსულტაციო სამსახურის დიდი წლის გამოცდილება, რომელიც ხორციელდება სასოფლო სამეურნეო საკონსულტაციო ცენტრების საშუალებით. საკონსულტაციო ორგანიზაციის წევრებს წარმოადგენენ სოფლის საქონელმწარმოებლები, მათი ოჯახის წევრები, ასევე სხვა სასოფლო სამეურნეო მეწარმეები, რომელთა რიცხვი 210 ათასს აღწევს. ისინი გაერთიანებულნი არიან მიწათმფლობელთა და სხვა სასოფლო სამეურნეო

ორგანიზაციებში. ფინეთის ყველა გუბერნიას გააჩნია სასოფლო სამეურნეო საკონსულტაციო ცენტრი.

2.3. ექსტენციის სიტუაციური ანალიზი.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტრო ფერმერთა და აგრომეწარმეთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურებას 2012 წლიდან ახორციელებს ა(ა)იპ აგროსერვის ცენტრის მეშვეობით. 2012 წლიდან ა(ა)იპ აგროსერვის ცენტრში ფერმერთა და აგრომეწარმეთათვის, ხდება ექსტენციის ფასიანი სერვისების მიღება (მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ხელოვნური განაყოფიერება; ნიადაგის აგროქიმიური ანალიზი და სასუქებზე რეკომენდაცია; ნერგის წარმოება-რეალიზაცია; სასაწყობე და სამაცივრე მეურნეობით უზრუნველყოფა; ხილის შრობა და ა.შ.). 2013 წელს ა(ა)იპ აგროსერვის ცენტრს დაემატა 6 საინფორმაციო-საკონსულტაციო განყოფილება შესაბამისი მატერიალური ბაზით, რომელთა ფუნქცია ფერმერებზე და აგრომეწარმეებზე საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურების გაწევა იყო. 2014 წლიდან კი სამინისტროში შეიქმნა დეპარტამენტი და ა(ა)იპ აგროსერვის ცენტრიდან სამინისტროში გადავიდა საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახური და სამინისტრომ განარგძო ექსტენციის მიწოდება.

2017 წელს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ შემუშავდა „აჭარის სოფლიდან მეურნეობის სამინისტროს განვითარების სტრატეგია“ სტრატეგიის შესაბამისად გაუქმდა ექსტენციის დეპარტამენტი და ექსტენციის განხორციელება კერძო კომპანიების მეშვეობით დაიგეგმა. ექსტენციის მიწოდების საშუალება მიეცა ყველა იმ კერძო კომპანიას, რომელებიც სასოფლო-სამეურნეო ტექნოლოგიებისა და მასალების მიწოდებაში იყვნენ ჩართულები, ამასთან გააჩნდათ ფერმერებთან მუშაობისა და მათი კონსულტირების გამოცდილება. სახელმწიფო შესყიდვების პროცედურების გავლის შემდგომ, კერძო კომპანია სამინისტროსთან მჭიდრო კოორდინაციით ახორციელებდა ექსტენციის

მიწოდებას, ხოლო ექსტენციის პროცესის შეფასება-ანალიზის ახორციელებდა სამინისტრო.

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტრო გეგმავდა ექსტენსიის, როგორც სახელმწიფო პროგრამის დაფინანსებას ამ ფორმით მანამ, სანამ ის არ გახდებოდა ფართოდ გავრცელებული და არ ჩამოყალიბდებოდა მდგრადი, მოთხოვნაზე ორიენტირებული ექსტენსიის სერვისი და სათანადოდ არ გაძლიერდებოდა კერძო სექტორი ამ მიმართულებით.

სტრატეგიული მიზნიდან გამომდინარეობს შემდეგი სპეციფიკური ამოცანები.

- ✓ ექსტენციის, როგორც სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებელი მომსახურების ჩამოყალიბების ხელშეწყობა;
- ✓ კერძო ექსტენციის სერვისების განვითარების ხელშეწყობა;
- ✓ სტრატეგიული ექსტენციის პაკეტების შექმნა და განხორციელება;
- ✓ მონიტორინგისა და უკუკავშირის ეფექტური სისტემის შექმნა.

ზემოთ აღნიშნული სტრატეგიული მიზნისა და ამოცანების მისაღწევად აუცილებელია პროგრამის შემუშავება, ფერმერთა და აგრომეწარმეთა მხარდაჭერის გზით, რათა მათი შესაძლებლობის ფარგლებში თავად შეეცვალებათ საქმიანობის პრაქტიკა, მეტი მოგების მისაღებად. სტრატეგიის შესაბამისად გრძელვადიან პერსპექტივაში, ექსტენციის პროგრამის განხორციელება გააძლიერებდა ადგილობრივ ფერმერულ მეურნეობებს გახდიდა კომერციულად მომგებიანს, სერვისების გადახდისუნარიანს, რაც თავის მხრივ სამინისტროს საშუალებას მისცემდა შეემცირებინა დაფინანსება ამ მიმართულებით. ზემოთ ხსენებული გამოწვევების გათვალისწინებით სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ გამოცხადებული 2017 წლის ექსტენციის ქვეპროგრამა „აგრარული ექსტენციის მიწოდება“ ორიენტირებული იყო მემცენარეობისა და მეკალმახეობის დარგების განვითარების მიმართულებაზე.

ქვეპროგრამის ფარგლებში სამინისტროს გათვალისწინებული ქონდა აჭარის ა.რ რესპუბლიკაში არსებული ერთწლიანი ნათესი და მრავალწლიანი ნარგავების ფართობების ექსტენციით დაფარვა (იხ. ცხრილი N3).

აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში ერთწლიანი ნათესი და მრავალწლიანი ნარგავების ფართობების ექსტენციით დაფარვა

ცხრილი N3

№	პროდუქტი	სულ ნათესი, ნარგავი ფართობი (ჰა)	ექსტენციას დაქვემდებარებული მეურნეობის % მაჩვენებელი	ექსტენციას დაქვემდებარებული ფართობი (ჰა)/მეურნეობის რაოდენობა
1	კარტოფილი	2204	25%	551
2	სიმინდი	5523	10%	552,3
3	ბოსტნეული	700	25%	175
4	მანდარინი	7780	25%	1945
5	მრავალწლიანი	6000	10%	600
6	თხილი	3900	25%	975
7	სუბტროპიკული	521	20%	104,2
8	კენკროვანი	50	50%	25
9ენ	ვენახი	273	20%	54,6
10	კალმახი	27	100%	27

წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს „აგრარული ექსტენციის მიწოდება“ ქვეპროგრამა ქ. ბათუმი 2017წ.

სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის მრავალფეროვნებისა და ფერმერთა და აგრომეწარმეთა სიმრავლის გამო ექსტენცია დაიყო ორ ნაწილად: ძირითადი და დამატებითი ექსტენცია. შესაბამისად, ძირითადი ექსტენცია - ფოკუსირებული იყო კონკრეტულ მუნიციპალიტეტში სტრატეგიული პროდუქტების ირგვლივ. სხვა დანარჩენი გათვალისწინებული იყო დამატებით ექსტენციაში. ამგვარად ის მოიცავდა როგორც ფერმერთა ფართო მასებს, ასევე კონკრეტულ მსხვილ მწარმოებლებს.

ძირითადი ექსტენციის ფარგლებში, სერვისის მომწოდებელი ახორციელებდა სავსე გასვლებს. ექსტენციის თითოეული ფაზა ტარდებოდა, როგორც თეორიულ ნაწილში ასევე სავსე პრაქტიკის პირობებში. მაგალითად, კარტოფილის ნიადაგის მომზადების, თესლის შერჩევის და დათესვის ფაზა მოიცავდა, თეორიულ კურსს რა დროსაც სერვისის მომწოდებლის

ექსტენციონისტი აცნობდა დამსწრე ფერმერებს ნიადაგის მომზადების მეთოდებს, კარტოფილის სხვადასხვა ჯიშებს და თესვის მეთოდებს. ასევე ექსტენციის მომწოდებელი ორგანიზებას უკეთებდა დამხმარე ექსტენციის ფარგლებში აგროტურებს საქართველოს მასშტაბით, ლიდერი ფერმერებისთვის ახალი ტექნოლოგიების და ჯიშების გაცნობის მიზნით. თითოეული აგროტურის ხანგრძლივობა იყო ერთი დღე (გამონაკლის შემთხვევაში ორი). დაიბეჭდა სასოფლო - სამეურნეო კულტურების და მეკალმახეობის ექსტენციის პროგრამით გათვალისწინებული საკითხების შესაბამისად ბუკლეტები.

სერვისის მომწოდებელი ვალდებულია იყო ექსტენციის პერსონალი შეერჩია წინასწარ განსაზღვრული კრიტერიუმების შესაბამისად, რომელიც შეთანხმებულია იქნებოდა კონტრაქტორთან. ამასთან სერვისის მომწოდებელს უფლება ქონდა გამოეყენებინა კომპანიის შიგნით არსებული რესურსი. შიდა რესურსის კვალიფიკაცია უნდა ყოფილიყო შესაბამისობაში შემუშავებულ კრიტერიუმებთან. ასე მაგალითად პრეტენდენტის მხრიდან აღნიშნული პროექტის განხორციელებაში დასაქმებულ პირებს - ექსტენციონისტებს უნდა ქონოდათ უმაღლესი აგრონომიული განათლება. სასწავლო-საგანმანათლებლო ან/და საკონსულტაციო-საექსტენციო საქმიანობაში გამოცდილება.

ძირითადი ექსტენციის ფარგლებში აჭარის ა.რ სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ შეადგინა ექსტენციის ბიუჯეტი იმ კულტურების ასათვისებელი ფართობების მიხედვით რომელიც ექსტენციას დაექვემდებარა (იხ. ცხრილი N4).

ექსტენციას დაექვემდებარებული კულტურების ბიუჯეტი ასათვისებელი ფართობების მიხედვით

ცხრილი 4

№	პროდუქტი	ექსტენციას დაექვემდებარებული ფართობი (ჰა)/ მეურნეობის რაოდენობა	ექსტენციის ბიუჯეტი (ლარი)
1	კარტოფილი	551	22 040,00
2	სიმინდი	552,3	11 046,00
3	ბოსტნეული	175	14 000,00

4	მანდარინი	1945	77 800,00
5	მრავალწლიანი	600	8 000,00
6	თხილი	975	26 000,00
7	სუბტროპიკული	104,2	2 778,67
8	კენკროვანი	25	2 000,00
9	ვენახი	54,6	4 368,00
10	კალმახი	27	1928,57
11	დამხმარე ექსტენცია	4 (აქტივობა)	46 000,00
ჯამი:			215 961,24

წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს „აგრარული ექსტენციის მიწოდება“ ქვეპროგრამა ქ. ბათუმი 2017წ.

დამხმარე ექსტენციას რაც შეეხება აქ არის რამოდენიმე მიმართულება და თითოეულის ბიუჯეტი მოცემულია ცალცალკე. ასევე მოცემულია დამხმარე ექსტენციის რაოდენობა სხვადასხვა მიმართულებით (იხ. ცხრილი N5).

ექსტენციის ბიუჯეტი მიმართულებების მიხედვით

ცხრილი N5

№	დამხმარე ექსტენცია	რაოდენობა	ერთეულის ფასი (ლარი)	ბიუჯეტი (ლარი)
1	აგროტური (დღე)	9	2 000	18 000
2	ბუკლეტები (ცალი)	20000	1	20 000
3	ბანერები (ცალი)	30	100	3 000
4	დამატებითი ექსტენციის დღეები	50	100	5 000
ჯამი:				46 000

წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს „აგრარული ექსტენციის მიწოდება“ ქვეპროგრამა ქ. ბათუმი 2017წ.

2018 წელს სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის ეფექტურად მიწოდების მიზნით, სამინისტრომ სტრატეგიულ გეგმად დასახა ექსტენციის მიწოდებაში კერძო სექტორის როლის უფრო გაძლიერება და სახელმწიფო პროგრამის განხორციელების პროცესში მისი აქტიური ჩართვა დაფინანსების უზრუნველყოფის გზით. სამინისტრომ შეიმუშავა ექსტენციის სახელმწიფო

პროგრამა/ქვეპროგრამა, რომელიც მოიცავდა მემცენარეობას, მეცხოველეობას, მეფუტკრეობას, მესათბურეობას, მეთევზეობას, მექანიზაციას. პროგრამის განხორციელება დაევალა ა(ა)იპ „აგროსერვის ცენტრს“, რაზეც გამოცხადდა ტენდერი ცხრილი N6-ის მიხედვით.

**ექსტენციის პროგრამის მიხედვით ჩასატარებელი ღონისძიებები
ცხრილი N6**

დასახელება			პროდუქტები	
			ექსტენციის რაოდენობა	ექსტენციის კაც/დღე
1	2	3	4	5
ექსტენცია მემცენარეობაში	კარტოფილის მწარმოებელ ფერმერებთან და აგრომეწარმეებთან	ნიადაგის მომზადება, თესლის დამუშავება და თესვა	60 ჰა	30
		მიწის შემოყრა, სასუქის შეტანა და მორწყვა		30
		მცენარეთა დაცვა		60
	ერთწლიანი კულტურების მწარმოებელ ფერმერებთან და აგრომეწარმეებთან	ნიადაგის მომზადება, თესლის შერჩევა, ჩითილის გამოყვანა და გადარგვა	40 ჰა	40
		რიგთაშორისი კულტივაცია, სასუქის შეტანა, მორწყვა		40
		მცენარეთა დაცვა		80
	მანდარინის მწარმოებელ ფერმერებთან და აგრომეწარმეებთან	მანდარინის ბაღების სხვა და ფორმირება	250 ჰა	50
		სასუქის შეტანა		50
		მცენარეთა დაცვა		100
	მრავალწლიანი ნარგავების მწარმოებელ ფერმერებთან და აგრომეწარმეებთან	სხვა მრავალწლიანი ნარგავების ბაღების სხვა და ფორმირება	50 ჰა	25
		სასუქის შეტანა		25
		მცენარეთა დაცვა		50
	თხილის ნარგავების მწარმოებელ ფერმერებთან და აგრომეწარმეებთან	ვარჯის გასხვა - ფორმირება	175 ჰა	35
		სასუქის შეტანა		35
მცენარეთა დაცვა		70		
მევენახე ფერმერებთან	ნიადაგის მომზადება, დამუშავება, გასხვა	25 ჰა	25	

	და აგრომეწარმეებ თან	სასუქის შეტანა		25
		მცენარეთა დაცვა		50
1	2	3	4	5
ექსტენცია მეცხოველეობაში	მეცხოველეობის ფერმერთან	სადგომის სწორი დაგეგმვა და მოწყობა, სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების დაცვა სადგომებში, მსხ. რქ. პირუტყვის ჯიშები და სპეციფიკაცია.	750 ფერმერი	50
		მსხ. რქ. პირუტყვის (მეწველი ფურის, მოზარდეულის) კვების საფუძველი და სრულფასოვანი საკვები ულუფების შედგენა (რაციონი), საკვები ბაზის მომზადება, სანაშენე მუშაობა ფერმერულ მეურნეობებში		50
		ცხოველთა ჯანმრთელობის კონტროლი, ვეტერინარულ-პროფილაქტიკური ღონისძიებები		50
ექსტენცია მეთევზეობაში	ექსტენციას დაქვემდებარებულ 28 თევზსაშენი მეურნეობა	ინკუბატორის მომზადება და ქვირითის მისაღებად მომზადება	28 ფერმერი	4
		განაყოფიერებული ქვირითის ინკუბირება		4
		ლიფსიტის გამოზრდა		4
		სასაქონლო თევზის გამოზრდა		8
ექსტენცია სასათბურე მეურნეობებთან	ექსტენცია 4 ჰა ფართობზე მესათბურე ფერმერებთან და აგრომეწარმეებ თან	სათბურის მოწყობა, ადგილის შერჩევა, განთავსება	4 ჰა	6
		ნიადაგის მომზადება		6
		ჩითილების გამოყვანა დარგვა		6
		კლიმატის კონტროლი		6
		მცენარეთა დაცვა		12
ცა მცირე მექანი ზაციამ	მცირე მექანიზაციის	მცირე მექანიზაციის უსაფრთხოების ნორმები	120 ფერმერი	6

	მფლობელ 120 ფერმერებთან	მცირე მექანიზაციის ექსპლუატაცია		6
ექსტენცია მეფუტკრეობაში	ექსტენცია 360 მეფუტკრე ფერმერებთან	საფუტკრე მეურნეობის ორგანიზებისა და განლაგების დაგეგმვა, საგაზაფხულო სამუშაოები საფუტკრეში დედა ფუტკრის გამოყვანა, ფუტკრის ოჯახებისთვის დედა ფუტკრის მიცემის ხერხები ღალიანობა, ფუტკრის მთაბარობა, თაფლის ამოღება, ფუტკრის პროდუქტების შეგროვება და პირველადი გადამამუშავება	360 ფერმერი	18
		საშემოდგომო რევიზია სკებში, დედების შესწავლა, გამოსაზამთრებელი საკვები მარაგის განსაზღვრა, ბუდის მომზადება ზამთრისათვის, სკების დათბურება ფუტკრის დაავადებების საწინააღმდეგო- პროფილაქტიკური ღონისძიებების გატარება		18
ექსტენცია მეფრინველეობაში	ექსტენცია მეფრინველეობ ით დაკავებულ 42 ფერმერთან	მეფრინველეობის ფერმის დაგეგმვა და მოწყობა, სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების დაცვა	42 ფერმერი	3
		საინკუბაციო კვერცხის შერჩევა, ინკუბაცია		3
		ფრინველის მოშენება, გამოზრდა, ფრინველის ნორმირებული კვება (რაციონი - ჯიშის და ასაკის მიხედვით) ფერმერულ და საოჯახო მეურნეობებში		4
		ფრინველთა ჯამრთელობის კონტროლი, ვეტერინარულ-პროფილაქტიკური ღონისძიებები		4
დამზარე ექსტენცია	დასახელება		ერთეული	რაოდენობა
	აგროტური		დღე	12
	ბუკლეტი		ცალი	3195
	ბანერი		ცალი	7

წყარო: აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს „აგრარული ექსტენციის მიწოდება“ ქვეპროგრამა ქ. ბათუმი 2017წ.

საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურებას სჭირდება ახალი შესაძლებლობები. უნდა განვითარდეს ტექნიკური და ფუნქციური შესაძლებლობები, რათა მოხდეს უახლესი ტექნოლოგიების დანერგვა, მონაწილე მხარეებთან კავშირების შექმნა, ახალი ბაზრების ათვისება, კლიმატური და რეგიონში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკურ ცვლილებებთან ადაპტაცია. შეიძლება ითქვას რომ 2012-2018 წლებში აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ ექსტენციის მიმართულებით გადადგმულმა ნაბიჯებმა, მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა სოფლის მეურნეობის დარგის განვითარებაში, კერძოდ: ფერმერების ცნობიერების ამაღლებისა და ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის კუთხით. მნიშვნელოვანი იყო ისიც, რომ კარგი ექსტენციის პრაქტიკის დანერგვის მიზნით რამოდენიმეჯერ მოხდა ექსტენციის სტრუქტურისა და მართვის სისტემის შეცვლა. მიღწეული შედეგების ანალიზის საფუძველზე თამამად შეგვიძლიათ ვათქვათ, რომ ექსტენციის მიმართულებით ყველა გარდაქმნის პროცეს ქონდა თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ არსებული ექსტენციის სისტემა არა არის მოქნილი და ეფექტური. ამდენა საჭიროა ექსტენციის ისეთი მოდელის შემუშავება, რომელიც მორგებული იქნება აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკის აგრარულ სექტორზე.

საკონსულტაციო მომსახურების მოსალოდნელი პროგნოზი

არსებობს მნიშვნელოვანი შესაძლებლობები, რათა გაიზარდოს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტიულობა ყველა სექტორში. ზოგიერთ შემთხვევაში ის მოითხოვს ახალ ინვესტიციებს, მაგრამ ძირითადად, ის ითხოვს მოქმედებათა ცვლილებას, რაც აღელვებთ ფერმერებს. ეფექტური საკონსულტაციო სისტემა შეიძლება იყოს ამოსავალი წერტილი სოფლის განვითარების.

ჩვენი შეფასებით აჭარის კულტურების მიხედვით შემოსავლის გაზრდის პოტენციალი შემდეგნაირად გამოყოფრება:

- ⌋ მანდარინის მოსავალი შეიძლება გაიზარდოს 300%-მდე.
- ⌋ თხილის მოსავალი შეიძლება გაიზარდოს 50-100%-მდე.
- ⌋ რძის პროდუქტების წამოება შეიძლება გაიზარდოს 300%-მდე.

ქ) კარტოფილის მოსავალი შეიძლება გაიზარდოს 100%-მდე.

ლ) თაფლის გამოსავლიანობა თითო სკაზე შეიძლება გაიზარდოს 100%-მდე.

ზემოაღნიშნული მიზნის მისაღწევად, მნიშვნელოვანი ღონისძიებებია გასატარებელი ფერმერების ცნობიერების ამაღლებისა და ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის კუთხით.

2. 4. დანერგვის პირველი შედეგები და უმთავრესი გამოწვევები.

საინტერესოა ექსტენციის პროცესში 2018 წელს აგროსერვის ცენტრის მიერ ჩატარებული გამოკვლევები (გამოკითხვის ანკეტები თან ერთვის). 2018 წელს ექსტენცია აგრო-ფაზების შესაბამისად ჩაუტარდა სულ 11 848 ფერმერს, მათ შორის ექსტენციის შეფასების კითხვარი (ანკეტა) შეავსო 10 758 ფერმერმა, ანუ საერთო რაოდენობის 90%-ზე მეტმა. იხილეთ გამოკითხვის შედეგები 5 ბალიანი შეფასებით ცხრილი N7 სახით:

ფერმერთა გამოკითხვის შედეგები

ცხრილი N7

N	დასმული კითხვა	შეფასების მაჩვენებელი
1	რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	4,9
2	რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	4,8
3	იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	4,9
4	როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადგომის უნარი?	4,6
5	რამდენად იყო ექსტენციონისტი მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	4,6
6	შემდგომად თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენების თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5
7	რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	4,8
8	რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების საათი)?	4,9

ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა, რომ ფერმერთა უმრავლესობა ექსტენციის შედეგად მიღებულ ცოდნას გამოიყენებს ყოველდღიურ საქმიანობაში, რაც ექსტენციისათვის მნიშვნელოვანია. ხოლო შედარებით დაბალ ქულად შეფასდა ექსტენციონისტის გადმოცემის უნარი და მზადყოფნა დასმულ შეკითხვებზე, რაც ქვეყანაში მათ შორის რეგიონში არსებული რიალურ სურათს ასახავს, ვინაიდან ქვეყანაში კვალიფიციური კადრების დეფიციტია. განხორციელებული კვლევების და მონაცემთა ანალიზის შედეგად, გამოიკვეთა ექსტენციის წინაშე არსებული უმთავრესი გამოწვევები.

მათი ფორმულირება შესაძლებელია მოხდეს შემდეგი სახით:

- 1) კომპეტენციის გაძლიერების საჭიროება.
- 2) საჭირო ტექნიკური აღჭურვილობის დეფიციტი.
- 3) მენეჯმენტის ეფექტური სისტემების დეფიციტი.

კომპეტენციის გაძლიერების საჭიროება - ინფორმაციულ საჭიროებათა დიდი მოცულობიდან გამომდინარე არსებობს ექსტენციონისტების პროფესიული კომპეტენციის გაძლიერების მდგრადი მექანიზმების არსებობის აუცილებლობა. ამ მიმართულებით საჭიროა კომპლექსური მიდგომების გამოყენება, რაც უნდა მოიცავდეს, როგორც სხვადასხვა სახის ტრენინგების და სასწავლო პროგრამების განხორციელებას, ასევე შემდგომი ინფორმაციული მხარდაჭერის მდგრადი მექანიზმების შექმნას.

საჭირო ტექნიკური აღჭურვილობის დეფიციტი - ექსტენციის მიწოდების პროცესის ხარისხიანი განხორციელებისათვის აუცილებელია გარკვეული სახის ტექნიკური აღჭურვილობის და გადაადგილების საშუალებათა ფლობა. ამავ დროს აღსანიშნავია, რომ კონკრეტული მუნიციპალიტეტში არსებობს განსხვავებული ტიპის/სახეობების აღჭურვილობათა ფლობის საჭიროება. შესაბამისად აღჭურვილობის იდენტიფიცირება უნდა განხორციელდეს უშუალოდ კონკრეტული მუნიციპალიტეტის საჭიროებებიდან გამომდინარე.

მენეჯმენტის ეფექტური სისტემების დანერგვის საჭიროება - ექსტენციის მიმწოდებელ კომპანიებში არსებული მენეჯმენტის სისტემის გაუმჯობესებაზე ორიენტირებული აქტივობების განხორციელება.

მენეჯმენტის ეფექტურობის გაზრდის თვალსაზრისით უმთავრესი ამოცანებია:

✓ ფუნქციათა გამიჯვნა და არსებული საკადრო რესურსის გაყოფა მართვის და უშუალოდ საექსტენციო სერვისების მიმწოდებელ რგოლებად;

✓ ექსტენციის აღრიცხვისა და მონიტორინგის ეფექტური სისტემის შემუშავება;

✓ შესაბამისი ტექნიკური ბაზის გაძლიერება;

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ეფექტური ექსტენციის წარმოებისათვის ექსტენციონისტებს სჭირდებათ ადგილობრივ ინფორმაციულ საჭიროებებზე მორგებული პროფესიული ინფორმაციისა და რეკომენდაციების შემცველი ბაზები - ექსტენციის პაკეტები. ექსტენციის ახალი მოდელის შემუშავების მიზნით მოძიებული და შესწავლილი იქნა სტატისტიკური მონაცემები აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მუნიციპალტეტებში ფერმერების რაოდენობისა და სახნავ-სათესი ფართობების შესახებ, რომლებიც წარმოდგენილია 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5 დიაგრამების სახით. (თან ერთვის სრულყოფილი მონაცემები დანართი N2)

ქობულეთი - ფართობი 711 კვ.კმ (რეგიონის მთლიანი ფართობის 24,5 %), მოსახლეობა 72 510 (რეგიონის მოსახლეობის 21,7%), სოფლად მცხოვრები 56 500, ფერმერები 21 100, სახნავ-სათესი ფართობი 22 000 ჰა.

ხელვაჩაური - ფართობი 367 კვ.კმ (რეგიონის მთლიანი ფართობის 12,6 %), მოსახლეობა 63 300 (რეგიონის მოსახლეობის 18,8%), სოფლად მცხოვრები 16 500, ფერმერები 11 970, სახნავ-სათესი ფართობი 5356 ჰა.

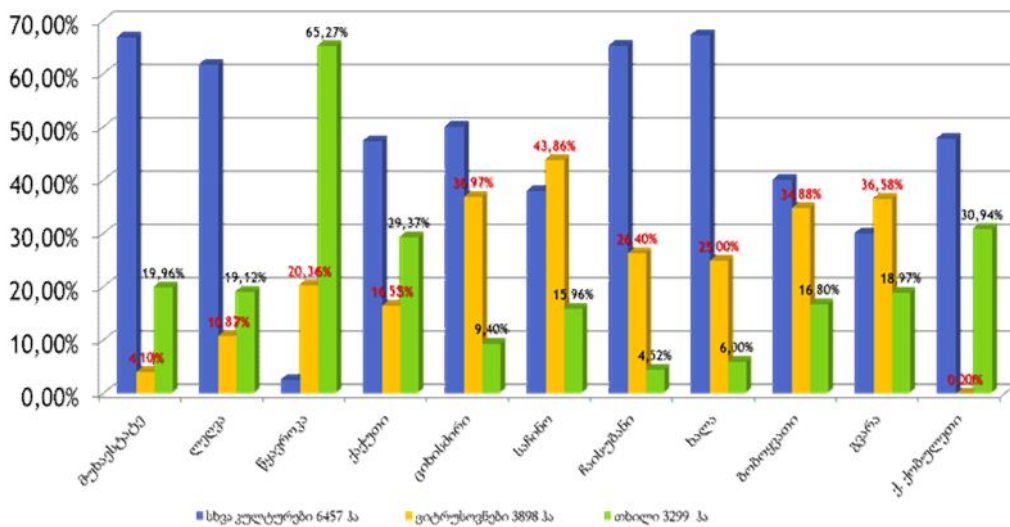
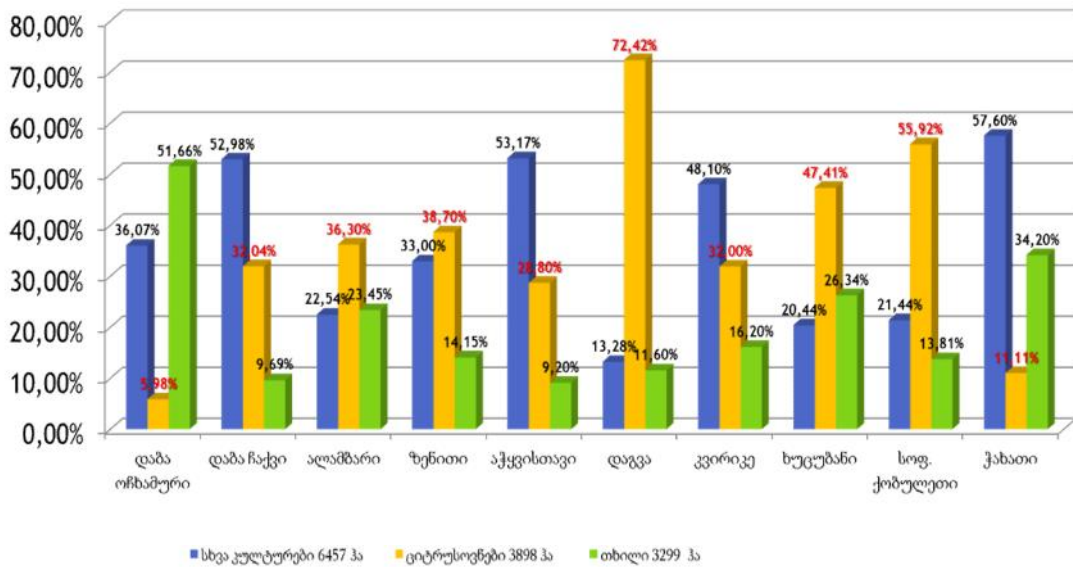
ქედა - ფართობი 452 კვ.კმ (რეგიონის მთლიანი ფართობის 15,5 %), მოსახლეობა 17 000 (რეგიონის მოსახლეობის 5 %), სოფლად მცხოვრები 15 800, ფერმერები 4500, სახნავ-სათესი ფართობი 4267 ჰა.

შუახევი - ფართობი 588 კვ.კმ (რეგიონის მთლიანი ფართობის 20,3 %), მოსახლეობა 15 044 (რეგიონის მოსახლეობის 4,5%), სოფლად მცხოვრები 13 594, ფერმერები 5000, სახნავ-სათესი ფართობი 4480 ჰა.

ხულო - ფართობი 710 კვ.კმ (რეგიონის მთლიანი ფართობის 24,4 %), მოსახლეობა 33 500 (რეგიონის მოსახლეობის 10 %), სოფლად მცხოვრები 32 700, ფერმერები 7500, სახნავ-სათესი ფართობი 2285 ჰა. (თან ერთვის დეტალური ინფორმაცია სახნავ-სათესის ფართობების შესახებ დანართი N2)

ინფორმაცია ქობულეთის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე ციტრუსისა და თხილის კულტურების განაშენიანების შესახებ ⁶

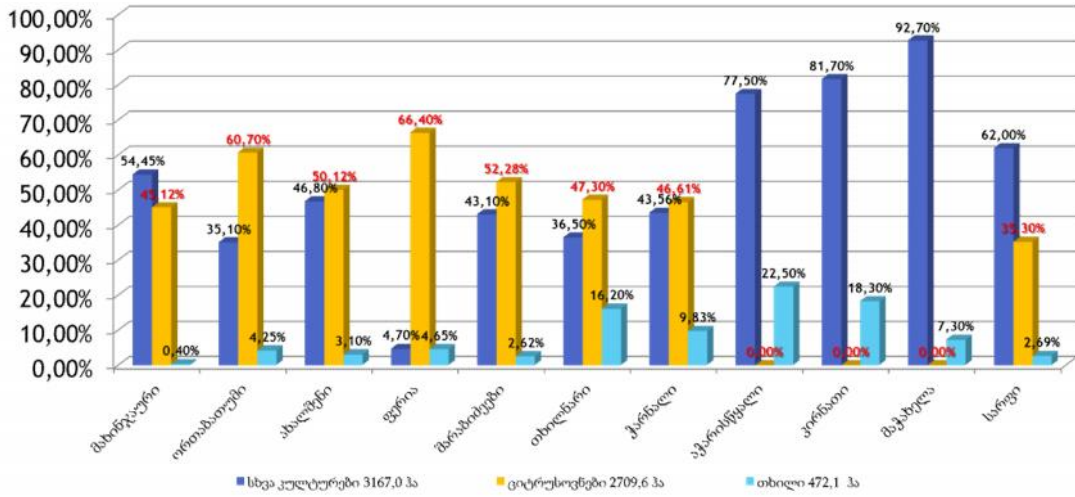
დიაგრამა 2.1

⁶ <http://www.geostat.ge/?action=page&pid=145&land=ge>

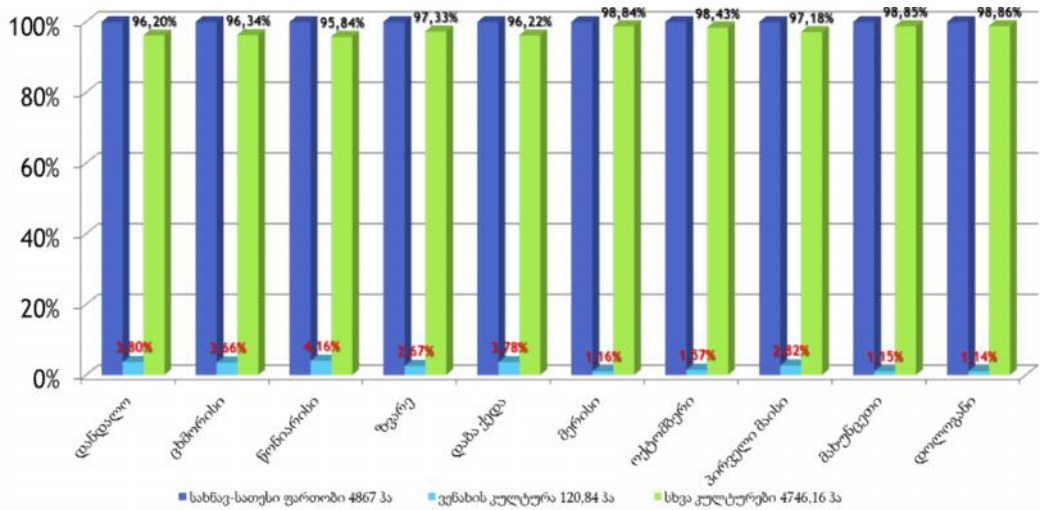
ინფორმაცია ხელვაჩურის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე ციტრუსისა და თხილის კულტურების განაშენიანების შესახებ ⁷

დიაგრამა 2.2

ინფორმაცია ქედის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე ვენახისა და სხვა კულტურების განაშენიანების შესახებ ⁸

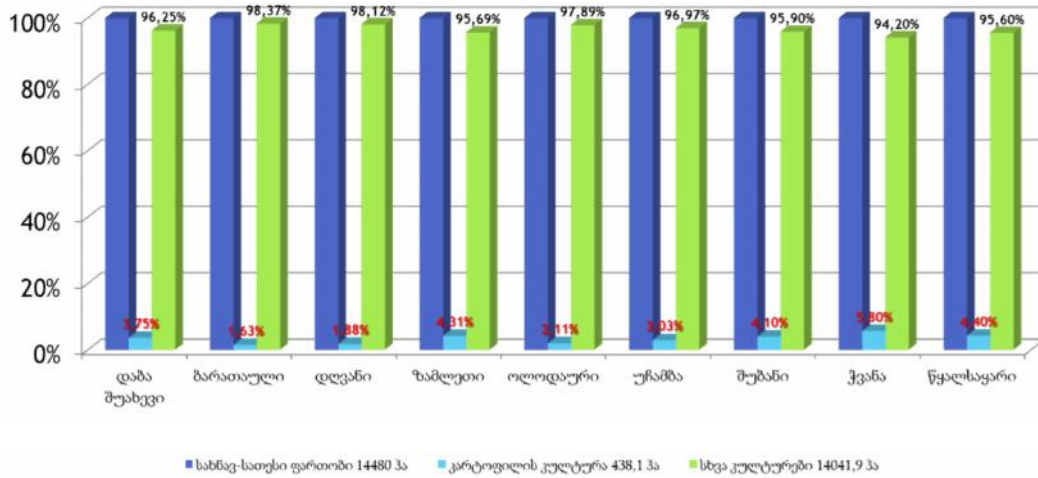
დიაგრამა 2.3

^{7/8} <http://www.geostat.ge/?action=page&pid=145&land=geo>

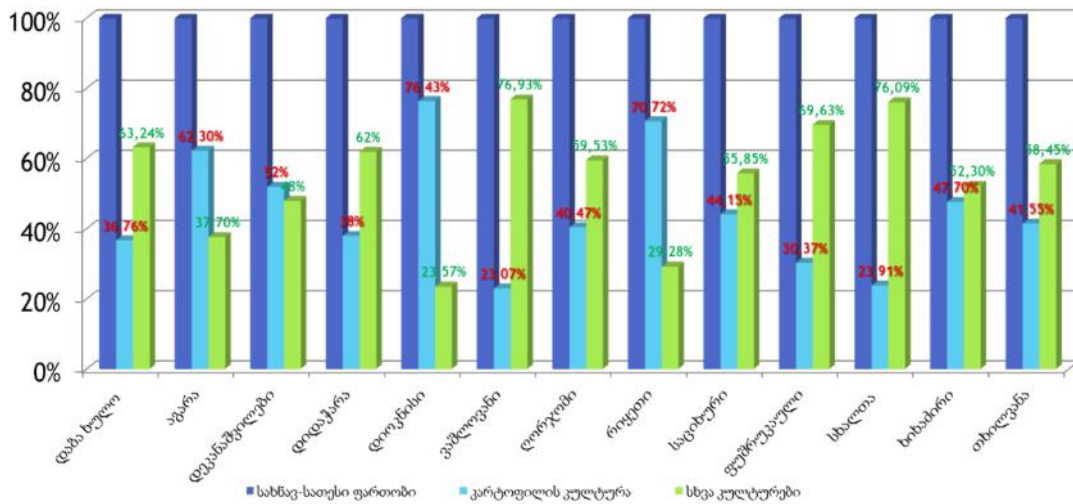
ინფორმაცია შუახევის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე კარტოფილისა და სხვა კულტურების განაშენიანების შესახებ ⁹

დიაგრამა 2.4

ინფორმაცია ხულოს მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე კარტოფილისა და სხვა კულტურების განაშენიანების შესახებ ¹⁰

დიაგრამა 2.5

9/10 <http://www.geostat.ge/?action=page&pid=145&land=geo>

ექსტენციის პროცესში ჩატარებული კვლევის შედეგად გამოიკვეთ, რომ რეგიონში 50 070 ფერმერია, ხოლო სახნავ სათესი ფართობის რაოდენობა 38 388 ჰა-ს შეადგენს. ერთ ფერმერზე საშუალო სახნავ-სათეს ფართობმა შეადგინა 0,76 ჰა-ი, რაც ძალიან დაბალი მაჩვენებელია, ამასთა რეგიონის რელიეფის გათვალისწინებით ფართობების უმეტესობა დახრილია და არის გამოუსადეგარი. ფართობების უმეტესობა ფრაგმენტულია და ერთმანეთისგან დაცილებული. სახნავ სათეს ფართობებზე უმეტეს შემთხვევაში გაშენებულია შერეული კულტურები და არ არის ერთი კულტურის ქვეშ, რაც ექსტენციის დაგეგმვისა და განხორციელებისათვის ერთერთი შემაფერხებელი ფაქტორია. კვლევის შედეგად მუნიციპალიტეტში დომინანტობს შემდეგი კულტურები კერძოდ:

ქობულეთის მუნიციპალიტეტი - ციტრუსი, თხილი.

ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი - ციტრუსი თხილი.

ქედის მუნიციპალიტეტი - ვენახი.

შუახევის მუნიციპალიტეტი - ხეხილი.

ხულოს მუნიციპალიტეტი - კარტოფილი.

აჭარაში სახნავი-სათესი ფართობების უმეტესობა შერეულ კულტურებს უკავია, ერთეული ნარგავების სახით. საგულისხმოა ისიც, რომ ფერმერები ამ ტიპის მეურნეობიდან არ ელოდებიან დიდ შემოსავლებს და ძირითადად შემთხვევაში მიღებულ მოსავალს პირადი მოხმარებისათვის იყენებენ. ამდენად ამ ტიპის ფერმერების მოტივაცია დაბალია. არსებული სიტუაციიდან გამომდინარე მიზანშეწონილია მუნიციპალიტეტების მიხედვით გამოიკვეთოს დომინანტი/პრიორიტეტული კულტურები, შემუშავდეს ექსტენციის პაკეტი და განხორციელდეს ფენო ფაზების მიხედვით სრული ექსტენციის მიწოდება. რაც შეეხება მეცხოველეობის დარგში ექსტენციას, რომელიც მოიცავს მეძროხეობას, მეფუტკრეობას, მეთევზეობას, მეფრინველეობას აქ განსხვავებული მიდგომები იქნება საჭირო. აჭარის რეგიონის ლანჩაფტიდან გამომდინარე დიდი პოტენციალია გააჩნია მეფუტკრეობის განვითარებას. ამასთან აჭარა ერთერთი რეგიონია სადაც შემორჩენილია ჯარას გამოყენებით თაფლის წარმოება, რომელსაც

დიდი ხნის ისტორია აქვს და ჯარას თავლი განსაკუთრებული გემური თვისებებით გამოირჩევა. ჯარას თავლი ასევე დიდ მოწონებებს იმსახურებს საერთაშორისო სიპოზიუმებზე და ტურისტებისათვისაც არის მიმზიდველი. ამდენად აუცილებელი მეფუტკრეობის მიმართულებით შემუშავდეს ექსტენციის პაკეტი და სრულად განხორციელდეს ექსტენციის მიწოდება მთელი წლის განმავლობაში. რაც შეეხება მეცხოველეობის სხვა სფეროებს მეძროხეობას, მეთევზეობას, მეფრინველეობას რეგიონის მაშტაბით არ არსებობს მსხვილი მეურნეობები. თითქმის ყველა ფერმერს ყავს 2-3 სული მეწველი ფური, ერთეულ შემთხვევებში 10-15 სული მეწველი ფური. თევზის მეურნეობა რეგიონის მაშტაბით 120 მეურნეობიდან 28 მეურნეობამდეა შემცირებული. რეგიონში მეფრინველეობის ფერმები მცირე ზომის არის ერთ ფერმერს ყავს საშუალოდ 500-2000 ფრთა ფრინველი, მაგრამ მსგავსი მეურნეობა არ აღემატება 20 ფერმას. ამდენად ექსტენცია უნდა განხორციელდეს პერიოდულად მოწვეული სპეციალიტების მიერ „დამხმარე ექსტენციის“ სახით. აღნიშნული მიდგომა გამოყენებული უნდა იქნეს მექანიზაციის მიმართულებით ექსტენციის მიწოდების კუთხითაც.

ყურადსაღებია ექსტენციის პირველი შედეგები ნიორისა და მოცვის კულტურებში

2014-2015 წელს გაეროს განვითარების პროგრამის (პროექტი - ENPARD AJARA - სოფლის მეურნეობის განვითარების მხარდაჭერა აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში) დაფინანსებით უკრაინიდან შესყიდული იქნა კომპანია BEST GARLIK-ის მიერ წარმოებული ნიორის სათესლე მასალა ჯიში (Любаша), რომელისთვისაც ქედის, შუახევისა და ხულოს მუნიციპალიტეტებში სულ 1 ჰა-ზე და მოეწყო საცდელ-სადემონსტრაციო ნაკვეთები. სადემონსტრაციო ნაკვეთების შერჩევისა და დემოფერმერების გამოვლენის მიზნით შეიქმნა სპეციალური კომისია, კომისიაში ჩართული იყვნენ აჭარის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს, გაეროს განვითარების პროგრამის (პროექტი - ENPARD AJARA -ს და ა(ა)იპ აგროსერვის ცენტრის პასუხისმგებელი მუშაკები. კომისიამ (ოქმი №1 - 15 ოქტომბერი, ოქმი №2 - 16 ოქტომბერი, ოქმი №3 - 16 ოქტომბერი) ქედის შუახევისა და ხულოს

მუნიციპალიტეტებში გამოყო 7 სხვადასხვა ექსპოზიციის მსუბუქი მექანიკური შედგენილობის ნიადაგები და შეარჩია დემოფერმერები (მათ შორის: ყველაზე მცირე 500 კვ.მ და მსხვილი 2500 კვ.მ) შერჩეული ნაკვეთები მდებარეობს ზღვის დონიდან 800 მეტრის სიმალიდან 1600 მეტრის სიმაღლემდე, სადემონსტრაციო ნაკვეთებზე ნიორის მაღალპროდუქტიული სარგავი მასალის რგვის წინ გამოკვლეული იქნა ნიადაგები, კვლევის საფუძველზე მომეტებული მჟავე არის ნიადაგებზე დეფეკაციური ფქვილის შეტანით განხორციელდა ქიმიური მელიორაცია, ფართობის მოცულობის მიხედვით მიწოდებული იქნა მინერალური სასუქები. დემოფერმერებს მიეცათ რეკომენდაციები მინერალური და ორგნული სასუქების რაციონალური გამოყენებისა და ნიორის კულტურის წარმოებისათვის სჭირო თესლბრუნვის ტექნოლოგიების დანერგვა-ათვისების შესახებ.

2015 წლის 28 ოქტომბერიდან 6 ნოემბრამდე პერიოდში 1500 კვ სათესლე მასალა ნიორის ჯიში (Людана) დათესილი იქნა ხულოს, შუახევის და ქედის მუნიციპალიტეტებში 1 ჰა ფართობზე, ხეობების მიხედვით და მოეწყო 7 ნიორის სადემონსტრაციო ნაკვეთი.

I- მონიტორინგი 2016 წლის 14-15 მარტი

ადრე გაზაფხულზე გადაზამთრების შემდეგ ნიორის აღმოცენებისა და ზრდა-განვითარებაზე დაკვირვების მიზნით განხორციელდა მონიტორინგი:

ჩატარებული მონიტორინგით დადგინდა რომ ყველა სადემონსტრაციო ნაკვეთზე მცენარეთა აღმოცენების პროცენტულობა მაღალი იყო მცენარეები გამოიყურებოდა ჯანსაღად. ამთან მონიტორინგის საფუძველზე დემოფერმერებს მიეცათ რეკომენდაციები, კერძოდ: ახალი აღმონაცენი ნიორის მავნებელ-დაავადებებისაგან დაცვის მიზნით შერჩეული იქნა ინსექტიციდი ნურელ-დ და ფუნგიციდი ფალკონი. ასევე სარეველა ბალახების წინააღმდეგ ბრძოლის პროფილაქტიკური ღონისძიებების გატარებაზე მიეცათ რეკომენდაციები.

II - მონიტორინგი 2016 წლის 14 აპრილი

მონიტორინგში მონაწილეობდნენ: უკრაინიდან კომპანია „BEST GARLIK“-ის კონსულტანტი ქალბატონი ვიქტორია კონონენკო, და საქართველოს სოფლის

მეურნეობის სამინისტროს სამეცნიერო კვლევითი ცენტრის ერთწლიანი კულტურების კონსულტანტი დოქტორი ელენე მოფიაშვილი.

მონიტორინგის შედეგად გამოვლინდა: ნათესარების აღმოცენება და ზრდა განვითარება აგროვადების თანხვედრაშია, ფესვთა სისტემა კარგადაა განვითარებული, მასზე სოკოვანი ან რაიმე ვირუსული ზემოქმედების ნიშნები არ აღინიშნება, ხოლო მიწის ზედა ნაწილებზე ზოგიერთ ნაკვეთში (ხულო, სოფ. დიდაჭარა ბიძინა შავაძე, ქედა, სოფელი ორცვა თენგიზ კაკაბაძე) შეინიშნებოდა ხახვის ბუზის მიერი მცირეოდენი დაზიანებები, რაზედაც მიეცათ რეკომენდაციები შესაბამისი ინსექტიციდებითა და ფუნგიციდებით ეტაპობრივ დამუშავებაზე, ასევე დამატებითი გამოკვების მიზნით აზოტოვანი სასუქების შეტანაზე.

III - მონიტორინგი 2016 წლის 1-5 ივლისი

ქედის მუნიციპალიტეტი,

სოფელი ორცვა, დემოფერმერი თენგიზ კაკაბაძე.

2500 კვ.მ - ზე არსებულ ნიორის ნაკვეთში ჩატარებულია ორჯერადი წამლობითი ღონისძიება, ნაკვეთი გაწმენდილია სარეველებისაგან, ნიორის ბოლქვები 6-7 კბილიანია, ბოლქვის დიამეტრი საშუალოდ 7-8 სანტიმეტრის ფარგლებშია. ვიზუალური დათვალიერებით სოკოვანი დაავადებები ან მავნებლის ზემოქმედება არ აღინიშნება. მოსავლის აღება შესაძლებელი იქნება ივლისის ბოლოს - აგვისტოს დასაწყისში.

შუახევის მუნიციპალიტეტი,

სოფელი მაწყვალთა დემოფერმერი ომარ ნაკაიძე.

2500 კვ.მ - ზე არსებულ ნიორის ნაკვეთში ჩატარებულია ორჯერადი წამლობითი ღონისძიება, ნაკვეთი ნაწილობრივ გაწმენდილია სარეველებისაგან, ნიორის ბოლქვები 6-7 კბილიანია, ბოლქვის დიამეტრი საშუალოდ 7-9 სანტიმეტრის ფარგლებშია. ვიზუალური დათვალიერებით სოკოვანი დაავადებებიდან ჟანგას სიმტომები შეინიშნებოდა, მავნებლის ზემოქმედება არ აღინიშნება. მოსავლის აღება შესაძლებელი იქნება აგვისტოს დასაწყისში. 100 კვ.მ -ზე დათესილი აქვს ამავე ჯიშის სააერო ბოლქვები, მათგან ნაწილი შემოდგომის ნათესარია, ხოლო ნაწილი ადრე გაზაფხულის,

აღსანიშნავია ის, რომ შემოდგომის ნათესარის თავები დაყოფილია 4 კბილად, გაზაფხულის კი ჩვეულებრივ ერთავიან ნიორად არის ჩამოყალიბებული, რაც საჭიროებს შემდგომ კვლევებს.

სოფელი შუბანი დემოფერმერი რამაზ ფუტკარაძე.

1000 კვ.მ - ზე არსებულ ნიორის ნაკვეთში ჩატარებულია ორჯერადი წამლობითი ღონისძიება, ნაკვეთი გაწმენდილია სარეველებისაგან, ნიორის ბოლქვები 6-7 კბილიანია, ბოლქვის დიამეტრი საშუალოდ 7-10 სანტიმეტრის ფარგლებშია. ვიზუალური დათვალიერებით სოკოვანი დაავადებები და მავნებლის ზემოქმედება არ აღინიშნება. მოსავლის აღება შესაძლებელი იქნება აგვისტოს დასაწყისში. მცირე ფართობზე (200 კვ.მ) დათესილი აქვს ამავე ჯიშის საჰაერო ბოლქვები, რომლის ზრდა განვითარება სტანდარტულია, თუმცა ბოლქვები ნაცვლად ერთი თავისა გაყოფილია 4 კბილად, რაც საჭიროებს შემდგომში კვლევის გაგრძელებას.

ხულოს მუნიციპალიტეტი

სოფელი კალოთა დემოფერმერი ალექსანდრე იშხნელიძე

1000 კვ.მ-ზე არსებულ ნიორის ნაკვეთში ჩატარებულია ორჯერადი წამლობითი ღონისძიება, ნაკვეთი გაწმენდილია სარეველებისაგან, ნიორის ბოლქვები 6-7 კბილიანია, ბოლქვის დიამეტრი საშუალოდ 7-9 სანტიმეტრის ფარგლებშია. ვიზუალური დათვალიერებით სოკოვანი დაავადებები და მავნებლის ზემოქმედება არ აღინიშნება. მოსავლის აღება შესაძლებელი იქნება აგვისტოს დასაწყისში. იქვე შედარებისათვის დათვალიერებული იქნა ადგილობრივი ნიორის ნათესარი, რომელიც გარეგნული დათვალიერებით კარგად გამოიყურებოა, თუმცა მიწის ქვეშა ნაწილი -ბოლქვები დაზიანებული იყო ნემატოდებით. სოფელ ხიხამირში დავათვალიერეთ კოოპერატივ გაუს მიერ 1500 კვ.მ-ზე დათესილი ნიორის ადგილობრივი ჯიში ქართული იისფერი ბოლქვები საკმაოდ კარგად იყო ფორმირებული, ნაწილობრივ შეინიშნებოდა სოკოვანი დაავადების ჟანგას და ხავის ბუზის ზემოქმედება.

სოფელი დიდაჭარა დემოფერმერი ბიძინა შავაძე

1500 კვ.მ-ზე არსებულ ნიორის ნაკვეთში ჩატარებულია ორჯერადი წამლობითი ღონისძიება, ნაკვეთი ძლიერ დასარეველიანებულია

სარეველებისაგან, ნიორის ბოლქვები 6-7 კბილიანია, ბოლქვის დიამეტრი საშუალოდ 6-8 სანტიმეტრის ფარგლებშია. ნიორის მიწის ზედა ნაწილს ჩახმოზა აქვს დაწყებული, ბოლქვებზე დაავადებები არ შეინიშნება, მიეცა რეკომენდაცია სარეველებისა და ნიორის მიწის ზედა ნაწილებისაგან ნაკვეთის გათავისუფლებაზე, ასევე ნიორის ამოღებაზე და შემდგომი მოვლის ღონისძიებებზე.

სოფელი შქერნალი დემოფერმერი მიხეილ ჩოგაძე

500 კვ.მ - ზე არსებულ ნიორის ნაკვეთში ჩატარებულია ერთჯერადი წამლობითი ღონისძიება, სარეველებისაგან გაწმენდილია, აღნიშნულ ნაკვეთში ივნისის დასაწყისში მოსული სეტყვის მიუხედავად ნიორის მიწისზედა ნაწილები საუკეთესოდ გამოიყურებოდა, დაწყებულია ბოლქვის ფორმირება. მოსავლის აღება შესაძლებელი იქნება აგვისტოს ბოლოსათვის.

სოფელი ლოდის ძირი დემოფერმერი ჯემალ ართმელაძე

1000 კვ.მ - ზე არსებულ ნიორის ნაკვეთში ჩატარებულია ერთჯერადი წამლობითი ღონისძიება, სარეველებისაგან ნაწილობრივ გაწმენდილია, დაწყებულია ბოლქვების ფორმირება, მავნებელ-დაავადებათა ზემოქმედება არ აღინიშნება დაწყებულია ბოლქვის ფორმირება. მოსავლის აღება შესაძლებელი იქნება აგვისტოს ბოლოსათვის.

მთლიანობაში ნივრის სადემონსტრაციო ნაკვეთები კარგად გამოიყურება, ფერმერებს კონსულტანტისაგან მიეცათ რეკომენდაციები მოსავლის აღებამდე და ალების შემდგომ ღონისძიებებზე. რაზედაც ფერმერებმა გამოთქვეს მზადყოფნობა და იმედს იძლეოდნენ შემდგომში ნივრის ფართობების მასშტაბების გაზრდაზე.

**IV - მონიტორინგი 2016 წლის 1-2 სექტემბერი
სადემონსტრაციო ნაკვეთებში ნიორის მოსავლის აღების მდგომარეობა**

ცხრილი N8

№	დემოფერმერები	ნიორის ფართობი ჰა	მოსავალი აგვისტოს მდგომარეობით კგ	საჰექტარო მოსავლიანობა (ტონა)	სარეალიზაციო (კგ)	შენიშვნა
1	ქედა. თენგიზ კაკაბაძე	0,25	1700	6,8	700	300 კგ სათესლედ შენახული, 700 კგ ადგილზე რეალიზებული 6

						ლარად.
2	შუახევი. ომარი ნაკაიძე	0,25	3200	12,8	3000	
3	რამაზი ფუტყარაძე	0,1	1300	13	1000	
4	ხულო. ბიძინა შავაძე	0,15	1500	10	300	700 კგ რეალიზებულია ადგილობრივ ბაზარზე 1კგ 6 ლარად. 500 კილოგრამი შეინახა სათესლედ
5	ალექსანდრე იშხნელიძე	0,1	1100	11	800	
6	მიხეილ ჩოგაძე	0,05	500	10	200	
7	ჯემალ ართმელაძე	0,1	1000	10	600	
	სულ	1	10 300	10,5	6600	

ქედის, შუახევის და ხულოს რაიონებში დარაიონებული ნიორის ჯიშის საექტარო მოსავლიანობა შეადგენს 3-4 ტონას, ხოლო სარეალიზაციო საბითუმო ფასი მერყეობს 2-4 ლარამდე. როგორც ცხრილიდან ჩანს ახლად დანერგილი ნიორის ჯიშის „ლუბაშა“ საშუალო საექტარო მოსავლიანობამ შეადგინა 10-11 ტ/ჰ რაც 2,5 ჯერ, მეტია ადგილობრივ დარაიონებულ ჯიშთან შედარებით. შესაბამისად 2 გაიზარდა ფერმერის სუფთა მოგებაც და შეადგინა 20 000 ლარი მიუხედავად იმისა, რომ მან მიღებული მოსავლის რეალიზაცია მოახდინა ერთი ლარით ნაკლებ ფასად.

პროგრამის ანალიზი

ძლიერი მხარეები:

- ⌋ ნიორის სათესლე მასალის (ჯიში Любаша), კულტურისათვის დამახასიათებელი სასურველი გეოგრაფიული და კლიმატურ-ნიადაგური პირობები;
- ⌋ მცირე კაპიტალდაზანდება;
- ⌋ მომხმარებელი უპირატესობას ანიჭებს ადგილობრივი წარმოების პროდუქტს;
- ⌋ მაღალხარისხიანი ნიორის კულტურის პროდუქტზე ადგილობრივი ბაზრებზე მოთხოვნილება;

ქ ლიბერალური რეგულაციები და მინიმალური სამთავრობო ინტერვენციები;

ქ იაფი და შესაბამისი გამოცდილების მუშა ხელი;

სუსტი მხარეები:

ქ ფართობების ფრაგმენტაციის მაღალი დონე;

ქ გასარწყავებული ფართობების სიმცირე;

ქ შემგროვებელი, საშრობი, სასაწყობე მეურნეობების არარსებობა;

საფრთხეები:

ქ დაავადებების და მავნებლების გავრცელების რისკი;

ქ ბუნებრივი კატაკლიზმების (სტიქიის) შედეგად შესაძლო ზარალის მიყენება (მოყინვა, სეტყვა და ა.შ.)

მოცვის მაგალითი

აჭარის რეგიონში მოცვს, როგორც ენდემურ კულტურას უძველესი დროიდან მოიპოვებენ ძირითადად ველურ ფორმებში და ნაყოფის შეგროვების მდიდარი ტრადიცია არსებობს, თუმცა, ამჟამად უპირატესობა ეძლევა კულტურულ ფორმებს. საერთაშორისო ეკონომიკურ და სავაჭრო ურთიერთობებში ჩვენი ქვეყნის აქტიურად ჩართვის კვალობაზე რეგიონის აგროსექტორიც ამ მიმართულებით უნდა განვითარდეს, ტრადიციულ ძირითადი კულტურების გარდა უნდა განვითარდეს ალტერნატიულ კულტურები, რომელსაც კარგი პერსპექტივა გააჩნიათ. ასევე ყოველმხრივ მისაღებია რეგიონისათვის, გამართლებული იქნება ეკონომიკური თვალსაზრისითაც. მოცვის კულტურა იძლევა მაღალყუათიან სამკურნალო თვისებების მქონე ნაყოფს, ასევე მისი ფოთლებისა და ყლორტებისგან დამზადებული ნაყენი, რომელიც გაციების, სურდოსა და გრიპის საწინაღმდეგო კარგი საშუალებაა. აჭარის რეგიონში გავრცელებულია წითელი, შავი და ლურჯი მოცვის კულტურული ფორმები, მათ შორის მზარდი მოთხოვნილებაა ამერიკული წარმოშობის ლურჯ მოცვზე (ბლუკროპი, ლეგასი და სხვა). ველური მოცვის ნაყოფი ზოგიერთ მახასიათებლებით (ვიტამინების მრავალფეროვნებით) სჯობს კულტურულ ფორმების ნაყოფებს, მაგრამ საერთო ჯამში სამრეწველო წარმოებაში უფრო

მომგებიანია კულტურული მოცვის ნაყოფი, უფრო მსხვილი და თითქმის უთესლოა, რაც საკონსერვო მრეწველობაში მეტად ფასეულია. მოცვის ნაყოფი გამოიყენება როგორც ნედლი სახით ასევე გამხმარი სახით, ამის გამო მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში მოცვის კულტურა ძალზე პოპულარულია, დიდი მოთხოვნითაც სარგებლობს და იმდენად მომგებიანია, რომ დიდი წვლილი შეაქვს ეკონომიკის განვითარებაში. კულტურის მიმართ უფრო მეტი ფერმერებისა და აგრომეწარმეების დაინტერესება ვინაიდან აღნიშნული კულტურის მიმართ მოთხოვნები მსოფლიო ბაზარზე იზრდება.

ფინანსური გათვლები ბალის გაშენებაზე.

ამერიკული ლურჯი მოცვის კულტურის ბალების გაშენებისათვის საჭიროა სწორად მოხდეს ყველა იმ გარემოფაქტორების გათვალისწინება, რომლებიც აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ხარისხიანი მოსავლის მისაღებად, რისთვისაც საჭიროა სწორი აგრონომიული, ნიადაგურ-კლიმატური და ფინანსური ფაქტორების გათვალისწინება, შესაბამისად ამ მიმართულებით საჭიროა სწორი ფინანსური გათვლა, რაც შესაძლებლობას მოგცემს მინიმუმამდე დავიყვანოთ ყველა ის რისკები (ზედმეტი დანახარჯები), რომელსაც მოცვის ბალის გაშენებისას იქნება მოსალოდნელი. ფინანსური დანახარჯების გთვლისას საჭიროა სწორად მოხდეს ყველა იმ გაწეული ხაჯების დაანგარიშება, რომლებიც დაკავშირებულია ნიადაგის აგროტექნიკური ღონისძიებების შესასრულებლად, ნერგების, ორგანული და მინერალური სასუქების შესასყიდად და ასევე სხვადასხვა დამატებითი ხარჯების გასაწევად (იხ. ცხრილი N9).

ამერიკული ლურჯი მოცვის გაშენებისათვის საჭირო საორიენტაციო ღირებულება.

ცხრილი N9

N	სამუშაოს/საქონლის დასახელება	განხორციელების დრო	ზომის ერთეული	საჭირო რაოდენობა	ეთულის ღირებულება ლარი	ღონისძიების ხარჯი 1 ჰა-ზე. ლარი
1	ნიადაგის გაწმენდა	სექტემბერი	ჰა	1	150	150
2	ნიადაგის დახვნა, დაფარცხვა	სექტემბერი	ჰა	1	დახვნა 140 დაფარცხვა 70	210

3	ორმოების ამოღება	ოქტომბერი	ც	3300	0.5	1650
4	ფოსფორიანი მინერალური სასუქი P	ოქტომბერი-ნოემბერი	კვ	600	0,95	570
5	კომბინირებული მინერალური NPK სასუქი	ოქტომბერი - ნოემბერი	კვ	200	1,5	300
6	მინერალურისასუქების შეტანა ნაკვეთში	ოქტომბერი - ნოემბერი	კვ	800	0.05	40
7	სარგავი მასალა (ნერგი 2 წლიანი)	ოქტომბერი - ნოემბერი	ც	3300	8	26,400
8	რწყვის წვეთობრივი მიღებით უზრუნველყოფა	ოქტომბერი - ნოემბერი	გრძ/მ	4800	0,40	1920
9	ეკალმავთული	სექტემბერი	გრძ/ მ	3000	0.3	900
დანახარჯები ჯამში						32 140

მოსალოდნელი შედეგი

ამერიკული ლურჯი მოცვის ჯიშები ძალიან კარგად ეგუება ჩვენი რეგიონის კლიმატურ-ნიადაგურ პირობებს. სამრეწველო ბაღების გაშენების რენტაბელური და მომგებიანი საქმეა (იხ. ცხრილი N10).

მარჟინალური მოგების ანგარიში 1 ჰა-ზე მოცვის გაშენების შემდეგ ცხრილი N10

N	ფართობი (ჰა)	მცენარეთა რაოდენობა	მოსავლიანობა (ტ)	მოცვის სავარაუდო ფასი/ლ	ყოველწლიურად გაწეული ხარჯი მოცვის პლანტაციის მოვლაზე /ლ	რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავალი/ლ	ფერმერის მარჟინალური მოგება /ლ
<u>1</u>	<u>1</u>	<u>3300</u>	<u>2,9</u>	<u>3,0</u>	<u>4783</u>	<u>29.700</u>	<u>24,917</u>

შენიშვნა: (სავარაუდო მოსავალი დარგვიდან 5 – 6 წელს (9, 9 ტ/ჰა-ზე)

ცხრილში მოყვანილი მონაცემების შესაბამისად შეიძლება ითქვას რომ, 1 ჰა-ფართობიდან ფერმერებზე სწორი ექსტენციის მიწოდების შემთხვევაში ფერმერის მხრიდან ყველა აგროტექნიკური ღონისძიების სრულად განხორციელების შემთხვევაში შესაძლებელია ფერმერმა მიიღოს დაახლოებით 24912 ლარი შემოსავალი ყოველწლიურად, მოცვის კულტურის

მოვლა და გაწეული შრომითი დანახარჯების გათვალისწინებით, აღნიშნული დარგის განვითარება მაღალ რენტაბელურია და ახლო და გრძელვადიან პერსპექტივაში მომგებიან მიმართულებად შეიძლება ჩაითვალოს ფერმერთა ფინანსური შემოსვლების კუთხით.

პროგრამის ანალიზი

ძლიერი მხარეები:

- 1) ამერიკული ლურჯი მოცვის კულტურისათვის დამახასიათებელი სასურველი გეოგრაფიული და კლიმატურ-ნიადაგური პირობები;
- 1) მცირე კაპიტალდაბანდება;
- 1) მომხმარებელი უპირატესობას ანიჭებს ადგილობრივი წარმოების პროდუქტს;
- 1) მაღალხარისხიანი მოცვის კულტურის პროდუქტზე ადგილობრივი და გარე ბაზრებზე მოთხოვნილება;
- 1) ლიბერალური რეგულაციები და მინიმალური სამთავრობო ინტერვენციები;
- 1) პროგრამების განხორციელების გამოცდილება;
- 1) იაფი და შესაბამისი გამოცდილების მუშა ხელი;

სუსტი მხარეები:

- 1) ფართობების ფრაგმენტაციის მაღალი დონე;
- 1) გასარწყავებული ფართობების სიმცირე;
- 1) მოცვის კულტურის წარმოებით კვალიფიციური ფერმერებისა და აგრომეწარმეების არ არსებობა;

საფრთხეები:

- 1) დაავადებების და მავნებლების გავრცელების რისკი;
- 1) ბუნებრივი კატაკლიზმების (სტიქიის) შედეგად შესაძლო ზარალის მიყენება (მოყინვა, სეტყვა და ა.შ.).

თავი 3. ექსტენციის განვითარების ხედვა, მიზნები, ამოცანები და შედეგები.

ექსტენციის პროგრამის უმთავრესი მიზანი და ამოცანაა სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მწარმოებელი ფერმერებისა და აგრომეწარმეების საქმიანობის ეფექტურობისა და მდგრადობის ამაღლება. პროგრამის სტრატეგიული მიზნიდან გამომდინარეობს შემდეგი სპეციფიკური ამოცანები კერძოდ:

- ⌋ ექსტენციის როგორც სამინისტროსგან დამოუკიდებელი სტრუქტურულ ერთეულად ა(ა)იპ ჩამოყალიბება;
- ⌋ ექსტენციის პაკეტების შექმნა და განხორციელება;
- ⌋ მონიტორინგისა და უკუკავშირის ეფექტური სისტემის შექმნა.

ზემოთ აღნიშნული მიზნისა და ამოცანების მიღწევა შესაძლებელია ფერმერთა და აგრომეწარმეთა მხარდაჭერის გზით, რათა მათი შესაძლებლობის ფარგლებში თავად შეცვალონ საქმიანობის პრაქტიკა, მეტი მოგების მისაღებად.

ხარჯების შეფასება

სამინისტრო გამოყოფს ბიუჯეტს დამოუკიდებელი სტრუქტურული ერთეულის ა(ა)იპ-ს დასაფინანსებლად რომელიც განახორციელებს ექსტენციის მიწოდებას ფერმერებზე. სამინისტრო აქტიურად ითანამშრომლებს ყველა დაინტერესებულ მხარესთან (დონორი და საერთაშორისო ორგანიზაციები, კერძო და არასამთავრობო სექტორი, საგანმანათლებლო დაწესებულებები) ექსტენციის პაკეტების შემუშავებასა და ტექნიკური დახმარების საკითხებში.

განხორციელება და მართვის მექანიზმები

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ა(ა)იპ აგროსერვის ცენტრი უშუალოდ იქნება პასუხისმგებელი - სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის სამსახურის მართვაზე, მათ შორის ექსტენციის პაკეტების შემუშავებაზე და გავრცელებაზე. ამასთან სასოფლო-სამეურნეო

ექსტენციის მართვის პროცესის გამჭვირვაობაზე, რადგან ეს არის ექსტენციის განხორციელების ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორთაგანი.

ფერმერთა საბჭოს და ფერმერი-აგენტების კომპონენტი

საჯარო აგრო-საექსტენციო სერვისების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესებას მნიშვნელოვნად განაპირობებს ამჟამად ზოგიერთ მუნიციპალიტეტში უკვე არსებული მუნიციპალური დონის ფერმერთა გაერთიანებები. ფერმერთა გაერთიანებების გაძლიერების მიმართულებით ასევე მნიშვნელოვანია მუნიციპალური საბჭოს ჩამოყალიბება რომელიც აქტიურად იქნება ჩართული ექსტენციის წლიური პროგრამის დაგეგმვასა და დამტკიცებაში. ფერმერთა მუნიციპალური საბჭოები დაკომპლექტება წარმატებული ფერმერებით, რომელშიც ასევე შევლენ არასამთავრობო, სამეცნიერო და კვლევითი დაწესებულების წარმომადგენლები.

როგორც ადგილობრივი ექსტენციის სამსახურების, ასევე ფერმერთა საბჭოების მუშაობის ეფექტურობას მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს ე.წ. ფერმერი აგენტების კომპონენტის განვითარება, რაც გულისხმობს თითოეულ მუნიციპალიტეტში მინიმუმ 5-10 წარმატებული ფერმერის იდენტიფიცირებას და მათი ჩართულობის უზრუნველყოფას აგრო-საექსტენციო პროცესებში. ამ მხრივ სასურველია თუ უპირატესობა მიენიჭება ფერმერთა იმ კატეგორიას, რომელსაც უკვე აქვს როგორც დონორ ორგანიზაციებთან, ასევე საჯარო აგრო-საექსტენციო სექტორთან ურთიერთობის და მათ მიერ განხორციელებულ პროექტებში მონაწილეობის გამოცდილება.

აგენტი-ფერმერების ჩართულობა აგრო-საექსტენციო სერვისების წარმოების პროცესში განსაკუთრებით ხელს შეუწყობს ექსტენციის სამსახურების ფუნქციონირებას შემდეგი ძირითადი პრიორიტეტული მიმართულებებით:

1) ადგილობრივი ფერმერთა თემების მობილიზება და აგრო-საექსტენციო სერვისების სპეციალისტებთან მათი შეხვედრების ორგანიზება.

2) კონკრეტულ გეოგრაფიულ არეალებსა და სოფლებში არსებული საინფორმაციო საჭიროებების იდენტიფიცირება.

საჭირო ინფორმაციის გავრცელება სამიზნე ჯგუფებში.

იმ შემთხვევაში, თუ პროექტის მიმდინარეობისას მოხდება ფერმერთა საკონსულტაციო საბჭოების გაძლიერება ზემოთ აღნიშნული ფაქტორებით და მოხდება მათი აქტივობების სისტემატური კოორდინაცია ფერმერ-აგენტებთან. ასეთი შესაძლებლობების პირობებში საბჭო აგრო-საექსტენციო თვალსაზრისით აქტუალური ინფორმაციული საჭიროებების იდენტიფიცირების გარდა, მნიშვნელოვან მხარდაჭერას აღმოუჩენს ადგილობრივ საჯარო ექსტენციის სამსახურებს შემდეგი პრიორიტეტული საკითხების გადაწყვეტაში:

საჭირო საექსტენციო პაკეტების ფორმირება.

ტრენინგებისათვის საჭირო ინფრასტრუქტურის უზრუნველყოფა.

სადემონსტრაციო პროექტების კომპონენტის გაძლიერება.

სამსახურების მართვის, მონიტორინგისა და უკუკავშირის კომპონენტების გაძლიერება.

ინფორმაციის გავრცელების ხარისხობრივი და რაოდენობრივი მაჩვენებლების გაზრდა.

3.1. სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის მიდგომა და მიზნობრიობა

აგრარული ექსტენციის მთავარი მიდგომაა აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში დღეს არსებული 65 000-მდე მცირემიწიანი ფერმერის პირობებში ეფექტურად გამოიყენოს, როგორც ინფორმაციის მასობრივი გავრცელების საშუალებები (გაზეთი, რადიო, ტელევიზია, ინტერნეტი) ასევე ჯგუფური და ინდივიდუალური კონსულტაციების შესაძლებლობები. ამასთან, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გამახვილდეს ახალი ტექნოლოგიების უპირატესობის დამარწმუნებელი თვალსაჩინო მეთოდების გამოყენებაზე, კერძოდ: სადემონსტრაციო ნაკვეთების მოწყობისა და საველე დღეების ორგანიზების კუთხით.

---

¹¹ „სქართველოს გარემოს დაცვის და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის სტრატეგია 2018-2019“ (შემუშავებულია საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ ქ. თბილისი 2017 წელი 60 გვერდი).

პრიორიტეტული სექტორები

ექსტენციის სამსახური ძირითადად ფოკუსირებული იქნება პრიორიტეტული კულტურების მიხედვით ექსტენციის პაკეტების შემუშავებაზე და მის გავრცელებაზე. ასეთი მიდგომების დროს ექსტენციის სამსახურმა უნდა გააანალიზოს არსებული მდგომარეობა, უპირატესობები და ნაკლოვანებები. არსებული რეალობის გათვალისწინებით შესაძლებელია პერიოდულად შეიცვალოს პრიორიტეტული მიმართულებები და სექტორები. ამდენად აუცილებელია შემუშავდეს გრძელვადიანი (მაგალითად 10 წელი) და მოკლევადიანი (მაგალითად 5 წელი) გეგმები. რაც მოგვცემს საშუალებას უფრო ელასტიური და მოქნილი გავხადოთ ექსტენციის სისტემა.

3.2. ექსტენციის სამიზნე ბენეფიციარები, გზავნილები და პაკეტები.

აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში ფერმერები პირობითად შეიძლება დაიყოს სამ ჯგუფად და თითოეულ მათგანს განსხვავებული მიდგომა სჭირდება, შესაბამისად აგრარული ექსტენციის პაკეტებიც დიფერენცირებული უნდა იყოს ეს ჯგუფებია:

- ✓ ძალიან მცირე ზომის ფერმერები
- ✓ მცირე და საშუალო ზომის ფერმერები
- ✓ მსხვილი ფერმერები

გზავნილები და პაკეტები

ექსტენციის პროცესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ექსტენციონისტების ურთიერთობას ფერმერებთან, როდესაც ექსტენციონისტები ფერმერებს ხვდებიან და შეკითხვებს იღებენ, ვალდებულნი არიან თავად უპასუხოთ ან ჩართონ სხვადასხვა მიმართულების სპეციალისტები. მნიშვნელოვანია თითოეულ პრიორიტეტულ სექტორში სწორი გზავნილების განსაზღვრა - სატელევიზიო პროგრამები, სადემონსტრაციო ნაკვეთები, ნაბეჭდი მასალა და

სხვა საშუალებები. ექსტენციის თეორიული და პროაქტიული მუშაობა ეფუძნება კონკრეტულ ექსტენციის პაკეტებს, რომელიც განსაზღვრულია ფერმერული მეურნეობის კონკრეტული სფეროსთვის.

ექსტენციის პაკეტების შემუშავება და გავრცელება ქმნის ერთიან ბირთვს, რომელიც უზრუნველყოფს ცოდნის პროაქტიულ გენერირებასა და ფერმერებზე მიწოდებას.

ექსტენციის პაკეტები

ექსტენციის პაკეტების შემუშავებას უხელმძღვანელებენ ექსტენციის ცენტრის სპეციალისტები, რომლებიც იმუშავებენ დარგობრივ ექსტენციონისტებთან ერთად. მათ დახმარებას გაუწევენ სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის, უმაღლესი სასწავლებლებისა და სხვა დაწესებულებათა ექსპერტები.

პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტები მევენახეობის დარგში

ცხრილი N11

დასახელება	საექსტენციო პაკეტის შემადგენლობა (ძირითადი მასალები)	დამატებითი ინფორმაცია
ვენახის გაშენება	<ul style="list-style-type: none"> ⌋ გაშენების აგროკალენდარი. ⌋ გაშენების საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვა. ⌋ გაშენებიდან მხსმოიარობის დაწყებამდე საჭირო დანახარჯების საორიენტაციო მაჩვენებლები. 	
ვენახის მოვლა	<ul style="list-style-type: none"> ⌋ მოვლის აგროკალენდარი. ⌋ მოვლის საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვები და მარჟინალური მოგების გამოანგარიშების დამხმარე სქემები ფართობის ერთეულზე ⌋ მავნებელ-დაავადებათა საიდენტიფიკაციო სქემები. ⌋ რეკომენდებული წამლობები კულტურის ვეგეტაციის და მავნებელ-დაავადებათა განვითარების მიხედვით. ⌋ მავნე ორგანიზმების წინააღმდეგ ბრძოლის სხვა მეთოდები. 	<p>ასევე სასურველია თუ საექსტენციო პაკეტში მოცემული იქნება მევენახეობის დარგში არსებული ძირითადი საკანონმდებლო აქტები და ინფორმაცია ღვინის და ღვინომასალების ექსპორტის შესახებ</p>

პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტი მეხილეობის დარგში
ცხრილი N11.1

საექსტენციო პაკეტის დასახელება	კულტურათა სახეობები	საექსტენციო პაკეტის შემადგენლობა (ძირითადი მასალები)
თესლოვანი ხეხილის ბაღის გაშენება		<p>⌋ გაშენების აგროკალენდარი.</p> <p>⌋ გაშენების საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვა.</p> <p>⌋ გაშენებიდან მხსმოიარობის დაწყებამდე საჭირო დანახარჯების საორიენტაციო მაჩვენებლები.</p>
თესლოვანი ხეხილის მსხმოიარე ბაღის მოვლა	ვაშლი, მსხალი	<p>⌋ მოვლის აგროკალენდარი.</p> <p>⌋ მოვლის საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვები და მარჟინალური მოგების გამომანგარიშების დამხმარე სქემები ფართობის ერთეულზე</p> <p>⌋ მავნებელ-დაავადებათა საიდენტიფიკაციო სქემები.</p> <p>⌋ რეკომენდებული წამლობები კულტურის ვეგეტაციის და მავნებელ-დაავადებათა განვითარების მიხედვით.</p> <p>⌋ მავნე ორგანიზმების წინააღმდეგ ბრძოლის სხვა მეთოდები.</p>
კურკოვანი ხეხილის ბაღის გაშენება		<p>⌋ გაშენების აგროკალენდარი.</p> <p>⌋ გაშენების საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვა.</p> <p>⌋ გაშენებიდან მხსმოიარობის დაწყებამდე საჭირო დანახარჯების საორიენტაციო მაჩვენებლები.</p>
კურკოვანი ხეხილის მსხმოიარე ბაღის მოვლა	ქლიავი, ბალი, ალუბალი	<p>⌋ მოვლის აგროკალენდარი.</p> <p>⌋ მოვლის საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვები და მარჟინალური მოგების გამომანგარიშების დამხმარე სქემები ფართობის ერთეულზე</p> <p>⌋ მავნებელ-დაავადებათა საიდენტიფიკაციო სქემები.</p> <p>⌋ რეკომენდებული წამლობები კულტურის ვეგეტაციის და მავნებელ-დაავადებათა განვითარების მიხედვით.</p> <p>⌋ მავნე ორგანიზმების წინააღმდეგ ბრძოლის სხვა მეთოდები.</p>
ციტრუსოვანი ბაღის გაშენება	ლიმონი, ფორთოხალი, მანდარინი,	<p>⌋ გაშენების აგროკალენდარი.</p> <p>⌋ გაშენების საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვა.</p> <p>⌋ გაშენებიდან მხსმოიარობის დაწყებამდე საჭირო დანახარჯების საორიენტაციო მაჩვენებლები.</p>

<p>ციტრუსოვანი მსხმოიარე ბაღის მოვლა</p>		<p>J მოვლის აგროკალენდარი.</p> <p>J მოვლის საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვები და მარჟინალური მოგების გამომანგარიშების დამხმარე სქემები ფართობის ერთეულზე</p> <p>J მავნებელ-დაავადებათა საიდენტიფიკაციო სქემები.</p> <p>J რეკომენდებული წამლობები კულტურის ვეგეტაციის და მავნებელ-დაავადებათა განვითარების მიხედვით.</p> <p>J მავნე ორგანიზმების წინააღმდეგ ბრძოლის სხვა მეთოდები.</p>
<p>კაკლოვანი ხეხილის ბაღის გაშენება</p>		<p>J გაშენების აგროკალენდარი.</p> <p>J გაშენების საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვა.</p> <p>J გაშენებიდან მსხმოიარობის დაწყებამდე საჭირო დანახარჯების საორიენტაციო მაჩვენებლები.</p>
<p>კაკლოვანი ხეხილის მსხმოიარე ბაღის მოვლა</p>	<p>კაკალი, თხილი</p>	<p>J მოვლის აგროკალენდარი.</p> <p>J მოვლის საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვები და მარჟინალური მოგების გამომანგარიშების დამხმარე სქემები ფართობის ერთეულზე</p> <p>J მავნებელ-დაავადებათა საიდენტიფიკაციო სქემები.</p> <p>J რეკომენდებული წამლობები კულტურის ვეგეტაციის და მავნებელ-დაავადებათა განვითარების მიხედვით.</p> <p>J მავნე ორგანიზმების წინააღმდეგ ბრძოლის სხვა მეთოდები.</p>
<p>კენკროვანი ხეხილის ბაღის გაშენება</p>		<p>J გაშენების აგროკალენდარი.</p> <p>J გაშენების საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვა.</p> <p>J გაშენებიდან მსხმოიარობის დაწყებამდე საჭირო დანახარჯების საორიენტაციო მაჩვენებლები.</p>
<p>კენკროვანი ხეხილის მსხმოიარე ბაღის მოვლა</p>	<p>ჟოლო, უეკლო მაყვალი, მარწყვი, მოცვი</p>	<p>J მოვლის აგროკალენდარი.</p> <p>J მოვლის საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვები და მარჟინალური მოგების გამომანგარიშების დამხმარე სქემები ფართობის ერთეულზე</p> <p>J მავნებელ-დაავადებათა საიდენტიფიკაციო სქემები.</p> <p>J რეკომენდებული წამლობები კულტურის ვეგეტაციის და მავნებელ-დაავადებათა განვითარების მიხედვით.</p> <p>J მავნე ორგანიზმების წინააღმდეგ ბრძოლის სხვა მეთოდები.</p>

პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტი მეფუტკრეობის დარგში

ცხრილი N11.2

საექსტენციო პაკეტის დასახელება	საექსტენციო პაკეტის შემადგენლობა (ძირითადი მასალები)
<p>ფუტკრის მოვლა, გამრავლება და დაცვა მავნებელ-დაავადებებისაგან</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⌋ საფუტკრის მოწყობის, მართვის და ფუტკრის მოვლის საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვები და მარჟინალური მოგების გამომანგარიშების დამხმარე სქემები სკების რაოდენობის და სხვა აქტუალური ფაქტორების გათვალისწინებით. ⌋ საფუტკრე მეურნეობის ორგანიზებისა და განლაგების დაგეგმვა, საგაზაფხულო სამუშაოები საფუტკრეში ⌋ დედა ფუტკრის გამოყვანა, ფუტკრის ოჯახებისთვის დედა ფუტკრის მიცემის ხერხები ⌋ ღალიანობა, ფუტკრის მთაბარობა, თაფლის ამოღება, ფუტკრის პროდუქტების შეგროვება და პირველადი გადამამუშავება ⌋ საშემოდგომო რევიზია სკებში, დედების შესწავლა, გამოსაზამთრებელი საკვები მარაგის განსაზღვრა, ბუდის მომზადება ზამთრისათვის, სკების დათბურება ⌋ ფუტკრის დაავადებების საწინააღმდეგო-პროფილაქტიკური ღონისძიებების გატარება

პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტი მებოსტნეობის დარგში

ცხრილი N11.3

საექსტენციო პაკეტის დასახელება	კულტურათა სახეობები	საექსტენციო პაკეტის შემადგენლობა (ძირითადი მასალები)
<p>ბოსტნეული კულტურების მოვლა-მოყვანა</p>	<p>კარტოფილი, პომიდორი, ხახვი, ნიორი, ჭარხალი, სალათი, კომბოსტო, კიტრი, ნესვი, საზამთრო, სატაცური და სხვ..</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⌋ მოვლის აგროკალენდარი. ⌋ მოვლის საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვები და მარჟინალური მოგების გამომანგარიშების დამხმარე სქემები ფართობის ერთეულზე ⌋ მავნებელ-დაავადებათა საიდენტიფიკაციო სქემები. ⌋ რეკომენდებული წამლობები კულტურის ვეგეტაციის და მავნებელ-დაავადებათა განვითარების მიხედვით. ⌋ მავნე ორგანიზმების წინააღმდეგ ბრძოლის სხვა მეთოდები.

პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტი მეცხოველეობა-ვეტერინარიის დარგში

ცხრილი N11.4

საექსტენციო პაკეტის დასახელება	შინაური პირუტყვის სახეობები	საექსტენციო პაკეტის შემადგენლობა (ძირითადი მასალები)
შინაური პირუტყვის მოვლა და დაცვა დაავადებებისაგან	მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი	<p>⌋ ფერმის მოწყობის, მართვის და პირუტყვის მოვლის საორიენტაციო ხარჯთაღრიცხვები და მარჟინალური მოგების გამომანგარიშების დამხმარე სქემები სულადობის, დანიშნულების და სახეობების მიხედვით.</p> <p>⌋ სადგომის სწორი დაგეგმვა და მოწყობა, სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების დაცვა სადგომებში, მსხ. რქ. პირუტყვის ჯიშები და სპეციფიკაცია.</p> <p>⌋ მსხ. რქ. პირუტყვის (მეწველი ფურის, მოზარდეულის) კვების საფუძველი და სრულფასოვანი საკვები ულუფების შედგენა (რაციონი), საკვები ბაზის მომზადება.</p> <p>⌋ ცხოველთა ჯანმრთელობის კონტროლი, ვეტერინარულ-პროფილაქტიკური ღონისძიებები</p>

პრიორიტეტული საექსტენციო პაკეტი მექანიზაციი დარგში

ცხრილი N11.5

საექსტენციო პაკეტის დასახელება	მომსახურების სახეები	საექსტენციო პაკეტის შემადგენლობა (ძირითადი მასალები)
სასოფლო სამეურნეო ტექნიკის სწორი ექსპლუატაცია და ტექნიკური მომსახურება	მცირე მექანიზაციის ტექნიკური საშუალებები მობილური ტექნიკური საშუალებები	<ul style="list-style-type: none"> - ტექნიკის ტექნიკური მომსახურების და რემონტის სერვისული საწარმოების შექმნის ძირითადი მიმართულებების განსაზღვრა; - რემონტისა და ტექნიკური მომსახურების თანამედროვე ტექნოლოგიების გაცნობა. - კონკრეტული დეფექტების აღმოფხვრის პრაქტიკული შესრულება - ტექნიკის დიაგნოსტიკის თანამედროვე მეთოდები და გამოყენებული ხელსაწყო-დანადგარები; - სადიაგნოსტიკო საშუალებების გამოყენებით დეფექტების აღმოჩენა და შესაბამისი სარემონტო ღონისძიებების დაგეგმვა

	<p>მეცხოველეობის დარგში გამოყენებული ტექნიკა და ტექნიკური საშუალებები</p>	<ul style="list-style-type: none"> - კონკრეტული დეფექტების აღმოფხვრის პრაქტიკული შესრულება - მეცხოველეობის ფერმებში გამოყენებული ტექნიკური საშუალებების თავისებურებანი და მუშაობის პრინციპი; - ტექნიკური საშუალებების შესაძლო დაზიანებები და მათი აღმოფხვრის მეთოდები; - კონკრეტული დეფექტების აღმოფხვრის პრაქტიკული შესრულება
--	---	--

საექსტენციო პაკეტების შენახვისა და შემდგომი გამოყენება-განახლებისათვის ოპტიმალურია მათი ელექტრონული ფორმატით არსებობა, რადგან წარმოდგენილ თითოეულ ცხრილებში არსებული ინფორმაციის და მასალების შემცველი თითოეული პაკეტი იქნება სახელმძღვანელო, რომელიც გარკვეული პერიოდულობით მოითხოვს განახლებას. შესაბამისად, მათი დაბეჭდვა დამატებით დიდ ხარჯებთან არის დაკავშირებული და ამასთანავე დაბეჭდილი სახით არსებულ სახელმძღვანელოში არსებული ინფორმაციის განახლება შეუძლებელია. ამიტომ როგორც შინაარსობრივი, ასევე დანიშნულების თვალსაზრისით, სასურველია თუ საექსტენციო პაკეტები მიწოდებული იქნება რეგიონის საექსტენციო სამსახურების შესაბამისი დარგების სპეციალისტებისათვის როგორც მათთვის პრიორიტეტული ინფორმაციის და პროფესიული მასალების შემცველი ელექტრონული ბაზები.

აღნიშნული ფორმატით არსებული ბაზების ფლობა სპეციალისტს საშუალებას მისცემს:

1) აწარმოოს საკონსულტაციო სერვისები ბაზებში არსებული მასალების გამოყენებით.

2) იმუშაოს ბაზების შემდგომ განვითარებაზე და პერიოდულად მოახდინოს მათი განახლება დანახარჯების გარეშე.

3) უშუალოდ ადგილზე წარმოქმნილი ინფორმაციული საჭიროებების შესაბამისად, გაავრცელოს პაკეტებში არსებული მასალები ინფორმაციის ადგილზე არსებული საშუალებების შედეგად (პრესა, მედია, ინტერნეტი).

გარდა ამისა, ელექტრონული ფორმატით არსებული ინფორმაციის ბაზა-საექსტენციო პაკეტი შესაბამისი ტექნიკური საშუალების არსებობის შემთხვევაში, შესაძლებელია საექსტენციო პაკეტების სავსე პირობებში გამოყენების მექანიზმების შექმნა, რაც მნიშვნელოვნად გაამარტივებს ექსტენციის სპეციალისტის სამუშაო პროცესს და გაზრდის მის ეფექტურობას. ამ მხრივ აღსანიშნავია რომ საქართველოში შესაბამისი პროგრამული უზრუნველყოფის პოტენციალი და გამოცდილება, უშუალოდ ექსტენციის მიმართულებით.

3.3. საინფორმაციო სისტემები და თანამშრომლობა დაინტერესებულ მხარეებთან.

ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს არასამთავრობო ორგანიზაციებისა და კერძო კომპანიების თანამშრომლობას სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის სისტემაში. საჯარო აგრო-საექსტენციო სამსახურების პროფესიული უნარ-ჩვევების გაძლიერების და ფუნქციონალური განვითარების მიმართულებით დაგეგმილ პროცესებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციების, ასოციაციების ჩართულობის მაქსიმალური უზრუნველყოფა, რადგან სამომავლოდ, რეგიონებში არსებული საჯარო აგრო-საექსტენციო სამსახურების მუშაობის ეფექტურობას მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მათი თანამშრომლობის ფორმატები ადგილზე არსებულ სექტორულ ორგანიზაციებთან. ამჟამად რეგიონებში მოქმედი არასამთავრობო ორგანიზაციების, ასოციაციების და საგანმანათლებლო დაწესებულებების “კოლეჯების“ წინაშე არსებულ ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გამოწვევას წარმოადგენს პროფესიული უნარ-ჩვევების განვითარების საჭიროება. სახელმწიფო და კერძო სექტორების თანამშრომლობა ექსტენციის სისტემაში სხვადასხვა ფორმით არის შესაძლებელი. ამ თვალსაზრისით ძალზედ მნიშვნელოვანია, რომ:

- 1) გამოყენებული იქნას არსებული სადემონსტრაციო ნაკვეთების რესურსი;

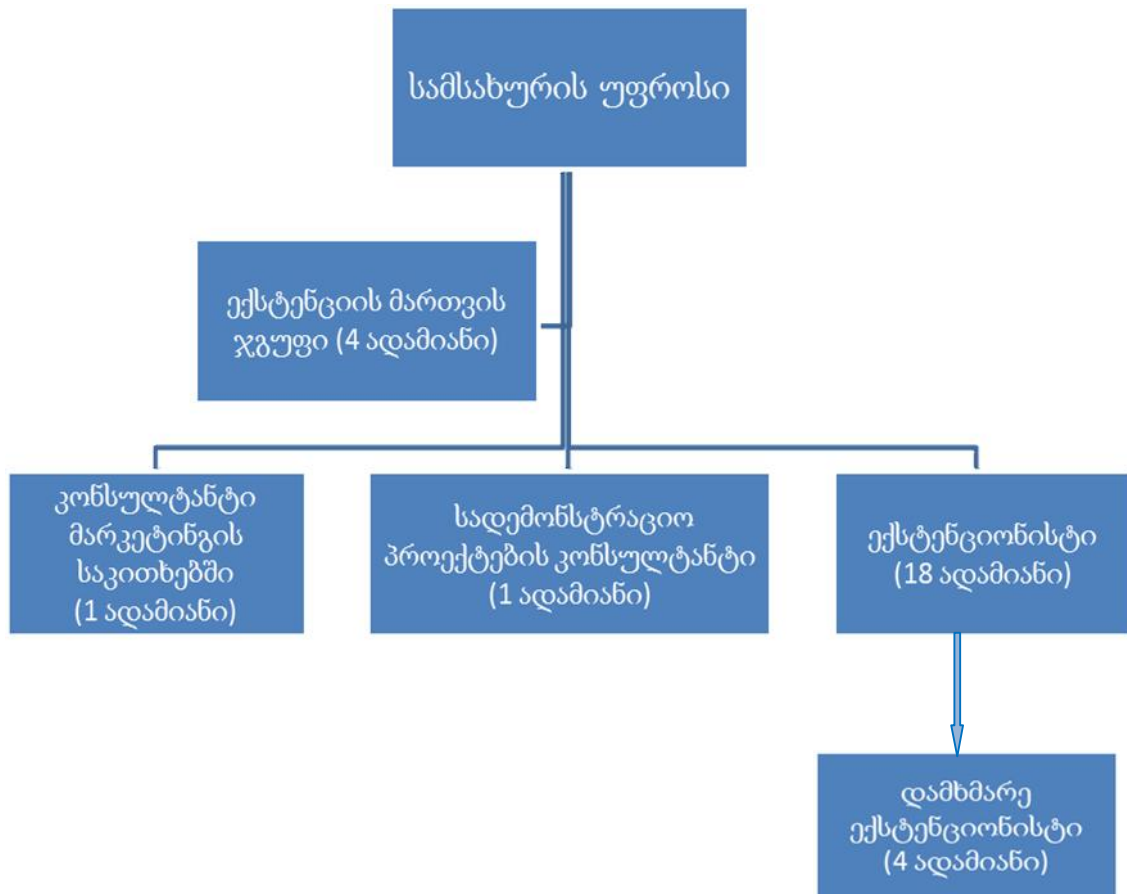
ს) მნიშვნელოვანია ერთობლივი მუშაობა ექსტენციის სამსახურის ეფექტურ მოდელის შემუშავებაზე.

ს) აქტიური თანამშრომლობა უნდა განხორციელდეს სასწავლო და წვრთნების/ტრენინგ კურსების ჩატარების მიმართულებით;

ეს ის ძირითადი მიმართულებებია, სადაც სახელმწიფო, კერძო და არასამთავრობო სექტორების როლი აგრარული ექსტენციის მიწოდების პროცესში შესაძლოა იყოს ძალიან მნიშვნელოვანი და მრავალფეროვანი. ამჟამად ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო მიმართულებით კვლევები სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის, საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის, აგრარული უნივერსიტეტისა და ტექნიკური უნივერსიტეტის ჩართულობით ხორციელდება. ფერმერთა უმრავლესობას სოფლის მეურნეობაში ფორმალური კვალიფიკაცია არ გააჩნიათ. ამდენად დარგობრივ ტრენინგ ცენტრებს, პროფესიულ კოლეჯებს ფერმერთა მომზადება/გადამზადებაში მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა შეუძლიათ.”

3.4. ექსტენციის სამსახურის გაუმჯობესებული მართვის სისტემა და ახალი ორგანიზაციული სტრუქტურა.

მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურა, მართვის სისტემის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენს. რომლის სწორი ფორმირება ექსტენციის სამსახურს ეფექტიანი ფუნქციონირების საშუალებას აძლევს. ექსტენციის სამსახური ექსტენციის სპეციალისტთა მხარდაჭერის მთავარი რგოლი იქნება. ექსტენციის სამსახურში ფერმერული საქმიანობის განხორციელებისათვის, საჭირო პერსონალით დაკომპლექტდება. ისინი შექმნიან გუნდს, რომელიც მოემსახურება ექსტენციას და არ იქნება დაკავებული სხვა საქმიანობით. (თენ ერთვის ექსტენციის პერსონალის გაანგარიშების სქემა დანართი N3)

განხორციელება და მართვის მექანიზმები

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ა(ა)იპ აგროსერვის ცენტრი უშუალოდ იქნება პასუხისმგებელი - სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის სამსახურის მართვაზე, მათ შორის ექსტენციის პაკეტების შემუშავებაზე და გავრცელებაზე. ამასთან სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის მართვის პროცესის გამჭვირვაობაზე, რადგან ეს არის ექსტენციის განხორციელების ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორთაგანი.

მართვა

ექსტენციის სამსახურს მართავს სამსახურის უფროსი, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება მთლიან სამსახურის საქმიანობაზე. სამსახურის უფროსი უზრუნველყოფს ექსტენციის სამუშაო გეგმების შესრულების მიმდინარეობის მონიტორინგს.

ექსტენციის მართვის ჯგუფი

იქნება სამი ძირითადი მიმართულება: ერთწლიანი კულტურები, მრავალწლიანი კულტურები და მეფუტკრეობა. მართვის ფგუფი ექსტენციონისტებთან ერთად შეიმუშაბვებს ექსტენციის პაკეტებს და განსაზღვრავს მიზნობრივი ბენეფიციარებს. ამასთან მათი მოვალეობა იქნება საზღვარგარეთ გამოცემული წიგნების, სამეცნიერო ნაშრომების და ბროშურების შეგროვება და საჭიროების შემთხვევაში ექსტენციის პაკეტებში ასახვა.

მარკეტინგის და საბაზრო ინფორმაციის კონსულტანტი - ამ ერთეულს ორი ძირითადი ფუნქცია ექნება: ექსტენციონისტების მხარდაჭერა და ტრენინგების ორგანიზება აგრარული მარკეტინგის საკითხებში. ძირითადად ფოკუსირებული გაკეთდება ბიზნეს გეგმების შედგენაზე.

საველე ცდების და სადემონსტრაციო ფერმების კონსულტანტი - თავიდან სულ მცირე ერთი სპეცილისტი მაინც იქნება საჭირო, რომელიც დახმარებას გაუწევს საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახურებს ეფექტური საველე ცდებისა და ფერმების დემონსტრირების შექმნაში, მართვასა და განხორციელებაში.

ექსტენციონისტი

- J ექსტენციის სტრატეგიული დაგეგმვაში მონაწილეობის მიღება;
- J ექსტენციის პაკეტების შემუშავებაში მონაწილეობის მიღება;
- J ექსტენციონისტთა ტრენინგის საერთო გეგმის მომზადებაში მონაწილეობის მიღება;
- J საველე შეხვედრების ორგანიზება და კონსულტაციების გაწევა;
- J ნაბეჭდი მასალების გავრცელება;
- J საველე ცდებში მონაწილეობის მიღება;
- J თანამშრომლობა ადგილობრივ გაზეთებთან და მასმედიის საშუალებებთან საჯაროობის და ინფორმაციის გავრცელების დონის ამაღლების მიზნით;

) ექსტენციის მართვის ჯგუფთან პერიოდული ანგარიშების წარდგენა გაწეულ საქმიანობაზე.

დამხმარე ექსტენციონისტი - პერიოდულად მოწვეული იქნებიან სპეცილიტები, რომლებიც გაწერილის გეგმის შესაბამისად მოახდენენ შეხვედრებს ფერმერებთან, როგორც ველზე ასევე ოფისებში და უზრუნველყოფენ ტრეინინგების ჩატარებას. ძირითადი აქცენტი გაკეთდება ძირითადი ექსტენციის მიღმა დარჩენილ საკითხებზე.

მონიტორინგი და უკუკავშირი

სახელმწიფო ექსტენციის სამსახურის წინაშე მდგარი რისკი იმაში მდგომარეობს, რომ მოკლევადიან პერიოდში ვერც სამინისტრო და ვერც ფერმერები შესაძლოა ვერ ხედავდნენ ექსტენციის ზეგავლენას ისევე სწრაფად, როგორც ეს გრანტებისა და სუბსიდიების შემთხვევაშია ხილული. ყველა ეს რისკი, თუ მათ სათანადოდ არ ვუპასუხებთ, შესაძლოა ექსტენციის სისტემის ჩავარდნის მიზეზი გახდეს. ამ რისკების თავიდან ასაცილებლად ექსტენციის სამსახური მოახდენს ექსტენციის პროგრამაში მონაწილე ფერმერთა რეგისტრაციას. ასევე მოხდება ექსტენციის პროგრამაში ჩართული ყველა ბენეფიციარის აღწერა, მისი მეურნეობიდან წინა წელს მიღებული მოსავლის რაოდენობისა და ფინანსური შემოსავლების შესახებ. ექსტენციის პროგრამაში ჩართულ ყველა ფერმერს, აგროვადებში ექსტენციონისტის მხრიდან მიეწოდება სრულყოფილი ინფორმაცია, გასატარებელი ღონისძიებების შესახებ. ექსტენციის პროგრამაში ჩართული ყველა ფერმერი ვალდებული იქნება, საკუთარი სახსრებით უზრუნველყოს ექსტენციას დაქვემდებარებული ფართობიდან ნიადაგის გამოკვლევა. ექსტენციონისტის მიერ სწავლება ჩატარდება საველე პირპობებში, ექსტენციის სამსახურის მიერ შერჩეულ სადემონსტრაციო ნაკვეთებში. ამასთან სადემონსტრაციო ნაკვეთებში სასუქებისა და პესტიციდების გამოყენება უნდა მოხდეს, ექსტენციის სამსახურის ხარჯებით (კერძო სექტორთან ერთობლივი ჩართულობით), რათა თავიდან იქნეს აცილებული

უხარისხო, ფალსიფიცირებული სასუქებისა და პესტიციდების გამოყენება. ექსტენციონისტები პერიოდულად აღირიცხავენ კლიმატური მდგომარეობას. ამასთან ვალდებული იქნებიან დააფიქსირონ ყველა სტიქიური მოვლენა (სეტყვა, გვალვა, წყალდიდობა და სხვა) ფერმერებთან შეთანხმებით, რათა წლის ბოლოს სწორად იქნეს გაანალიზებული ექსტენციის შედეგები. პერიოდულად ექსტენციონისტები ფერმერების მეურნეობებში ჩაატარებენ მონიტორინგს, რეკომენდაციების შესრულების დაზუსტების მიზნით. ის ფერმერები რომლებიც არ გაითვალისწინებენ ექსტენციონისტების რეკომენდაციებს გამოეთიშებიან ექსტენციის პროგრამას. ყოველი წლის ბოლოს გაკეთდება ფერმერული მეურნეობების აღწერა, მიღებული მოსავლის რაოდენობის, ხარისხისა და პროდუქციის საბაზრო ღირებულების შესახებ, მარჟინალური მოგების დაანგარიშების მიზნით. რითაც შესაძლებელი გახდება დავადგინოდ ჩატარებული ექსტენციის ეფექტიანობა. ამასთან შესაძლებელი იქნება შეფასდეს ექსტენციონისტის საქმიანობაც თუ მან რამენად კვალიფიციურად და დროულად მოახერხა ექსტენციის მიწოდება ფერმერებზე. ექსტენციონისტების წლიური ანგარიშის განხილვა მოხდება საბჭოზე სადაც გაანალიზდება წლის განმავლობაში ექსტენციის პროგრამით ჩატარებული ღონისძიებები, გამოიკვეთება პრიორიტეტული მიმართულებები და ექსტენციის სამსახურის მიერ გატარდება შესაბამისი ღონისძიებები.

დასკვნები და რეკომენდაციები

ჩვენს მიერ ჩატარებული ანალიტიკური გამოკვლევების საფუძველზე შეგვიძლია გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნები და რეკომენდაციები:

1. აჭარის რეგიონში ექსტენციის სამსახურის რაციონალური ორგანიზაციისათვის საჭიროა გათვალისწინებული იქნას ბიოგეოკლიმატური პირობები, ვერტიკალური ზონალობა, სოციალ-ეკონომიკური და დემოგრაფიული თავისებურებანი.
2. საინფორმაციო სამსახურის ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მოხდეს მცირე და საშუალო ფერმერული მეურნეობების ეტაპობრივი ინტეგრაცია (კოოპერირება) და შესაბამისი ასოციაციების ჩამოყალიბება.
3. საჭიროა გათვალისწინებული იქნას უცხოეთის განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება ექსტენციის სამსახურის ფორმირებაში.
4. სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის მოსავლიანობის მკვეთრი გაზრდის მიზნით გაძლიერდეს კონსულტაციები ფერმერებთან ისეთ თანამედროვე პრობლემურ საკითხებზე, როგორცაა ნიადაგის ეროზიის საწინააღმდეგო ღონისძიებები, ნიადაგის ნულოვანი და მინიმალური დამუშავება, ინტენსიური და მაღალი ტექნოლოგიები.
5. აჭარის ნიადაგურ კლიმატური პირობების გათვალისწინებით ახალი კულტურების გამოცდისა და დანერგვის ხელშეწყობა, ექსტენციისა მიწოდებისა და თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებით.
6. რეგიონის სასოფლო-სამეურნეო სპეციალიზაციიდან გამომდინარე პრიორიტეტული კულტურების გამოკვეთა და სრულფასოვანი ექსტენციის მოწოდება.
7. მცირე საოჯახო ფერმებისათვის დამხმარე ექსტენციის სიკეთის პერიოდული მიწოდება მოწვეული სპეციალისტების მეშვეობით.
8. აჭარის რეგიონის ყველა მუნიციპალიტეტში სასოფლო-სამეურნეო კოლეჯების ჩამოყალიბება შესაბამისი ინფრასტრუქტურით, დამატებით

მათვის ექსტენციონისტთა მომზადებისა და ფერმერთა გადამზადების ფუნქციის დაკისრება.

9. საერთაშორისო გამოცდილებს გათვალისწინებით აუცილებელია აჭარის მთელ ტერიტორიაზე სადემონსტრაციო (საჩვენებელი) ნაკვეთების ქსელის გაფართოვება ექსტენციის მიწოდების, ახალი კულტურებისა და ტექნოლოგიების გაცნობის მიზნით.

10. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია არსებული ექსტენციის სტრუქტურის გარდაქმნა დამოუკიდებელ სტრუქტურულ ერთეულად ა(ა)იპ ფორმით. პერსპექტიულად მივიჩნევთ და ხელი უნდა შეეწყოს კომერციული ტიპის ექსტენციის სტრუქტურის ჩამოყალიბებას.

11. აუცილებელია გაღმავდეს თანამშრომლობა აკადემიურ სექტორთან არასამთავრობო და საერთაშორისო დონორ ორგანიზაციებთან ექსტენციის საქმიანობის გაუმჯობესებისა და თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვის კუთხით.

12. ექსტენციის სამსახურის ეფექტიანობის განსაზღვრის მიზნით მონიტორინგის სისტემების დანერგვა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რ.ნ. ასათიანი „საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახური აგროსამრეწველო კომპლექსში“ (მსოფლიო გამოცდილება და განვითარების ტენდენციები) გამომცემლობა საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტი ქ. თბილისი 2002, გვ 312.
2. პ. კოლუაშვილი „აგრარული რეფორმა შედეგები და პერსპექტივები“ გამომცემლობა კოლორი ქ. თბილისი 1998 გვ. 114
3. პ. კოლუაშვილი „საქართველოს სასურსათო უშიშროება რეალობა და პროგნოზები“ გამომცემლობა კოლორი ქ. თბილისი 2005 გვ. 272
4. პ. კოლუაშვილი „აგრარული საწარმოს ეკონომიკა“ გამომცემლობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ქ. თბილისი 2010 გვ. 272
5. პ. კოლუაშვილი „სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა“ გამომცემლობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ქ. თბილისი 2010 გვ. 254
6. რ. გოგოხია „საბაზრო ეკონომიკა“ ქ. თბილისი გამომცემლობა „საქართველო“ 1996. გვ. 145.
7. შ. ბენია „სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების რეზერვები“ ქ. თბილისი 1987. გვ.109-114.
8. ვ. ბურკაძე „მიწის ეკონომიკური შეფასებე და მისი გამოყენება“ ქ. თბილისი 1985. გვ. 78.
9. ზ. ელიზბარაშვილი ლ. ნოზაძე „საბაზრო ურთიერთობათა რეგულირება აგროსამრეწველო კომპლექსში“ ქ. თბილისი ჟურნალი „ეკონომიკა“ N9-12 1994. გვ.
10. ა. თეთრაული „საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის და ბიზნესის განვითარების კანონზომიერებანი საქართველოში“ ქ. თბილისი 1993 გვ.44.
11. ნ. ჭითანავა „საბაზრო ეკონომიკის რეგულირება“ (ორგანიზაციული პრობლემები) ნაწილი პირველი. ქ. თბილისი 1995. გვერდი 188.

12. ნ. ჭითანავა „საბაზრო ეკონომიკა და აგროსამრეწველო კომპლექსის განვითარების პრობლემები“ გამომცემლობა „საქართველოს“ ქ. თბილისი 1993. გვ. 225.
13. ნ. ჭითანავა „გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები“ ნაწილი მეორე ქ. თბილისი 1999 გვ. 225.
14. თ. ქემელაშვილი „სოფლის მეურნეობა აგროსამრეწველო კომპლექსის სისტემაში“ ქ. თბილისი 1991. გვ. 149
15. ა. ბაღდაძე ნაშრომი „ფერმერთა საინფორმაციო-საკონსულტაციო მომსახურება“ (სახელმძღვანელო შემუშავებულია საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტის ბაზაზე თბ. 2011 წელი; 109 გვ).
16. „საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია 2015-2020“ (შემუშავებულია საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ ქ. თბილისი 2015 წელი 38 გვერდი).
17. „აჭარის სოფლის განვითარების სტრატეგია 2016-2020“ (შემუშავებულია აჭარის მთავრობის, გაეროს განვითარების პროგრამისა და აჭარის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ ქ. ბათუმი 2016 წელი 41 გვერდი).
18. „აჭარის სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია 2017-2020“ (შემუშავებულია აჭარის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ ქ. ბათუმი 2017 წელი 61 გვერდი).
19. „საქართველოს გარემოს დაცვის და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის სტრატეგია 2018-2019“ (შემუშავებულია საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ ქ. თბილისი 2017 წელი 60 გვერდი).
20. „მცირე მექანიზაციის მანქანების რაოდენობა აჭარაში და მათი პროგნოზირება უმცირეს კვადრატა მეთოდით“ საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის „მოამბე“ N2(36) (85-88) 2016წ
ჯემალი კაციტაძე, იოსებ აბულაძე, გოჩა ბერიძე.
21. „სასოფლო სამეურნეო ტექნიკის საიმედოობის გაზრდა დეტალების მდნობის ქვეშ ავტომატური დადუღებით და მისი ეკონომიკური ეფექტიანობა“

საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემია „რეკომენდაციები“ 2017წ ჯემალი კაციტაძე, ნაპოლეონ ქარქაშაძე, ივანე კაპანაძე, გიორგი ქუთელია, იოსებ აბულაძე, გოჩა ბერიძე.

22. „ფერმერული მეურნეობის სარემონტო სახელოსნოს დაგეგმარება სასოფლო სამეურნეო ტექნიკის ტექნიკური მომსახურებისა და რემონტისათვის“

აგრარულ-ეკონომიკური მეცნიერება და ტექნოლოგიები N1 (13-20) 2017წ ჯემალი კაციტაძე, გიორგი ქუთელია, რომან მარგალიტაძე, იოსებ აბულაძე, გოჩა ბერიძე.

23. „მცირე მექანიზაციის მანქანების აღსადგენი დეტალების ნომენკლატურა და აღდგენის ტექნოლოგიები“

საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის „მოამბე“ 2(38) (117-122) 2017წ ჯემალი კაციტაძე, რომან მარგალიტაძე, იოსებ აბულაძე, გოჩა ბერიძე.

24. „საინფორმაციო და საკონსულტაციო სამსახურების თავისებურებანი საზღვარგარეთის განვითარებულ ქვეყნებში“

აგრარულ-ეკონომიკური მეცნიერება და ტექნოლოგიები N1 (32-39) 2018 წ პაატა კოლუაშვილი, ჯემალი კაციტაძე, გოჩა ბერიძე.

25. რესურსდამზოგი ტექნოლოგიების გამოყენების მანქანებისა და მოწყობილობების საიმედოობის გაზრდის ტექნიკურ-ეკონომიკური ეფექტურობის შეფასება

აგრარულ-ეკონომიკური მეცნიერება და ტექნოლოგიები N1 (20-25) 2018წ ჯემალი კაციტაძე, გიორგი ქუთელია, გოჩა ბერიძე

26. სასოფლო-სამეურნეო ექსტენცია აჭარაში და მისი პერსპექტიული მიმართულებები

აგრარულ-ეკონომიკური მეცნიერება და ტექნოლოგიები N4 (45-50) 2018წ პაატა კოლუაშვილი, ჯემალი კაციტაძე, გოჩა ბერიძე.

27. სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაცია (FAO) - „სასოფლო-სამეურნეო ექსტენციის სტრატეგია საქართველოსთვის 2017-2019.“.

28. Chanoch Jacobsen-What is Extension Work; Principles end Methods of Extension Work. Center for International Agricultural Development Cooperation (CINADCO) Ministry of Agriculture. 1993; page 57

29. Shimon Zuckerman - The Lecture; Principles and Methods of Extension Work. Center for International Agricultural Development Cooperation (CINADCO) Ministry of Agriculture. 1993; page 57;
30. H.A. Albrecht, H Bergman-Landwirtschaftliche Beratung Band 1 Grundlagen und Methoden. Volstandung neu bearbeitete Auflage. BMZ GTZ. Eschborn 1987;
31. Michel Isaak - Working objectives for Extension; Principles and Methods of Extension Work. Center for International Agricultural Development Cooperation (CINADCO) Ministry of Agriculture. 1993; page 143;
32. Charles A. Thompson-Building extension Programs; Principles and Methods of Extension Work. Center for International Agricultural Development Cooperation (CINADCO) Ministry of Agriculture. 1993; page 135;
33. GTZ-Guidelines on evaluating the success of projects/programmes in the evaluation priority sector "Peace Building and Crisis Prevention" training manual for experts.
34. Ban A.W. Hawkins H.S. Agricultural Extension. second edition. Black Weel Science LTD, Oxford, 1996.
35. Bolliger E. Reinhard P. Zellweger T. Agricultural Extension. Guidelines for extension workers in rural areas. LBL, Agricultural Advisory centre-Lindau, swiss Development Cooperation, Bern, fourth edition, 1998.
36. В.Е. Ториков, В.ф. Мальцев, Квитко Б.И. – Информационно – Консультационная служба в сельском хозяйстве; Брянск 2004. Институт повышения квалификации кадров агробизнеса.
37. Ториков, В.Е Мировоззренческие аспекты взаимоотношений человека и природы в условиях глобального экологического кризиса / В.Е. Ториков, А.Ф. Шустов // Проблемы экологизации сельского хозяйства и пути их решения: материалы национальной научно-практической конференции.- Брянск: Изд-во БГАУ, 2017. - С. 3-9.
38. Kerzner H. "Project Management: A systems Approach to planning Scheduling and controlling" 2009.
39. Буркадзе В. К. Догондзе Г.Г Особенности использования земельных ресурсов в горных регионах Грузинской ССР. Ереван 1985 Г.

40. Гендельман М.А. Семин Л.С. Межотраслевое распределение земель. «Вопросы экономики». 1981, №2 стр. 94.
41. Маршания Л.В. Пути эффективного использования продовольственного потенциала сельского хозяйства Грузинской ССР. Автореферат док. дис. Тб.: 1987 г., с.45.
42. Илин С.С. Бабинов А.Н. Крестьянское (фермерское) хозяйство и рынок. М. 1995, с.268.
43. Тамбовцев В.А. Государство и переходная экономика: пределы управляемости. М.: 1997 г., с. 235.
44. Трацы В. **“Time Management”, “American Management Association”** АМАСОМ 2014
45. Эвере А. Предпринимательское управление в фермерстве. АПК: Экономика, управление. 1992, №11, с. 41.
46. Swanson, B.E. and Rajalahti, R. (2010) Strengthening Agricultural Extension and Advisory Services. Washington, DC, The World Bank, ARD Paper 45.
47. Sulaiman, R.V, Andy Hall and T.S Vamsidhar Reddy (2012) How research for agricultural innovation works best, Science and Development Network (SciDevNet) 16 May 2012.
48. Nederlof, S., Mariana Wongtschowski, and Femke van der Lee (eds) (2011) Putting Heads together: Agricultural Innovation Platforms in Practice, Bulletin 396, KIT Publishers, The Netherlands.
49. Klerkx, L. and Leeuwis, C. (2008) Matching Demand and Supply in the Agricultural Knowledge Infrastructure: Experience with Innovation Intermediaries, Food Policy, 33 (3), 260-276.
50. Kristjanson, P., Reid, R.S., Dickson, N., Clark, W.C., Romney, D., Puskur, R., MacMilan, S, Grace, D (2009) Linking international agricultural research knowledge with action for sustainable development. Proceedings of the National Academy of Science, USA 9(13): 5047-5052

51. Sulaiman, R.V and Hall, A.J (2002) An Innovation Systems Perspective on the Restructuring of Agricultural Extension: Evidence from India. *Outlook on Agriculture* 31 (4) pp 225- 233
52. Blagescu, M. and Young, J. (2006) Capacity Development for Policy Advocacy: current thinking and approaches among agencies supporting Civil Society Organisations, Working Paper 260. London: Overseas Development Institute.
53. Reddy, T.S.V., Andy Hall and Rasheed Sulaiman V. (2012) Locating Research in Agricultural Innovation Trajectories: Evidence and implications from empirical cases from South Asia, *Science and Public Policy*, pp-1-15.
54. Mongbo, R.L and Glin, L (2011) The national innovation platform for the agricultural sector in Benin, In Nederlof, S., Mariana Wongtschowski, and Femke van der Lee (eds) 2011. *Putting Heads together: Agricultural Innovation Platforms in Practice*, Bulletin 396, KIT Publishers, The Netherlands.
55. Sakiko Fukuda-Parr, Carlos Lopes, Khalid Malik (2002) Institutional Innovations for Capacity Development, In Sakiko Fukuda-Parr, Carlos Lopes, Khalid Malik (eds) *Capacity for Development: New Solutions to Old Problems*, Earthscan and UNDP, UK.
56. Moussa Z. (2006) Case Study on Communication for Development in Sustainable Agricultural and Rural Development in the Near East: capacity Building, Training and Networking for mainstreaming ComDev, Draft Prepared for the Technical Consultation on Communication for Development in the Near East: Experiences, Issues and perspectives.
57. Pressing, J. (2012) INCAGRO: Developing a Market for Agricultural Innovation Services in Peru, *Innovative Activity Profiles 3, Module 3. , Investment in Extension and Advisor Services as Part of Agricultural Innovation Systems*, In *The World Bank (2012) Agricultural Innovation Systems: An Investment Source Book*, Agricultural and Rural Development Department.
58. Röling, N. (1994b). Creating human platforms to manage natural resources: First results of a research programme. In *Proceedings of the International Symposium on Systems Oriented Research in Agriculture and Rural Development* (p. 391-395). Montpellier, France, November 21-25, 1994.

59. www.g-fras.org. უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 18.11.2018
60. <http://www.g-fras.org/en/knowledge/neuchatel-initiative> უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 14.03.2018
61. <http://www.meas-extension.org/> უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 04.05.2019
62. <http://www.geostat.ge/?action=page&pid=145&land=geo> უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 06.05.2019
63. <http://www.fao.org/docrep/W5830E> [w5830eOj.htm#TopOfPage](http://www.fao.org/docrep/W5830E/w5830eOj.htm#TopOfPage)
უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული 03.04.2019

**სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის საიმედოობის გაზრდის ეკონომიკური
ეფექტიანობა და თანამედროვე სამანქანო ტექნოლოგიები**

1. სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის მუშაობის თავისებურებანი სამთო პირობების გათვალისწინებით

აჭარის სამანქანო პარკის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია მობილური და მცირე მექანიზაციის სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა, რომელიც უზრუნველყოფს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შრომატევადი პროცესების მექანიზაციას, ასევე სხვა დამხმარე და სატრანსპორტო ოპერაციებს, რაც სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მიღებასთან არის დაკავშირებული და გადამწყვეტ როლს თამაშობს შრომატევადი სასოფლო-სამეურნეო პროცესის მექანიზაციის საქმეში.

აღნიშნული სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის შემოტანა საქართველოში ამჟამად ხდება საზღვარგარეთის ისეთი ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნებიდან, როგორცაა იტალია, იაპონია, აშშ, გერმანია, ჰოლანდია, და სხვა. მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ საზღვარგარეთული სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა მთიან რეგიონებში მუშაობისას ყოველთვის ვერ აჩვენებს საექსპლუატაციო საიმედოობის მაღალ მაჩვენებლებს და ამიტომ მთიან პირობებში გამოსაყენებელი ტექნიკის შემოტანამდე საჭიროა გამოკვლეული იქნას მათი მუშაუნარიანობის მაჩვენებლები და მხოლოდ ამის შემდეგ მოხდეს შესაბამისი რეკომენდაციების გაცემა ამა თუ იმ ტექნიკის შესყიდვის შესახებ. აჭარის მთიანეთის ერთერთ დამახასიათებელ რაიონებია ხულო, ხელვაჩაური, ქედა და შუახევი. აღნიშნულ რაიონებში ტექნიკა მძიმე პირობებში მუშაობს და მთიანი რელიეფი უარყოფითად მოქმედებს სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის მუშაუნარიანობაზე. სავარგულები გამოირჩევიან მკვეთრად გამოხატული

ტალღოვანობით, ციკაბო დაქანებით, ზოგჯერ მცირე კონტურულობით, ქვიანი ნიადაგებით და სხვა.

გარდა აღნიშნულისა, ტექნიკის მუშაუნარიანობაზე უარყოფითად მოქმედებენ ასევე მუშა გარემოში მყოფი აბრაზიული ნაწილაკები, ნიშანცვლადი დინამიკური დატვირთვები, მაღალი ნესტიანობა, მზის რადიაცია და სხვა.

განსაკუთრებული სპეციფიკით ხასიათდება ხულოსა, ქედას, და შუახევის რაიონების ნიადაგობრივ-კლიმატური პირობები, რაც უარყოფითად აისახება ტექნიკის საიმედოობაზე, მცირდება მწარმოებლურობა, იზრდება საწვავის ხარჯი, რთულდება ტექნიკის მართვადობა და მდგრადობა, რაც საბოლოოდ ამცირებს მანქანების რესურსსა და გამოსადეგობის ვადას. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოები იქნა შესრულებული ი. ხოხლოვის, რ. დვალის, ვ. მახალდიანის, შ. კერესელიძის, პ. კოლუაშვილის, ჯ. კაციტაძის, რ. მახარობლიძისა, რ. ასათიანისა და სხვათა მიერ.

2. საიმედოობის პრობლემის მნიშვნელობა თანამედროვე სასოფლო-სამეურნეო მანქანებისათვის

თანამედროვე მსოფლიო მეცნიერების ერთ-ერთ და მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს მანქანის საიმედოობა, რომლის გადაწყვეტა დიდ ეკონომიკურ ეფექტს იძლევა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეს პრობლემა სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკისათვის, რადგანაც ისინი გამოირჩევიან კონსტრუქციის სირთულით და მუშაობის მძიმე პირობებით. ჯ. კაციტაძე აღნიშნავს, რომ რაც მეტია მანქანების საიმედოობა, მით უფრო ნაკლებად გამოდის ის მწყობრიდან და მით უფრო იაფი ჯდება მისი ექსპლუატაცია, ხოლო დაბალი საიმედოობა იწვევს დიდ დანახარჯებს მანქანების ექსპლუატაციასა და რემონტზე. გარდა ამისა, აუცილებელია მანქანების ტექნიკური მომსახურებისა და რემონტის დროს, ასევე მათი არახანგამძლე დეტალების გამოცვლისას, დაიხარჯოს მცირე შრომა,

მასალა და ენერგია ანუ მანქანები უნდა იყვნენ სარემონტოდ ვარგისნი]. ასევე მანქანებს უნდა შესწევდეთ უნარი უწყვეტად შეინარჩუნონ მუშაუნარიანობა გარკვეული დროის განმავლობაში და საწყისი პარამეტრები შენახვისა და ტრანსპორტირების დროს.

ამჟამად გაზრდილი კონკურენციის პირობებში მაღალი ხარისხისა და საიმედოობის გარეშე სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა ვერ იქნება კონკურენტუნარიანი მსოფლიო ბაზარზე. მანქანების საიმედოობის ამაღლება მეტად მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ბერკეტია და იგი ტოლფასია მათი რაოდენობის გაზრდისა ყოველგვარ კაპიტალდაბანდებათა გარეშე. ჯ. კაციტაძისა მონაცემებით ექსპლუატაციის მთელი პერიოდისათვის დანახარჯები მანქანების ტექნიკურ მომსახურებასა და რემონტზე მათი ცვეთის გამო მნიშვნელოვნად აღემატება ახალი მანქანის ფასს, მაგალითად ავტომობილებისათვის 6-ჯერ, თვითმფრინავებისათვის 5-ჯერ, ჩარხებისათვის 8-ჯერ, რადიოტექნიკური აპარატისათვის 12-ჯერ, ხოლო სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკისათვის 5-ჯერ.

ამიტომ, მსოფლიო მასშტაბით უდიდესი სამეცნიერო და საკონსტრუქციო-ტექნოლოგიური სამუშაოები მიმდინარეობს მანქანების საიმედოობისა და ხარისხის მკვეთრად გაზრდის მიზნით, როგორც დაპროექტების, ასევე დამზადებისა და ექსპლუატაციის დროს, ხდება ტექნოლოგიური პროცესების ავტომატიზაცია და კომპიუტერიზაცია.

სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის სწრაფი განხორციელების შედეგად მეცნიერებმა შესძლეს ისეთი ტექნიკური პრობლემების გადაწყვეტა, რომლებზედაც რამდენიმე ათეული წლის წინათ ოცნებაც კი შეუძლებელი იყო-ზებგერით ლაინერზე ადამიანს შეუძლია გადალახოს ათასკილომეტრიანი მანძილი, კომპიუტერების საშუალებით რამდენიმე წამში ისეთი გაანგარიშებები აწარმოოს, რომელზედაც მიდიოდა მეცნიერთა სიცოცხლის დიდი ნაწილი, ქმნის რობოტს, უტევს კოსმოსს და

ოკეანეების სიღრმეებს, შლის ატომს, თიშავს ავადმყოფ გულს და ცვლის მას ახლით და ა.შ. ანალოგიური მიღწევებია სასოფლო-სამეურნეო მანქანათმშენებლობაში, სადაც აქტიურად ინერგება მაღალი ხარისხისა და საიმედოობის მანქანები, ნიადაგების დამუშავების ახალი ტექნოლოგიები და ზუსტი მიწათმოქმედების მსოფლიო მიღწევები GPშ-ის გამოყენებით.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნული ტექნიკური პროგრესი შეუძლებელი იქნებოდა გაზრდილი საიმედოობის მქონე მანქანებისა და ტექნოლოგიური მოწყობილობების გარეშე, რადგანაც მუდმივად იზრდება მანქანაზე მოქმედი დატვირთვები, სიჩქარეები, ტემპერატურები, შეუღლებათა სიზუსტე და სხვა.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საიმედოობის პრობლემა სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკისათვის, რადგანაც სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოთა შრომატევადი ოპერაციების შესრულება სეზონურია და ამიტომ სწორედ იმ პერიოდში მანქანა უნდა გამოირჩეოდეს მაღალი უმტყუნობით.

ასე, მაგალითად, მარცვლეულის აღება მეტად შემჭიდროებულ ვადებში მიმდინარეობს და ამ პერიოდში კომბაინის მტყუნება დიდ ზარალს აყენებს ფერმერსა და კერძო მეწარმეს იმის გამო, რომ იზრდება ხორბლეულის დანაკარგები მისი აღების დაგვიანების გამო.

ასევე, შეიძლება ითქვას ნიადაგის დროულ ხვნასა და კულტივაციაზე, რადგანაც გუთნებისა და კულტივატორების მტყუნება ამ პერიოდში იწვევს თესვის კამპანიის ჩაშლასა და შესაბამისად სასოფლო-სამეურნეო კულტურის დაბალ მოსავლიანობას.

საბოლოო ანგარიშით, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის საიმედოობის გაზრდა ამჟამად ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა და მისი გადაწყვეტა ხელს შეუწყობს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მოსავლიანობის მნიშვნელოვან გადიდებას და მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფას.

3. მანქანის ეკონომიკური ეფექტიანობის ცვლილება დროში.

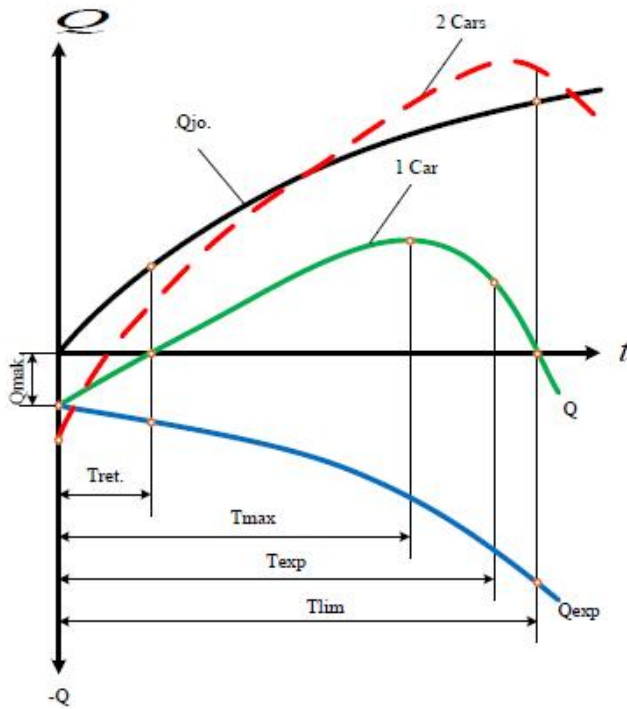
თანამედროვე მეცნიერული გამოკვლევებით დასაბუთებულია, რომ დეტალების საიმედოობისა და რესურსის გაზრდაზე ფინანსური დანახარჯები მოკლე დროში ანაზღაურდება და იძლევა საკმაოდ დიდ შემოსავალს.

აღნიშნულ ეკონომიკურ ეფექტს ემატება ის გარემოებაც, რომ მნიშვნელოვნად მცირდება მოთხოვნილება სათადარიგო ნაწილებზე და მანქანების მოცდენა საპასუხისმგებლო სასოფლო-სამეურნეო ოპერაციების დროულად ჩატარებაზე. ჯ. კაციტაძისა მონაცემებით ექსპლუატაციის მთელი პერიოდისათვის დანახარჯები მანქანების ტექნიკურ მომსახურებასა და რემონტზე მათი ცვეთის გამო მნიშვნელოვნად აღემატება ახალი მანქანის ფასს, მაგალითად ავტომობილებისათვის 6-ჯერ, თვითმფრინავებისათვის 5-ჯერ, ჩარხებისათვის 8-ჯერ, რადიო ტექნიკური აპარატისათვის 12-ჯერ, ხოლო სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკისათვის 5-ჯერ.

ამიტომ, მსოფლიო მასშტაბით უდიდესი სამეცნიერო და საკონსტრუქციო-ტექნოლოგიური სამუშაოები მიმდინარეობს მანქანების საიმედოობისა და ხარისხის მკვეთრად გაზრდის მიზნით, როგორც დაპროექტების, ასევე დამზადებისა და ექსპლუატაციის დროს. ტოლფასია მათი რაოდენობის გაზრდისა ყოველგვარ კაპიტალდაბანდებათა გარეშე.

საინტერესოა ამ მიმართულებით ჯ. კაციტაძის მოსაზრება, რომელიც იძლევა საინტერესო დიაგრამას ორი სხვა და სხვა მანქანის გამოყენების ეფექტიანობის შედარებით. აღნიშნული მეთოდი აკადემიკოს ჯ. კაციტაძისა და ჩემს მიერ წარდგენილი და განხილული იქნა ქალაქ ვარნაში 2017 წელს ჩატარებულ საერთაშორისო სამეცნიერო-ტექნიკურ კონგრესზე. დიაგრამა მოცემული ნახ. X.1-ზე.

ნახაზი x.1 მანქანის ეკონომიკური ეფექტიანობის ცვლილება დროში.

ამ დიაგრამის მიხედვით სხვა და სვა ვარიანტების საიმედოობის დონის მანქანების შედარება პირველ რიგში უნდა მოხდეს მაქსიმალური ეკონომიკური ეფექტის მიღწევის გათვალისწინებით წარმოებისა და ექსპლუატაციის დანახარჯების მიხედვით.

ზოგად შემთხვევაში ჯამური ეკონომიკური ეფექტის ცვლილება დროში მანქანის ექსპლუატაციისას შედგება ორი ძირითადი ფაქტორისაგან . ერთის მხრივ ,საჭიროა გათვალისწინებული იქნეს დანახარჯები ახალი მანქანის დამზადებაზე Q_d , რომელშიც შედის მისი დაპროექტება, დამზადება, გამოცდა, ტრანსპორტირება და სხვა, ასევე დანახარჯები მის ექსპლუატაციაზე, რომელშიც შედის ტექნიკური მომსახურება, რემონტი, დიაგნოსტიკა და სხვა პროფილაქტიკური ღონისძიებანი, რომლებიც უზრუნველყოფენ მანქანების მუშაუნარიან მდგომარეობაში შენარჩუნებას. ეს დანახარჯები $Q_e + Q_d$ არის უარყოფითი ეფექტურობის ბალანსში. მეორე

მხრივ, მანქანის მუშაობა იძლევა დადებით ეკონომიკურ ეფექტს Q_{muS} . (მოგებას) მისი მიზნობრივი დანიშნულების მიხედვით.

Q_e - ს ცვლილებას დროის ფუნქციაში გააჩნია ზრდის ტენდენცია, რადგანაც მანქანების ცალკეული ელემენტების დაბერება მოითხოვს დამატებით ხარჯებს მათი შეცვლისათვის.

Q_{muS} - ის ცვლილებას დროში კი პირიქით აქვს ზრდის ინტენსივობის შემცირების ტენდენცია, რადგანაც მანქანების მოცდენები ტექნიკურ მომსახურებასა და რემონტზეა მცირებენ მათ მწარმოებლურობას. ამიტომ ჯამური ეფექტურობის მრუდს $Q(t) = Q_d + Q_e(t) + Q_{muS}(t)$ აქვს მაქსიმუმი და ორჯერ გადაკვეთს t აბსცისთა ღერძს.

Q - ს ზრდისას დროის პერიოდი $t = T_{am}$, რომლის დროსაც $Q_d + Q_e = Q_{muS}$ წარმოადგენს ამოგების ვადას, როდესაც მანქანამ ექსპლუატაციის დროს დააბრუნა ის დანახარჯები, რომლებიც ჩადებული იყო მის დამზადებაზე. ამ მომენტიდან დაწყებული $t = T_{am}$ მანქანა იწყებს მოგების მოტანას, მაგრამ ეს პროცესი თანდათან უფრო მცირდება საექსპლუატაციო დანახარჯების გამო $t = T_{zR}$ -მდე, როდესაც ისევ $Q_d + Q_e = Q_{muS}$. როცა $t > T_{zR}$ დანახარჯები მანქანების ექსპლუატაციაზე მეტია მანქანის გამოყენების ეფექტურობაზე. მანქანის ექსპლუატაციის რაციონალური ხანგრძლივობა იმყოფება დიაპაზონში $T_{maq} < T_e < T_{zR}$. საიმედოობის პოზიციიდან მანქანის ვარიანტის შერჩევა უნდა გამომდინარეობდეს მანქანების დამზადებასა და ექსპლუატაციაზე დანახარჯების შედარებით იმ ეკონომიკურ ეფექტთან, რომელსაც ის უზრუნველყოფს.

მაგალითად თუ ნახახაზ 4.12-ს გავუკეთებთ ანალიზს, შეგვიძლია ავლნიშნოთ, რომ მიუხედავად იმისა, რომ №2 მანქანის დამზადებაზე დანახარჯები მეტია, ვიდრე პირველ მანქანაზე, მაღალი მწარმოებლურობის, ხარისხისა და საიმედოობის ხარჯზე იგი უფრო მეტ ეკონომიკურ ეფექტს იძლევა და შესაძლებელია მისი უფრო ხანგრძლივი ექსპლუატაცია.

საბოლოოდ, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მანქანების საიმედოობის შეფასების დროს ეკონომიკური კრიტერიუმი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია ოპტიმალური გადაწყვეტილების მისაღებად

4. ნიადაგის დამუშავების თანამედროვე პროგრესული სამანქანო ტექნოლოგიები.

სოფლის მეურნეობის წარმოების მექანიზაციის სამეცნიერო ტექნიკურ პროგრესს განსაზღვრავს მისი შემადგენელი დარგების სამანქანო ტექნოლოგიის, მანქანათა სისტემის, მანქანათმშენებლობის ტექნოლოგიის და საინჟინრო-ტექნიკური სამსახურის (სერვისის) მდგომარეობა, მათი ურთიერთკავშირი და ურთიერთ განპირობება. ჩამოთვლილი დარგებიდან მექანიზაციის განვითარებაში წამყვანი როლი მიეკუთვნება სამანქანო ტექნოლოგიას. ამიტომ პირველ რიგში განვიხილოთ ის ტენდენციები, რომლებიც ახასიათებენ სამანქანო ტექნოლოგიის განვითარებას. დავიწყოთ ნიადაგის დამუშავებიდან, რომელიც სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოვლა-მოყვანის მთელ ტექნოლოგიურ ციკლში წარმოადგენს ყველაზე ენერგოტევად ოპერაციას, რადგან მასზე იხარჯება საშუალოდ საწვავის 10.60 %. უკანასკნელ წლებში მსოფლიო პრაქტიკაში გამოიყენება ნიადაგის დამუშავების შემდეგი ტექნოლოგიები: ტრადიციული, ინტენსიური, ნიადაგდამცავი, მინიმალური, ნულოვანი, დამულჩვის, ალტერნატიული და დაბაზოების. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი სამეცნიერო კვლევითი სამუშაოები იქნა შესრულებული აკადემიკოს რევაზ მახარობლიძის მიერ, რომლის შედეგებიც წარმოდგენილია ქვემოთ.

ტრადიციული ტექნოლოგია, რომელიც პირველ რიგში გულისხმობს ნიადაგის მოხვნას ფრთიანი გუთნით, ყველაზე უკეთეს შედეგს იძლევა იმ რეგიონებში, სადაც ნალექების წლიური რაოდენობა აჭარბებს 300...400 მმ. გუთანი შეუცვლელია ასევე ყამირი და ნასვენი ნიადაგების მოსახნავად, სიდარატებისა და სარეველების ჩასახნავად. იგი დაიკავებს თავის ადგილს

ნიადაგის დამუშავების სხვა სისტემაშიც, რადგან ხვნა, გარდა იმისა, რომ უზრუნველყოფს ბელტის გადაბრუნებას, ნიადაგის გაფხვიერებას და არევას, ნაწვერალის ნარჩენებისა და სასუქის ჩაკეთებას, ახდენს წვიმის შედეგად სახნავი ფენის ქვედა ნაწილში ჩატანილი ყუათიანი წვრილი კოლოიდური ნაწილების ზედაპირზე ამოტანას, ხოლო ზედა უსტრუქტურო მტვრიანი ფენის მათ ადგილზე ჩატანას. ასეთი ადგილმონაცვლეობის შემდეგ ხდება უკანასკნელი სტრუქტურის აღდგენა. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენში მიღებული ნიადაგის „ტოტალური“ ხვნა ყველა რეგიონში არ უწყობს ხელს ნიადაგის ნაყოფიერების შენარჩუნებას და გაუმჯობესებას, რადგან სახნავი ფენის ხშირი გადაბრუნება და გაფხვიერება იწვევს ნიადაგის დეგრადაციას, ჰუმუსის მინერალიზაციას, ხოლო ფერდობის პირობებში გადიდებულ ეროზიას.

თავთავიანი და სათოხნი კულტურების მოვლა-მოყვანის ინტენსიური ტექნოლოგია, გარდა ტრადიციული წესით მოხვნისა, გულისხმობს ნიადაგის თესვისწინა სპეციალურად დამუშავებას ისე, რომ ზედაპირი იყოს წვრილკომპოვანი და კარგად მოსწორებული (მოშანდაკებული). ეს ხელს უწყობს ჰერბიციდების, პესტიციდების და კულტურების თესლის თანაბარ განაწილებას, ასევე მზის რადიაციის შთანთქმის სითანაბრეს. გარდა ამისა, ინტენსიური ტექნოლოგია გულისხმობს დაპროგრამებული მოსავლის მიღებისათვის ვეგეტაციური პროცესების მართვას. უკანასკნელი მიიღწევა ნათესების ზრდის პერიოდში დოზირებულად სასუქების შეტანით და დაწვიმებით. ბუნებრივია ნიადაგის დამუშავების ინტენსიური ტექნოლოგია ტრადიციული ტექნოლოგიის ზემოთ ჩამოთვლილ ნაკლოვანებებს კიდევ უფრო აღრმავებს. დადგენილია, რომ სატრანსპორტო ტვირთბრუნვის გათვალისწინებით წლის განმავლობაში მინდვრის 50...80 % იფარება ტექნიკის სავალი სისტემის ნაკვალევით. ამასთან ნიადაგის დატკეპვნის სიღრმე აღწევს ერთ მეტრამდე.

ნიადაგდამცავი ტექნოლოგიის დანიშნულებაა შეამციროს ტრადიციული და ინტენსიური ტექნოლოგიების უარყოფითი გავლენა კულტურების მოსავლიანობის შემცირების გარეშე. მიმდინარეობს ძიება ისეთი სამანქანო ტექნოლოგიების და ტექნიკური საშუალებებისა, რომლებიც უზრუნველყოფენ არა მარტო ქარისმიერი და წყლისმიერი ეროზიების შემცირებას, არამედ მიწის ეფექტურ გამოყენებას, ნიადაგის ნაყოფიერების აღდგენას და გაზრდას, მისი დანაგვიანების ლიკვიდაციას და საერთოდ დარღვეული ეკოლოგიური წონასწორობის აღდგენას. ნიადაგის დამცავ ტექნოლოგიებში დიდი ყურადღება ექცევა დატკეპნილი ფენის პერიოდულ გაფხვიერებას (განტკეპვნას) და მისი ინფილტრაციული თვისებების გაუმჯობესებას. ნიადაგის დაცვა გამოქრევისა და ჩამორეცხვისაგან ხდება სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოვლა-მოყვანის ზოლური, ხოლო ფერდობზე კონტურული მიწათმოქმედებით. ნიადაგის დატკეპვნის შემცირების მიზნით ფართოდ გამოიყენება დამუშავების რამდენიმე ტექნოლოგიური ოპერაციის შეერთება და ფართე მოდების აგრეგატები, რომლებიც გადაადგილდებიან სპეციალურად დატოვებულ ტექნოლოგიურ ნაკვალევზე.

ამჟამად მიჩნეულია, რომ ფერდობზე წყლისმიერი ეროზიის წინააღმდეგ ბრძოლა სხვადასხვა უსწორობების გამოყენებით მცირე ეფექტურია. უფრო ეფექტურ საშუალებად ითვლება ზოლური დამუშავება და დაღარვა ვერტიკალური მულჩირებით, როცა ნიადაგში გაჭრილი ხვრელი ივსება სხვადასხვა სახის ორგანული მასალებით (ნაწვერალი, თივა, ფოთლები, ტორფი, და ა.შ.). ასე დამუშავებული ფერდობის ზედაპირი დიდხანს ინარჩუნებს წყლის შთანთქმის უნარს.

ნიადაგის მინიმალური დამუშავების ტექნოლოგია ფაქტიურად არის ნიადაგდამცავი ტექნოლოგიის ერთ-ერთი კერძო სახე. თავისი არსით იგი არის სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოვლა-მოყვანის ტექნოლოგიური ოპერაციების კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს

ენერგეტიკული, შრომითი და მატერიალური დანახარჯების, ასევე ნიადაგის ფიზიკურ თვისებებზე უარყოფითი ზემოქმედების შემცირებას. ნიადაგის მინიმალური დამუშავების მიმართულებებია ღრმა ძირითადი დამუშავების შეცვლა მცირე სიღრმეზე დამუშავებით; რიგთაშორისების დამუშავების რიცხვის შემცირება სარეველების წინააღმდეგ ბრძოლის ქიმიური მეთოდების გამოყენებით; რამდენიმე ტექნოლოგიური ოპერაციის შეერთება ერთ სამუშაო პროცესში კომბინირებული მანქანებისა და აგრეგატების გამოყენებით; საანელო მინდვრების მექანიკური დამუშავების შეცვლა ქიმიური დამუშავებით; მინდვრის მხოლოდ იმ მწკრივების დამუშავება, სადაც ხდება დათესვა. მინიმალური დამუშავების ტექნოლოგიაში დიდი ადგილი უჭირავს სასუქების და სხვა ქიმიური მეთოდების გამოყენებას. სასოფლო სამეურნეო კულტურების მოსავლის 20...60 % მათზე მოდის, ხოლო 10...30 % ნიადაგის დამუშავებაზე. ამიტომ იზრდება ნიადაგის დანაგვიანება როგორც შხამქიმიკატებით, ისე მრავალწლიანი სარეველებით. ადგილი აქვს მცენარეების დანაგვიანებას ფესვის სიდამპლით. მცირე სიღრმეზე ხშირ დამუშავებას თან ახლავს ნახნავის ქვედა ფენის გამკვრივება და მისი წყალ-და ჰაერგამტარობის თვისებების შემცირება, ამიტომ საჭიროა ნიადაგის ბრტყლად-მჭრელებითა და დისკებით დამუშავების პერიოდულად შეხამება ფრთიანი გუთნით ხვნასთან, ასევე ღრმად გამაფხვიერებელი ისეთი მუშა ორგანოების გამოყენება, როგორცაა ჩიზელური გუთნები, ჩიზელური კულტივატორები, „პარა-პლოუ“ ტიპის გუთან-გამაფხვიერებლები და დამლარავები.

ნიადაგის დამულჩვით დამუშავების ტექნოლოგია გულისხმობს ნაწვერალის და სხვა მცენარეული ნარჩენების გამოყენებას ტენის დაგროვებისა და შენახვისათვის, ხოლო კოკისპირული წვიმების დროს ნიადაგის დაცვას ჩამორეცხვისა და ზედმეტი დატენიანებისაგან. იგი ასუსტებს ტემპერატურის დღე-ღამური და სეზონური ცვალებადობის

გავლენას, ამცირებს ნიადაგის გაყინვის სიღრმეს ზამთრობით და იცავს გადახურებისაგან ზაფხულის პაპანაქება სიციხეების დროს, ხელს უწყობს მკვირვ წვრილკომპოზიციონალურ სტრუქტურის წარმოქმნას, აძლიერებს მიკროორგანიზმების ცხოველყოფილობას და მასთან დაკავშირებულ დადებით ბიოქიმიურ პროცესებს, ჩაგრავს სარეველებს, ახშობს მათ ამოსვლას.

ნიადაგის დამუშავების „ნულოვან“ ტექნოლოგიას მეორენაირად „ქიმიურ“ ტექნოლოგიას უწოდებენ, რადგან ამ დროს ხდება ნიადაგის მხოლოდ 25% - ის დამუშავება, ხოლო სარეველები ნადგურდება ქიმიური გზით. ცხადია ეს ტექნოლოგია შეიძლება გამოყენებული იქნეს ისეთი ნიადაგებისათვის, რომლის სიმკვირვე იმყოფება მცენარის გაღვივებისა და ზრდა-განვითარებისათვის რეკომენდებული, მეცნიერულად დასაბუთებული ოპტიმალური სიმკვირვის ზღვრებში. ჰერბიციდების დიდი დოზებით გამოყენება იწვევს ნიადაგის გაჭუჭყიანებას და ზოგიერთი სარეველების შეგუებას ჰერბიციდების მიმართ.

სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოვლა-მოყვანის ალტერნატიულ ტექნოლოგიას „ორგანულ“, „ბიოლოგიურ“ ან „ეკოლოგიურ“ ტექნოლოგიასაც უწოდებენ. იგი არა მარტო გამოირიცხავს სასუქებისა და პესტიციდების გამოყენებას, არამედ ქმნის ისეთ პირობებს, რომლის დროსაც მათი გამოყენება საჭირო არ იქნება. ცნობილია, რომ ტრადიციულ მიწათმოქმედებაში ენერჯის საერთო დანახარჯების 25,5% მოდის სასუქებისა და პესტიციდების წარმოებაზე. ალტერნატიულ ტექნოლოგიაში ეს დანახარჯები გამოირიცხება, მაგრამ მოსავალი მცირდება 9...36 %-ით, ხოლო შრომის დანახარჯები იზრდება 25...35 %-ით. მოსავლის შემცირება რომ არ მოხდეს, გარდა ორგანული სასუქების გამოყენების გადიდებისა, უნდა გაფართოვდეს პარკოსანი კულტურების წარმოება 30...40 %-ით, თუ სათესი ფართობების სტრუქტურის ასეთი პროპორციით შეცვლა შესაძლებელია. ალტერნატიულ ტექნოლოგიაში

დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სარეველების წინააღმდეგ ბრძოლის მექანიკურ მეთოდებს. სარეველების განადგურება იწყება მოსავლის აღებისთანავე ნაწვერალის აჩეჩვით, როცა ხდება მათი მოსავლის პროვოცირება, ხოლო შემდეგ საოშებითა და კულტივატორებით განადგურება.

სასოფლო სამეურნეო კულტურების მოვლა-მოყვანის დაბაზოებისა და დაკვალვის ტექნოლოგია მოხერხებულია, როგორც ზედმეტად დატენიანებული, ისე სარწყავი ზონებისთვის. ბაზოებს შორის მოთავსებული კვლები წარმოადგენენ კარგ წყალგამტარებს ზედმეტი წვიმის დროს, ხოლო მორწყვის დროს წყალმიმღებებს. მასიური და მაღალი ბაზოები ნაკლებად გამოშრებიან გვალვიან ამინდში და უკეთ აერაცირდებიან ზედმეტი ტენიანობის პირობებში. ბაზოებზე დათესილი და დარგული მცენარეების ფესვთა სისტემა, ან ძირხვენა ტუბერები არ ზიანდებიან ტრაქტორის თვლებისაგან. ბაზოები საშუალებას გვაძლევენ შედარებით გავაიოლოთ ძირხვენებისა და ტუბერების მექანიზებული აღების პირობები, რადგან ბაზოებიდან კომბაინის ტრანსპორტიორებზე მოხვდება 30...40 %-ით ნაკლები მიწა.

განვიხილეთ რა, ნიადაგის დამუშავებისა და კულტურების მოვლა-მოყვანის მსოფლიოში ამჟამად მიღებული და განვითარებული სამანქანო ტექნოლოგიები უნდა აღვნიშნოთ, რომ მოსავლის ზრდის 30...60 % მიიღწევა მექანიზებული სამუშაოების ინტენსიფიკაციის შედეგად, თუმცა ნიადაგის გამტვერიანება და გამკვრივება ამცირებს ამ ეფექტს 10...20 %-ით. ამიტომ პრობლემის ოპტიმალური გადაწყვეტის ძიება ხდება ინტენსიური და ნიადაგდამცავი თითქოსდა შეუთავსებელი ტექნოლოგიების დადებითი თვისებების შეთავსების გზით. ამის საშუალებას იძლევა რამდენიმე ტექნოლოგიური ოპერაციის მანქანის ერთი გავლით შესრულება კომბინირებული მუშა ორგანოებით (როცა აგროტექნიკით ასეთი შეერთება დასაშვებია) და ფართო მოდეების განის მქონე

აგრეგატების გამოყენება, როცა აგრეგატის სავალი თვლები გადაადგილდებიან მუდმივ ტექნოლოგიურ ნაკვალევზე. ამასთან მეცნიერულად დასაბუთებული უნდა იქნეს ტექნოლოგიური პროცესის ინტენსიფიკაციის დონე რაღაც კრიტერიუმის მიხედვით. ასეთ კრიტერიუმებად გვევლინება ბიოენერგეტიკული ეფექტიანობის მაჩვენებელი, რომელიც წარმოადგენს თანაფარდობას $e = E1 / E2$ სადაც $E1$ - არის დროის ერთეულში სისტემიდან მიღებული ენერჯის რაოდენობა, ხოლო $E2$ - სისტემის მიმართულებით წასული ენერჯის რაოდენობა. ეს მახასიათებელი ფაქტიურად არის ბიოენერგეტიკული მარგი ქმედების კოეფიციენტი, რომელიც სრულად ახასიათებს ინტენსიური ტექნოლოგიისა და მისი შესრულებული ტექნიკური საშუალების კონსტრუქციულ სრულყოფას. ამ კოეფიციენტის მრიცხველი ფაქტიურად არის მცენარის მიერ ფოტოსინთეზის პროცესში დაგროვილი მზის ენერჯია, ხოლო მნიშვნელი ამ მცენარის მოვლა-მოყვანაზე და აღებაზე დახარჯული ენერჯია. უფრო გასაგები რომ იყოს, მოვიყვანოთ გერმანიაში ჩატარებული კვლევის შედეგები. ცდები ჩატარებული იყო საცდელ ნაკვეთზე, სადაც ახდენდნენ ხორბლის, ქერის და შაქრის ჭარხლის გამოზრდას. ხორბლის 48,8 ც/ჰა, ქერის 44,6 ც/ჰა და შაქრის ჭარხლის 483,7 ც/ჰა მოსავლიანობის პირობებში. მოსავლის სასაქონლო ნაწილის წარმოებაზე დაიხარჯა 437 გ.ჯოული საერთო ენერჯია. აქედან სასუქის წარმოებაზე მოდის 49%, საწვავზე 239, თესლზე - 10, სასოფლო-სამეურნეო მანქანებზე - 8, ელექტროენერჯიაზე -6, მცენარეების დაცვის საშუალებებზე და ხელით შრომაზე - 1, სხვა დანახარჯები - 2 %.

მცენარეების მიერ აკუმულირებული ჯამური ენერჯია შეადგენს 2824 გ.ჯოულს. მაშინ ვღებულობთ ინტენსიფიკაციის უფრო მაღალი დონის პირობებში, თუ ენერგოდანახარჯებს ავიყვანთ 624 გ.ჯლ, მარცვლეულის მოსავალი გაიზრდება 80 ც/ჰა, შაქრის ჭარხლისა 800 ც/ჰა, ხოლო აკუმულირებული ენერჯის რაოდენობა მიაღწევს - 4106 გ.ჯლ. ამის

შედეგად მივიღეთ, რომ $e = 6,58$; ე.ი. ბიოენერგეტიკული ეფექტურობის მაჩვენებელი პრაქტიკულად იგივე დარჩება. ამიტომ თეორიულად მიჩნეულია, რომ ინტენსიფიკაციის ოპტიმალური დონე $e = 6$.

ინფორმაცია ქობულეთის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე ციტრუსისა და თხილის კულტურების განაშენიანების შესახებ (2018 წლის 14 აგვისტოს მდგომარეობით)

N	თემი	სოფელი	კომლთა რაოდენობა	სასოფლო სამეურნეო მიწის ნაკვეთი (ჰა)	ციტრუსი (ჰა)	თხილი (ჰა)	მეფუტკრე ფერმერთა რაოდენობა	სიმინდი	სხვა მრავალწლიანი და ერთწლიანი კულტურები(მათ შორის დაუმუშავებელი)	შენიშვნა
1	დაბა ოჩხამური	ოჩხამური	635	505	0	55	4	42	408	
		ჯიხანჯური	350	600	50	450	5	38	62	
		ცეცხლაური	450	550	39	350	9	34	127	
	სულ		1435	1655	89	855	18	114	597	
	%				5,38	51,66		6,89	36,07	
2	დაბა ჩაქვი	დაბა ჩაქვი	1630	180	115	25	2	7	33	
		ბუკნარი	310	234	60	27	1	30	117	
		სახალვაშო	230	360	73	23	2	4	260	
	სულ		2170	774	248	75	5	41	410	
	%				32,04	9,69		5,3	52,98	
3	ალამბარი	ალამბარი	622	441	167	140	14	100	34	
		ზედა კონდილი	121	220	73	15	0	17	115	
	სულ		743	661	240	155	14	117	149	
	%				36,3	23,45		17,7	22,54	
4	ზენითი	ზენითი	320	212	82	30	14	30	70	
	%				38,7	14,15		14,15	33	
5	აჭყვისთავი	აჭყვისთავი	349	378	109	35	10	33	201	

	%				28,8	9,2		8,7	53,17	
6	დაგვა	დაგვა	1054	301	218	35	12	8	40	
	%				72,42	11,6		2,65	13,28	
7	კვირიკე	კვირიკე	708	480	130	70	4	20	260	
		ქვ.კვირიკე	540	450	170	60	3	10	210	
		ზ.კვირიკე	316	150	45	45	4	10	50	
	სულ		1564	1080	345	175	11	40	520	
	%				32	16,2		3,7	48,1	
8	ხუცუბანი	ხუცუბანი	1160	544	300	110	6	48	86	
		ქვედა სამეზა	340	260	140	50	8	2	68	
		ზაკაიძეები	180	145	10	90	2	5	40	
	სულ		1680	949	450	250	16	55	194	
	%				47,41	26,34		5,8	20,44	
9	სოფ ქობულეთი	სოფ. ქობულეთი	707	430	250	60	15	63	57	
		კობი	239	180	85	25	8	2	68	
		ზედა სამეზა	225	150	90	20	7	2	38	
	სულ		1171	760	425	105	30	67	163	
	%				55,92	13,81		8,81	21,44	
10	ჭახათი	ჭახათი	195	342	38	100	48	7	197	
	%				11,11	34,2		2,04	57,6	
11	მუხანესტატე	მუხანესტატე	550	601	25	120	13	54	402	
	%				4,1	19,96		8,98	66,88	
		ლეღვა	604	570	66	133	8	63	308	

12	ლეღვა	სკურე	96	350	23	48	3	20	259	
		ცხრაფონა	180	220	35	37	5	11	137	
	სულ		880	1140	124	218	16	94	704	
	%				10,87	19,12		8,24	61,75	
13	წყავროკა	წყავროკა	411	383	78	250	11	45	10	
	%				20,36	65,27		11,75	2,61	
14	ქაქუთი	ქაქუთი	474	534	85	155	12	40	254	
		აჭი	75	105	23	26	15	5	51	
		გოგმაჩაური	19	45	5	15	7	2	23	
		ნაცხავატევი	38	65	11	24	8	3	27	
	სულ		606	749	124	220	42	50	355	
	%				16,55	29,37		6,67	47,39	
15	ციხისძირი	ციხისძირი	560	300	110	25	5	14	151	
		სტალინის უბანი	600	300	110	30	5	5	155	
		შუალელე	246	144	55	15	10	7	67	
	სულ		1406	744	275	70	20	26	373	
	%				36,97	9,4		3,5	50,13	
16	საჩინო	საჩინო	217	170	50	50	2	12	58	
		ზ.აჭყვა	297	190	95	35	4		60	
		ქვ.აჭყვა	458	210	105	6	11		99	
	სულ		972	570	250	91	17	12	217	
	%				43,86	15,96		2,1	38,07	
17	ჩაისუბანი	ჩაისუბანი	860	663	175	30	17	25	433	
	%				26,4	4,52		3,77	65,31	
18	ხალა	ხალა	524	512	160	35	13	17	300	
		გორგაძეები	452	422	90	20	26		312	
		ჩაქვისთავი	36	66	0	5	21		61	

	სულ		1872	1000	250	60	60	17	673	
	%				25	6		2,3	67,3	
19	ბობოყვათი	ბობოყვათი	1075	625	218	105	5	51	251	
	%				34,88	16,8		8,16	40,16	
20	გვარა	გვარა	363	239	90	60	4	53	36	
		ქვ.კონდიდი	162	130	45	10	2		75	
	სულ		525	369	135	70	6	53	111	
	%				36,58	18,97		14,36	30,08	
21	ქ.ქობულეთი	ქ.ქობულეთი	1220	808	0	250	1	171	387	
	%				0	30,94		21,16	47,89	
	სულ		<u>20198</u>	<u>14764</u>	<u>3898</u>	<u>3299</u>	<u>386</u>	<u>1110</u>	<u>6457</u>	
	%				26,40	22,344893		7,52	43,73476023	

ინფორმაცია ხელვაჩურის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე ციტრუსისა და თხილის კულტურების განაშენიანების შესახებ (2018 წლის 14 აგვისტოს მდგომარეობით)

N	თემი	სოფელი	კომლთა რაოდენობა	სასოფლო სამეურნეო მიწის ნაკვეთი (ჰა)	ციტრუსი (ჰა)	თხილი (ჰა)	მეფუტკრე ფერმერთა რაოდენობა	სხვა დანარჩენი ერთწლიანი და მრავალწლიანი იკულტურები (ჰა)	შენიშვნა
1	მახინჯაური-	მახინჯაური	262	322,3	27	0,5	5	294,8	
		შუა მახინჯაური	370	117,9	106	0,3	2	11,6	
		განთიადი	717	224,7	167	2	10	55,7	
	სულ		1349	664,85	300	2,8	17	362,05	
	%				45,12	0,4		54,45	
2	ორთაბათუმი	ქვედა სალიბაური/ჩელტა	559	163,9	109,44	6,35	4	48,1	
		სალიბაური	341	102,326	75,136	4,19	2	23,0	
		წინსვლა	538	35,8	18,8	4	3	13,0	
		კაპრემუმი	402	105,7	64,95	1,3	6	39,5	
		აგარა	255	88,69	48,3	2	6	38,4	
		ყოროლისთავი	265	103,0	90,88	0,55	8	11,5	
		ორთაბათუმი	290	140,0	50,26	13,05	1	76,7	
	მასაური	180	65,5	30,6	2,77	1	32,1		
	სულ		2830	804,9	488,4	34,21	31	282,3	
	%				60,7	4,25		35,1	
		ზედა ახალშენი	495	203,9	72,03	4,2	14	127,6	
		ხედრუ	176	115	37,5	3,2	6	74,3	

3	ახალშენი	ახალშენი	617	243,5	119,63	6,3	12	117,6	
		განახლება	562	151,7	91,23	5,4	2	55,1	
		ქვედა სამება	388	96,45	59,09	4,1	6	33,3	
		სამება	488	147,7	100,8	6,6	3	40,3	
	სულ		2726	958,3	480,28	29,8	43	448,2	
					50,12	3,1		46,8	
4	ფერია	ფერია	460	141,6	112,001	4,2	3	25,4	
		მნათობი	153	87,7	56,793	8,66		22,3	
		ახალშენის მეურნეობა	202	65,9	27,238	0,87		37,8	
	სულ		815	295,2	196,0	13,73	3	85,4	
	%				66,4			4,7	
5	შარაბიძეები	მახვილური	157	55,97	41,3	4,3		10,4	
		შარაბიძეები	294	76,5	55,85	2,56	8	18,1	
		ზანაქიძეები	628	141,2	108,12	1,73	9	31,3	
		ხელვაჩაური	429	135,0	74,86	2,1	10	58,0	
		ერგე	162	56,48	24	1,7	6	30,8	
		ზედა ერგე	396	168,9	63,81	6,2	8	98,9	
		ქვედა ჯოჭო	291	135,8	72,7	2,5	6	60,6	
		ზედა ჯოჭო	327	169,4	69,14	3,5	17	96,7	
	სულ		2684	939,19	509,78	24,59	64	404,82	
	%				54,28	2,62		43,1	
6	თხილნარი	მახო	926	280,4	110,18	54,8	22	115,4	
		სიმონეთი	84	45,21	12,54	7,32	8	25,4	
		აგარა	119	62	15,8	10,2	1	36,0	
		ზედა თხილნარი	268	160,4	57,62	25,7	4	77,1	
		მურმანეთი	69	39,87	14,24	5,1	5	20,5	
		თხილნარი	876	239,3	182,19	36,32	8	20,8	
		ომბოლო	64	41,2	18,14	1,2	2	21,9	
	სულ		2406	868,4	410,71	140,64	50	317,1	

	%				47,3	16,2		36,5	
7	ქარნალი	ქარნალი	743	270,5	129,56	34,15	18	106,8	
		ახალსოფელი	642	158,1	85,29	6,72	12	66,1	
		ავგია	213	45,2	40,06	0,3	3	4,8	
		ზედა ქარნალი	229	137,9	30,14	18,95	2	88,8	
	სულ		1827	611,7	285,05	60,12	35	266,51	
	%				46,61	9,83		43,56	
8	აჭარისწყალი	კიბე	98	56,565	0	20,65	2	35,9	
		კაპნისთავი	105	47,5	0	8,922	6	38,6	
		აჭარისწყალი	82	42,6	0	8,878	1	33,8	
		მალაკონი	55	38	0	4,888	2	33,1	
		მაჭახლისპირო	46	35,1	0	4,938	3	30,2	
		ხერთვისი	55	40,3	0	12,125	1	28,2	
		მირვეთი	25	23,291	0	3,34	1	20,0	
	სულ		466	283,4	0	63,74	16	219,7	
	%				0	22,50		77,5	
9	კირნათი	გვარა	58	32,5	0	7,783	6	24,7	
		შუმანეთი	30	32,86	0	2,373	2	30,5	
		ზედა კირნათი	34	36,7	0	5,22	8	31,5	
		კირნათი	114	109,2	0	19,789	1	89,4	
		კობალეთი	38	42,1	0	11,089	1	31,0	
		მარადიდი	119	85,8	0	17,558	8	68,3	
		მაბლავეთი	58	26,085	0	2,97	2	23,1	
	სულ		451	365,3	0	66,8	28	298,5	
	%				0	18,3		81,7	
		ქედქედი/სინდიე თ	178	134,7	0	9,5	11	125,2	
		აჭარისალმართი	122	91,4	0	6,5	5	84,9	

10	მაჭახელა	სკურდიდი	27	14,89	0	3	14	11,9	
		ცხემლარა	52	39,38	0	2,53	4	36,9	
		ჩიქუნეთი	107	54,8	0	0,5	9	54,3	
		ქოქოლეთი/ ქვედა ქოქოლეთი	42	21,395	0	2,225	7	19,2	
		ქვედა ჩხუტუნეთი	69	31,97	0	2,85	9	29,1	
		ზედა ჩხუტუნეთი	106	57,2	0	5,568	6	51,7	
	სულ		703	445,8	0	32,7	65	413,1	
	%				0	7,3		92,7	
11	სარფი	სარფი	294	111,6	39,4	3	4	69,2	
					35,3	2,69		62	
	სულ		16551,0	6348,7	2709,6	472,1	356,0	3167,0	
	%				42,68	7,44		49,9	

ინფორმაცია ქედის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე ვენახისა და სხვა კულტურების განაშენიანების შესახებ (2018 წლის 14 აგვისტოს მონაცემებით)

N	თემა	სოფელი	კომლთა რაოდენობა	სასოფლო სამეურნეო მიწის ნაკვეთი (ჰა) (საძოვრების გარეშე)	ვენახი (ჰა)	თხილი (ჰა)	მეფუტკრე ფერმერთა რაოდენობა	კარტოფილი (ჰა)	სხვა დანარჩენი ერთწლიანი კულტურები (ჰა)	შენიშვნა
1	დანდალო	ხარაულა	208	132	3,3	4,5	2	4,2	120	
		ჯალაბაშვილები	112	78	2,8	2,5	1	2,24	70,46	
		ბალაძეები	32	20	0,8	0,7	1	0,6	17,9	
		მოსიაშვილები	61	36	1,5	1,3	1	1,2	32	
		გოგიაშვილები	62	37	1,55	1,4	1	1,24	32,81	
		ტაკიძეები	71	44	1,8	1,5	5	1,4	39,3	
		დანდალო	128	95	3,2	2,8	3	2,56	86,44	
	სულ		674	442	14,95	14,7	14	13,44	398,91	
	%				3,38	3,33		3,04	90,25	
2	ცხმორისი	ცხმორისი	182	140	5	4,4	16	5,5	125,1	
		კოკოტაური	151	120	4,2	3,6	1	4,5	107,7	
		გეგელიძეები	109	93	3	2,6	3	3,3	84,1	
		გობრონეთი	69	39	2	1,65	3	2	33,35	
		ჩეტკიძეები	54	68	1,5	1,3	5	1,6	63,6	
		ახო	175	105	5	4,2	8	5,3	90,5	
	სულ		740	565	20,7	17,75	36	22,2	504,35	
	%				3,66	3,14		3,92	89,3	
3	წონიარესი	წონიარესი	156	125	6,2	4,4	3	6,2	108,2	
		ვარჯანისი	66	67	2,6	1,8	1	2,64	59,96	
		კანტაური	18	24	0,7	0,5	1	0,72	22,08	
		ტიბეთა	35	40	1,5	1	2	1,4	36,1	
		აბუქეთა	96	99	3,8	2,7	3	3,84	88,66	
		სულ		371	355	14,8	10,4	10	14,8	315

					4,16	2,93		4,16	88,75	
4	ზვარე	ზვარე	46	71	0,5	8	2	1,8	60,7	
		სირაბიძეები	79	107	1,5	1,7	4	3,2	100,6	
		კვაშტა	66	97	1	0,8	2	2,6	92,6	
		ვაიო	117	124	8	4	7	4,7	107,3	
		ზესოფელი	58	68	1,5	1,5	4	2,3	62,7	
	სულ		366	467	12,5	16	19	14,6	423,9	
					2,67	3,43		3,12	90,77	
5	დაბა ქედა	დაბა ქედა	415	14	1,2	1,3	1	1,4	10,1	
		სოფ. ქედა	58	52	2	2,4	1	1,2	46,4	
		აქუცა	91	87	3,2	3,8	5	1,8	78,2	
		გულუბი	68	73	2,4	2,8	3	1,4	66,4	
		ხუნკუდა	35	33	1,2	1,5	1	0,7	29,6	
		ზენდიდი	92	87	3,2	3,86	1	1,8	78,14	
		ცხემნა	36	34	1,3	1,5	2	0,7	30,5	
		კორომხეთი	49	52	1,7	2	4	1	47,3	
		შევაბური	29	27	1	1,2	2	0,58	24,22	
		ორცვა	72	65	2,5	3	8	1,4	58,1	
		არსენაული	24	20	0,8	1	1	0,5	17,7	
		მენწმანი	57	64	2	2,4	5	1,1	58,5	
	სულ		1026	608	22,5	26,76	34	13,58	545,16	
					3,78	4,45		2,29	89,69	
6	მერისი	სოფ მერისი	101	115	2,7	4,6	6	5	102,7	
		ინაშარიძეები	72	176	1,9	3,3	9	3,6	167,2	
		სილიბაური	34	115	0,9	1,56	6	1,7	110,84	
		სიხალიძეები	53	140	1,4	2,4	8	2,65	133,55	
		გარეტყე	28	133	0,75	1,3	3	1,4	129,55	
		გუნდაური	63	180	1,7	2,9	2	3,2	172,2	
		ნამონასტრევი	22	40	0,6	1	3	1	37,4	
	სულ		373	899	9,95	17,06	37	18,55	853,44	

	%				1,16	1,95		2,26	94,57	
7	ოქტომბერი	ოქტომბერი	64	81	1,3	2,7	4	3,2	73,8	
		გოგინძეები	40	57	0,8	1,7	1	2	52,5	
		კუჭულა	60	77	1,2	2,5	4	3	70,3	
		აგოთა	41	54	0,8	1,7	3	2	49,5	
		მეძიბნა	57	75	1,14	2,4	5	2,9	68,56	
	სულ		262	344	5,24	11	17	13,1	314,66	
	%				1,57	3,25		3,81	91,49	
8	პირველი მათი	აგარა	70	106	2,5	3,5	5	2,8	97,2	
		პირველი მათი	143	182	6	4	2	5,7	166,3	
		კოლოტაური	135	119	3	4	10	5,4	106,6	
	სულ		348	407	11,5	11,5	17	13,9	370,1	
	%				2,82	2,82		3,41	90,93	
9	მახუნცეთი	ქვედა მახუნცეთი	104	90	1	3,3	2	2	83,7	
		ზედა მახუნცეთი	84	82	0,8	2,7	2	1,7	76,8	
		ზუნდაგა	89	88	0,9	2,8	16	1,8	82,5	
		ქვედა ბზუბზუ	77	49	0,8	2,5	5	1,5	44,2	
		ზედა ბზუბზუ	83	82	0,8	2,7	11	1,7	76,8	
		ნამლისევი	47	42	0,5	1,5	1	1	39	
		ქოსოფელი	28	40	0,3	1	2	0,5	38,2	
		მილისი	54	42	0,5	1,7	6	1	38,8	
	უჩხითი	82	64	0,8	2,6	7	1,6	59		
	სულ		648	579	6,4	20,8	52	12,8	539	0
	%				1,15	3,59		2,21	93,09	
10	დოლოგანი	დოლოგანი	116	104	1,2	3,7	10	2,3	96,8	
		ჭინკაძეები	61	44	0,6	2	2	1,2	40,2	
		ჭალახმელა	44	53	0,5	1,4	2	0,9	50,2	
	სულ		221	201	2,3	7,1	14	4,4	187,2	
	%				1,14	3,53		2,19	93,13	
	სულ		5029	4867	120,84	153,07	250	141,37	4451,72	

ინფორმაცია შუახევის მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე კარტოფილისა და სხვა კულტურების განაშენიანების შესახებ (2018 წელი 14 აგვისტოს მდგომარეობით)

N	თემი	სოფელი	კომლთა რაოდენობა	სახნავი ფართობი სულ (ჰა)	კარტოფილი (ჰა)	თხილი (ჰა)	მეფუტკრე ფერმერთა რაოდენობა	ვენახი(ჰა)	სხვა დანარჩენი ერთწლიანი კულტურები (ჰა)	შენიშვნა
1	დაბა შუახევი	დაბა შუახევი	300	222,05	8,05	0,305	1	1,2	212,495	
		ბესელაშვილები	48	67,3	2,49	0,75	1	0,3	63,76	
		გუნდაური	31	48,45	1,78	0	0	0	46,67	
		თერნალი	28	45,04	1,7	0,15	3	0	43,19	
		კლდისუბანი	13	28,43	1,07	0,05	0	0,2	27,11	
		ოქროპირაული	56	76,16	2,81	1,27	0	0,77	71,31	
		სხეფი	75	97,26	4,29	0	4	0,22	92,75	
		ჩანჩხალო	136	165,86	5,9	1,8	4	0	158,16	
		დაბაძველი	77	99,47	3,81	0,76	2	0,7	94,2	
	სულ		764	850,02	31,9	5,085	15	3,39	809,645	
					3,75	0,6		0,39	95,22	
2	ბარათაული	ბარათაული	128	976,3	15,36	3,6	9	0	957,34	
		გომარდული	115	876,3	14,1	2	3	0	860,2	
		ვანი	60	456,8	7,9	1,5	0	0	447,4	
		ზემოხევი	55	419,6	6,95	2	0	0	410,65	
		ცენტერაძეები	15	114,7	2,27	0,7	2	0	111,73	
		ჯვარი	15	114,9	1,82	0,7	1	0	112,38	
		წანკალაური	20	152,7	2,4	0	0	0	150,3	
	სულ		408	3111,3	50,8	10,5	15	0	3050	
					1,63	0,33		0	98,02	
		დღვანი	107	606,69	10,8	1	2	0,25	594,64	

3	დღვანი	გოგინაური	68	385,58	7,8	0,9	1	0,2	376,68	
		ლომანაური	56	319,6	6,6	1,15	0	0,15	311,7	
		ქიპინიძეები	138	782,49	13,8	1,15	2	0,35	767,19	
		კვიახიძეები	60	341,51	6,5	0,8	1	0,15	334,06	
	სულ		429	2435,87	45,5	5	6	1,1	2384,27	
				1,88	0,2		0,045	97,88		
4	ზამლეთი	ბუთურაული	142	137,84	5,68	1	4	0,5	130,66	
		ზამლეთი	61	59,33	3,44	0,3	2	0,2	55,39	
		მომწვარი	8	7,52	0,86	0,2	0	0,05	6,41	
		მჭედლური	60	59,8	2,4	1	0	0,2	56,2	
		ნენია	207	204,83	8,28	0,5	2	1	195,05	
		ნიგაზეული	227	220,63	9,58	0,5	3	0,4	210,15	
		ფოთელური	50	48,9	2	1	0	0,2	45,7	
		ფურტიო	253	248,61	10,36	8	10	0,8	229,45	
სულ		1008	987,46	42,6	12,5	21	3,35	929,01		
				4,31	1,26		0,33	94,1		
5	ოლადაური	ოლადაური	80	423,43	9,8	1,5	4	0	412,13	
		გორი	44	232,76	4,84	2	10	0	225,92	
		კარაპეტი	40	211,88	5,4	0,5	5	0	205,98	
		მაწყვალთა	80	423,2	8,8	1,5	4	0	412,9	
		მახაკიძეები	101	534,29	11,11	2	15	0	521,18	
		პაპოშვილები	32	169,48	3,52	1,5	3	0	164,46	
		ჯუმუშაური	33	174,53	3,63	2,5	5	0,3	168,1	
სულ		410	2169,57	47,1	11,5	46	0,3	2110,67		
				2,11	0,53		0,01	97,3		
		სამოლეთი	20	32,4	3,15	0,5	1	1	27,75	
		გოგაძეები	82	133,84	3,68	0,5	4	0	129,66	
		კვირიაული	33	53,46	2,57	0,2	0	0,4	50,29	

6	უჩამბა	ლაკლაკეთი	81	132,2	3,64	2	0	2,5	124,06	
		მოფრინეთი	45	72,9	2,9	2	1	1	67	
		ტბეთი	106	171,72	4,45	0	4	0	167,27	
		ცინარეთი	74	119,88	2,96	2	1	3	111,92	
		წაბლანა	99	161,38	3,96	1	3	0	156,42	
		ჯაბნიძეები	186	301,32	8,44	4	0	0,2	288,68	
	სულ		726	1179,1	35,75	12,2	14	8,1	1123,05	
					3,03	1,03		0,7	95,3	
7	შუბანი	შუბანი	70	361,17	18,1	3	3	0	340,07	
		დარჩიძეები	101	521,36	25,7	1	2	0	494,66	
		იაკობაური	30	154,8	7,8	0,1		0	146,9	
		კობალთა	62	319,92	15,9	0	3	0	304,02	
		ტომაშეთი	43	221,88	10,75	0	2	0	211,13	
		ქუთაური	6	30,96	1,9	0		0	29,06	
		წელათი	23	118,68	5,75	0	3	0	112,93	
	სულ		335	1728,77	85,9	4,1	13	0	1638,77	
					4,1	0,23			95,7	
8	ჭვანა	ჭვანა	113	102,56	5,65	3	8	1	92,91	
		ახალდაბა	149	135,18	7,45	3	10	0,9	123,83	
		ვარჯანაული	40	36,63	2,6	2	3	0,9	31,13	
		ზედაყანა	43	39,56	2,15	0,8	4	0,8	35,81	
		ტაკიძეები	90	82,28	4,5	1	4	1	75,78	
		ცეკვა	38	34,76	1,9	0,05	2	0	32,81	
		ცივაძეები	67	62,56	3,35	0,8	3	0,5	57,91	
		ცხემლისი	73	67,06	3,65	0,8	2	0	62,61	
		წყაროთა	131	125,42	6,55	1	1	0	117,87	
		ჭალა	153	141,16	7,65	1	5	0,7	131,81	
		ხიჭაური	66	60,62	3,3	0	0	0	57,32	

	სულ		963	887,79	48,75	13,45	42	5,8	819,79	
					5,48	1,5		0,65	92,34	
9	წყალსაყარი	ჟანივრი	40	125,6	6,2	0,05		0,05	119,3	
		ბრილი	89	279,22	11,57	0		0	267,65	
		ინჟირვეთი	79	248,06	11,27	1	1	0	235,79	
		ნაღვარევი	75	235,5	10,75	0		0	224,75	
		ფოთარო	1	4,24	0,1	0		0	4,14	
		ხაბელაშვილები	75	237,5	9,91	0,5	4	0,05	227,04	
	სულ		359	1130,12	49,8	1,55	5	0,1	1078,67	
					4,4	0,13		0,8	95,44	
	სულ		5402	14480	438,1	77,885	177	22,14	13941,875	
	%				3,03	0,54		0,15	96,28	

ინფორმაცია ხულოს მუნიციპალიტეტის სახნავ-სათეს ფართობებზე კარტოფილისა და სხვა კულტურების განაშენიანების შესახებ (2018 წლის 14 აგვისტოს მდგომარეობით)

N	თემი	სოფელი	კომლთა რაოდენობა	სახნავი ფართობი სულ (ჰა)	კარტოფილი (ჰა)	თხილი (ჰა)	მეფუტკრე ფერმერთა რაოდენობა	სიმინდი (ჰა)	სხვა დანარჩენი ერთწლიანი კულტურები (ჰა)	შენიშვნა
1	დაბა ხულო	დაბა ხულო	401	6,8	2,5	0,5	3	0,2	3,6	
					36,76	7,35		2,9	53	
2	აგარა	აგარა	232	78,5	48,9	0,4	6	23	6,2	
3	დეკანაშვილები	დიაკონიძეები	119	20	8	2,8	2	8	1,2	
		გოდგაძეები	46	8	3,5	0,06	0	3,5	0,94	
		ოქრუაშვილები	159	34	16	0,15	4	14	3,85	
		დუაძეები	169	38	20	0,1	3	14	3,9	
		უჩხო	119	24	13,5	0,15	14	8,5	1,85	
		გუდასახო	61	13	6	0,25	2	5,5	1,25	
		კურცხალი	23	7	4	0	0	2,5	0,5	
		ძირკვაძეები	146	53	29	0,7	9	21	2,3	
		ქედლები	260	51	28	0,75	25	18	4,25	
		თხილაძირი	185	20	12	0,4	0	6	1,6	
		დეკანაშვილები	207	28	15	2	2	10	1	
		ედა დეკანაშვილები	60	11,2	6	0,13	3	2	3,07	
		განახლება	190	25	11,8	3,1	3	11	-0,9	
		ელელიძეები	53	8	4	0,2	1	3	0,8	
	სულ		2029	418,7	225,7	11,19	74	150	31,81	

						53,9	2,67		35,82	7,61	
4	დიდაქარა	ირემბეები	104	51	19,5	0,11	12	29	2,39		
		ბოლური	100	18	5,5	0,04	5	11	1,46		
		დიდაქარა	365	96	37,4	1	13	53	4,6		
		გობამეები	36	15	6	0,16	1	7,5	1,34		
	სულ		605	180	68,4	1,31	31	100,5	9,79	0	
						38	0,73		55,83	5,44	
5	დიოვნისი	დიოვნისი	112	55	39	0,87	0	11	4,13		
		ჯვარიქეთი	37	12	8	0,12	0	3	0,88		
		მანიაკეთი	101	35	26,5	0,47	2	6	2,03		
		ტაბახმელა	81	25	18	0,3	0	5	1,7		
		ბელეთი	212	68	55,5	1	3	9	2,5		
		პაქსამეები	145	31	24	0,4	0	5	1,6		
		გელამეები	119	32	26	0,24	1	4,5	1,26		
		კორტოხი	155	48	38	0,4	0	6,5	3,1		
		ღურტა	76	19	13	0,3	1	4	1,7		
		იაკობამეები	113	30	23,6	0,5	0	3	2,9		
		ღორჯომელამეები	78	20	15	0,25	0	3,5	1,25		
	სულ		1229	375	286,6	4,85	7	60,5	23,05		

					76,43	1,3		16,13	6,14	
6	ვაშლოვანი	ქვედა ვაშლოვანი	440	113	23,3	1,9	4	49	38,8	
		ზედა ვაშლოვანი	162	23	7	0,25	6	6	9,75	
		შურმული	142	24	7	0,3	2	5	11,7	
		სხანდარა	13	7	2	0,02	1	0,5	4,48	
		ჩაო	84	33	7	1	3	25	0	
		თაგო	105	18	4	0,1	0	11	2,9	
	სულ		946	218	50,3	3,57	16	96,5	67,63	
					23,07	1,64		44,26	31,03	
7	ღორჯომი	ადაბეები	56	7	2		2	3	2	
		გორგაბეები	97	45	18	0,1	3	20	6,9	
		მინთაბეები	56	10	4	0	2	4	2	
		ღორჯომი	32	7	2	0,05		3	1,95	
		ლაბაიბეები	58	35	19	0	2	10	6	
		მერჩხეთი	39	25	12	0,1	8	9	3,9	
		ჭახაური	54	35	19	0,15	2	11	4,85	
		წინწკალაშვილები	62	20	8	0,1	2	9	2,9	
		სტეფანაშვილები	40	20	8	0	0	9	3	
		ქურდული	40	14	5	0	0	6	3	
		ახალი უბანი	20	6	2	0	0	3	1	

		ტუნაძეები	73	12,5	5	0	5	5,5	2	
		ვანაძეები	72	7	2	0,1	0	4	0,9	
		ვაშაყმაძეები	35	11	3	0,1	0	6,5	1,4	
		მეკვიძეები	39	17	5	0,2	0	9	2,8	
		მებალაშვილები	54	23	5,2	0	2	13	4,8	
		სულ	827	294,5	119,2	0,9	28	125	49,4	
					40,47	0,3		42,44	16,77	
8	რიყეთი	დანისპარაული	150	85	64	0,3	4	17	3,7	
		დიდი რიყეთი	90	28	20	0,5	7	3	4,5	
		შუასოფელი	41	26	17	0,3	0	6	2,7	
		რიყეთი	136	50	35	0,5	3	10	4,5	
		ბოძაური	150	42,2	27,5	0,43	1	9,7	4,57	
		სულ	567	231,2	163,5	2,03	15	45,7	19,97	
					70,72	0,87		19,76	8,65	
9	საციხური	საციხური	94	28	10,6	0,42	2	15	1,98	
		ნამონასტრევი	85	25	12	0,15	0	12	0,85	
		გელაურა	85	24	11	0,15	2	11	1,85	
		პანტნარი	67	24	11	0,2	2	11	1,8	
		სულ	331	101	44,6	0,92	6	49	6,48	
					44,15	0,91		48,51	6,43	
		ფუმრუკაული	70	26	7	0,15	3	15	3,85	

10	ფუმრუკაული	ვერნები	75	23	7	0,35	2	13	2,65		
		ომანახევი	20	11	3	0,1	1	7	0,9		
		მახალაკური	37	12	4	0,15	2	6	1,85		
		რაქვთა	88	35	11,5	0,2	1	20	3,3		
		სულ		290	107	32,5	0,95	9	61	12,55	
						30,37	0,88		57	11,75	
11	სხალთა	ჭერი	48	15	2	0,4	2	9	3,6		
		გურძაული	31	15	2	0,25	4	11	1,75		
		ყინჩაური	67	18	3	0,23	7	11	3,77		
		ძმაგულა	54	14	2	0,07	7	9	2,93		
		ფაჩხა	136	52	11	0,03	2	31	9,97		
		კვატია	82	38	13	0,03	2	22	2,97		
		წაბლანა	126	63,5	15	0,06	3	41	7,44		
		წაბლიანი(ყიშლა)	83	40	13,1	0,03	3	20	6,87		
	სულ		627	255,5	61,1	1,1	30	154	39,3		
					23,91	0,43		60,27	15,39		
12	ხიხაძირი	ახალშენი	44	15	6	0,03	1	7	1,97		
		ნადაბური	35	7	3	0,05	11	3	0,95		
		ხიხაძირი	182	45	20,5	0,38	2	21	3,12		
		სკვანა	106	26	13	0,15	5	11	1,85		
		კალოთა	95	48,5	25	0,2	1	20	3,3		

	სულ		462	141,5	67,5	0,81	20	62	11,19	
					47,7	0,57		43,81	7,9	
13	თბილვანა	ბაკო	107	36	15	0,1	3	17	3,9	
		მთისუბანი	50	18	8	0,1	0	9	0,9	
		ზ.თბილვანა	145	37	14	0,1	3	18	4,9	
		ქვ.თბილვანა	137	25,5	11,1	0,17	1	9,4	4,83	
	სულ		439	116,5	48,1	0,47	7	53,4	14,53	
					41,55	0,4		45,84	12,22	
	სულ		<u>5753</u>	<u>2445,7</u>	<u>1170</u>	<u>28,6</u>	<u>246</u>	<u>957,8</u>	<u>289,3</u>	
	%				47,84	1,17		39,16	11,83	

ექსტენციის პერსონალის გაანგარიშების სქემა

ექსტენციონისტები ციტრუსში

ქობულეთის მუნიციპალიტეტი

1. ალამბარი
2. ზენითი
3. აჭყვისთავი
4. გვარა

ერთი ექსტენციონისტი

1. საჩინო
2. ჩაისუბანი
3. ხალა
4. ციხისძირი

ერთი ექსტენციონისტი

1. ბობოყვათი
2. დაგვა
3. კვირიკე
4. ხუცუბანი
5. სოფ. ქობულეთი

ერთი ექსტენციონისტი

ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი

1. მახინჯაური
2. ორთაბათუმი

ერთი ექსტენციონისტი

1. ახალშენი
2. ფერია
3. შარაბიძეები

ერთი ექსტენციონსტი

1. თხილნარი
2. ჭარნალი
3. სარფი

ერთი ექსტენციონსტი

სულ მეციტრუსე ერქსტენციონისტი 6 ადამიანი

თხილის კულტურაში ექსტენციონსტი

ქობულეთის მუნიციპალიტეტი

1. დაბა ოჩხამური
2. ქ. ქობულეთი

ერთი ექსტენციონსტი

5. ალამბარი
6. ხუცუბანი
7. მუხაისტატე
8. გვარა

ერთი ექსტენციონსტი

9. წყავროკა
10. ლელვა
11. ქაქუთი

ერთი ექსტენციონსტი

სულ თხილში 3 ექსტენციონისტი

ვაზის კულტურაში ექსტენციონისტი

ქედის მუნიციპალიტეტი

1. მევენახეობაში ერთი ექსტენციონისტი

კარტოფილის კულტურის ექსტენციონისტი

1. დაბა ხულო
2. ვაშლოვანი
3. დეკანაშვილები
4. დიდაჭარა

ერთი ექსტენციონისტი

5. აგარა
6. ღორჯომი
7. საციხური

ერთი სპეციალისტი

1. დიოკნისი
2. რიყეთი

ერთი სპეციალისტი

1. თხილვანა
2. ხიხამირი
3. ფუშრუკაული
4. სხალთა

ერთი ექსტენციონისტი

სულ კარტოფილის კულტურაში 4 ექსტენციონისტი

მეფუტკრეობაში ექსტენციონისტები

1. ქობულეთში 1 ექსტენციონისტი
2. ხელვაჩაურში 1 ექსტენციონისტი
3. ქედის მუნიციპალიტეტი 1 ექსტენციონისტი
4. შუახევის და ხულოს მუნიციპალიტეტი 1 ექსტენციონისტი

სულ მეფუტკრეობაში 4 ექსტენციონისტი

სულ საჭიროა 18 ექსტენციონისტი

დამხმარე ექსტენციონისტები

1. მეცხოველეობა/მეფრინველეობა 1 ექსტენციონისტი
2. თევზი 1 ექსტენციონისტი
3. მექანიზაცია 1 ექსტენციონისტი
4. მცენარეთა დამცველი 1 ექსტენციონისტი

ექსტენციის სამსახური

1. სამსახურის უფროსი
2. სპეციალისტი 2 ადამიანი

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვინტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	ნახატ ჯაფარი
ტელეფონის ნომერი:	558 18 92 86
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	ხეივანაძე, სოფ. 13800
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	ქსენოთაღ დეკვი
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	ლივინი
კითხვარის შევსების თარიღი:	21.09.18

ექსტენციის შეფასება:					
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5	4	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5	4	3	2	1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5	4	3	2	1
შეძლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5	4	3	2	1

რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

..... ქსენოთაღ დეკვი .....

ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

ფერმერის ხელმოწერა:

..... ნახატ ჯაფარი .....

გამოკითხვა ჩაატარა

..... ქსენოთაღ დეკვი .....

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	ემიხ ლომიძე
ტელეფონის ნომერი:	568 75 32 54
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	საფხაურთი, სოფ. ააბრეშუბი
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	ქვემოთაღორ დეკლარაცია
ექსტენციის დაქვემდებარებული კულტურა:	საფხაურთი
კითხვარის შევსების თარიღი:	24.09.18

ექსტენციის შეფასება:	
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	(5) 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	(5) 4 3 2 1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	(5) 4 3 2 1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	(5) 4 3 2 1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	(5) 4 3 2 1
შემდეგთ თუ არა ექსტენციის დროს შექმნილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	(5) 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	(5) 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	(5) 4 3 2 1

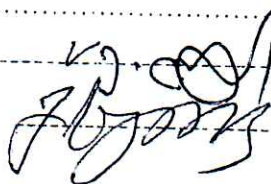

რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

სასუქებს და მხარხარისებზე

ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

ფერმერის ხელმოწერა:

გამოკითხვა ჩაატარა

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	სოხბეძე ხეივანი
ტელეფონის ნომერი:	597576578
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	ქედა სოფ სირაბიმეები
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	ნიადაგის შერჩევა, გასხვლა ფორმირება
ექსტენციის დაქვემდებარებული კულტურა:	მრავალწლიანი
კითხვარის შევსების თარიღი:	7 აპრილი 2018

ექსტენციის შეფასება:					
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5	4	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5	4	3	2	1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5	4	3	2	1
შეძლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5	4	3	2	1

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

..... ნაკლები ხანა .....

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

..... 5 მესა .....

ფერმერის ხელმოწერა:

..... ს. სოხბეძე .....

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვინტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	ქუჩიძევილი ზენა ბ
ტელეფონის ნომერი:	574 053 103
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	ხევსიძის, ხევსიძის
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	მკურნალობა - დაავადება, რეკონსტრუქცია
ექსტენციის დაქვემდებარებული კულტურა:	მკურნაობა ხშირად
კითხვარის შევსების თარიღი:	16.07.2015

ექსტენციის შეფასება:

რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5	4	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5	4	3	2	1
როგორ მოგწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5	4	3	2	1
შემლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5	4	3	2	1

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

მკურნაობაზე

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

ფერმერის ხელმოწერა:

(Handwritten signature)

გამოკითხვა ჩაატარა:

(Handwritten signature)

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	ბუჩიკაძე ა. ა.
ტელეფონის ნომერი:	558 361136
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	ხეჩხუტი, მ. მ. ქ.
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	ვეტერინარული დაავადებების, ფიქსირებული, ხელის შეწყობა
ექსტენციის დაქვემდებარებული კულტურა:	პატარა ხეხვი
კითხვარის შევსების თარიღი:	16.07.2018 წ.

ექსტენციის შეფასება:

რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5	4	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5	4	3	2	1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5	4	3	2	1
შემდეგ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5	4	3	2	1

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

.....
 .....
 .....
 .....

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

.....
 .....

ფერმერის ხელმოწერა:

.....
 .....
 .....

გამოკითხვა ჩაატარა:

.....
 .....

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვიანტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	ქუჩაძე ზორბეგო
ტელეფონის ნომერი:	593-56-68-24
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	ხელვაჩაური სოფ. ჩუჭუაძე
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	სასუქების გამოყენება
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	თხილი
კითხვარის შევსების თარიღი:	8 ივნისი 2018

ექსტენციის შეფასება:	
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5 (4) 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	(5) 4 3 2 1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	(5) 4 3 2 1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	(5) 4 3 2 1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	(5) 4 3 2 1
შეძლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5 (4) 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	(5) 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	(5) 4 3 2 1

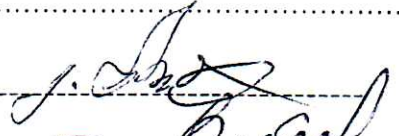

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

ხელვაჩაური სოფ. ჩუჭუაძე
 ხელვაჩაური სოფ. ჩუჭუაძე

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

ფერმერის ხელმოწერა:

გამოკითხვა ჩაატარა:

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვინტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	გაბუჩია, ლევან
ტელეფონის ნომერი:	57753 74 94
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	ხელვაჩაურის, სოფ ქვედა ჯოჭო
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	სამხრეთი კერძო
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	თხილი
კითხვარის შევსების თარიღი:	9 ივნისი 2018 წელი

ექსტენციის შეფასება:

რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5	4	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5	4	3	2	1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5	4	3	2	1
შემდეგთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5	4	3	2	1

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

მომხდარი, მკაცრი

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

არაა

ფერმერის ხელმოწერა:

ლევან გაბუჩია

გამოკითხვა ჩაატარა:

მ. ვუკი

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	მხო ზორი
ტელეფონის ნომერი:	591 38 50 28
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	შუახევი სოფ დაბაძველი
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	მცირე მექანიზაციის ექსპლუატაცია
ექსტენციის დაქვემდებარებული კულტურა:	მექანიზაცია
კითხვარის შევსების თარიღი:	18,04,2018 წელი

ექსტენციის შეფასება:	
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5 (4) 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5 (4) 3 2 1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5 (4) 3 2 1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5 (4) 3 2 1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5 (4) 3 2 1
შედლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5 (4) 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5 (4) 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5 (4) 3 2 1

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

..... მოწვევა .....

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

.....

ფერმერის ხელმოწერა:

----- მ. ზორი -----

გამოკითხვა ჩაატარა:

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	ქნელი შაყუმიძე
ტელეფონის ნომერი:	577-20-37-08
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	ჩხატაძე დას. მუნი.
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	მეცხოველე
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	
კითხვარის შევსების თარიღი:	26.04.2018.

ექსტენციის შეფასება:					
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5	(4)	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5	(4)	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	(5)	4	3	2	1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	(5)	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	(5)	4	3	2	1
შეძლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	(5)	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	(5)	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	(5)	4	3	2	1

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

..... მსხვილი საკითხი და შიგნითი .....
 ..... დასრულება

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

.....
 .....

ფერმერის ხელმოწერა:

.....

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვინტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	ჩაბუაძე ვ. ნ. ნ. ნ.
ტელეფონის ნომერი:	538 785708
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	შუახევი სოფ. შუბანი
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	ნიადაგის მომზადება, თესლის დამუშავება და თესვა
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	კარტოფილი
კითხვარის შევსების თარიღი:	2.05.2018 წელი

ექსტენციის შეფასება:	
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5 4 3 2 1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5 4 3 2 1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5 4 3 2 1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5 4 3 2 1
შემდეგთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5 4 3 2 1

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

..... ჩაბუაძე ვ. ნ. ნ. ნ. ....

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

.....

ფერმერის ხელმოწერა:

.....
 ჩაბუაძე ვ. ნ. ნ. ნ.

გამოკითხვა ჩაატარა:

.....
 დ. ვ. ნ. ნ.

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	კობახიძე მუხომანი
ტელეფონის ნომერი:	5-91 71 87 80
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	შუახევი სოფ. დარჩიძეები
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	ნიადაგის მომზადება, თესლის დამუშავება და თესვა
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	კარტოფილი
კითხვარის შევსების თარიღი:	2.05.2018 წელი

ექსტენციის შეფასება:	
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5 4 3 2 1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5 4 3 2 1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5 4 3 2 1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5 4 3 2 1
შემდეგთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5 4 3 2 1

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

.....
 .....
 .....
 .....

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

.....
 .....

ფერმერის ხელმოწერა:

.....
 .....

გამოკითხვა ჩაატარა:

.....
 .....

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	გუხუძი ქსედიშვილი
ტელეფონის ნომერი:	595-49-60-25
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	შუახევი სოფ. ჯაბოტყაძე
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	მცენარეთა დაცვა
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	კარტოფილი
კითხვარის შევსების თარიღი:	22 ივლისი 2018 წელი

ექსტენციის შეფასება:	5	4	3	2	1
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5	4	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5	4	3	2	1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5	4	3	2	1
შეძლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5	4	3	2	1

რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

.....
ჯაბოტყაძე

ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

.....
ჯაბოტყაძე

ფერმერის ხელმოწერა:

გამოკითხვა ჩაატარა

.....
.....

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	მინდა ზეძიძე
ტელეფონის ნომერი:	595-500 475.
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	შუახევი სოფ. მ. ქადაგი.
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	მცენარეთა დაცვა
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	კარტოფილი
კითხვარის შევსების თარიღი:	22 ივლისი 2018 წელი

ექსტენციის შეფასება:	5	4	3	2	1
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5	4	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5	4	3	2	1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5	4	3	2	1
შემდგომად თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5	4	3	2	1

რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

..... გახელოვან

ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

.....

ფერმერის ხელმოწერა:

გამოკითხვა ჩაატარა

.....
.....

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვინტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	ვიქს რტ ჯეჯბ
ტელეფონის ნომერი:	591 7150 77
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	შუახევი სოფ მახალაკიძეები
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	სადგომის მოწყობა. პირუტყვის კვება
ექსტენციის დაქვემდებარებული კულტურა:	მცხობველეობა
კითხვარის შევსების თარიღი:	28 ივნისი 2018 წელი

ექსტენციის შეფასება:					
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	4	4	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5	4	3	2	1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5	4	3	2	1
შემლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5	4	3	2	1

რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

..... მკვლევარული, მკვლევარი

ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

.....

ფერმერის ხელმოწერა:

გამოკითხვა ჩაატარა

(Handwritten signatures)

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	სეთი ბაქაძე
ტელეფონის ნომერი:	577 45 25 77
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	შუახევი სოფ მახალაკიძეები
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	სადგომის მოწყობა. პირუტყვის კვება
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	მეცხოველეობა
კითხვარის შევსების თარიღი:	29 ივნისი 2018 წელი

ექსტენციის შეფასება:

რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5	4	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5	4	3	2	1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5	4	3	2	1
შემდგომად თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5	4	3	2	1

რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

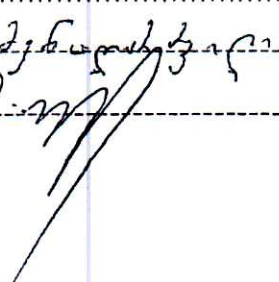
..... მეთოდები, მუხრანის რაიონი

ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

.....

ფერმერის ხელმოწერა: ..... მ. ბაქაძე

გამოკითხვა ჩაატარა ..... მ. ბაქაძე

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	ლევო ნიქუჩიაძე
ტელეფონის ნომერი:	599 57 50 44
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	ქობულეთი სოფ ყაბახი
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	ნიადაგის შერჩევა, გასხვლა ფორმირება
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	ციტრუსი, თხილი
კითხვარის შევსების თარიღი:	---- მარტი 2018 04 5

ექსტენციის შეფასება:

რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5/ 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5/ 4 3 2 1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5/ 4 3 2 1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5/ 4 3 2 1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5/ 4 3 2 1
შედლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5/ 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5/ 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5/ 4 3 2 1

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

ნიქუჩიაძე

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

.....

.....

ფერმერის ხელმოწერა:

ნიქუჩიაძე

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვინტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	სეკინიჭ მუსაძე
ტელეფონის ნომერი:	599 12 83 63
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	ქობულეთი სოფ ქობულეთი
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	წიადაგის შერჩევა, გასხვლა ფორმირება
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	ციტრუსი, თხილი
კითხვარის შევსების თარიღი:	მარტი, 2018 5 04

ექსტენციის შეფასება:

რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	✓ 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	✓ 4 3 2 1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	✓ 4 3 2 1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გამოცემის უნარი?	✓ 4 3 2 1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	✗ 4 3 2 1
შეძლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	✗ 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	✗ 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	✗ 4 3 2 1

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

სეკინიჭ მუსაძე

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

ფერმერის ხელმოწერა:

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	თეხმანიძე სეზოთ
ტელეფონის ნომერი:	555-91-88-60
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	სილიშაური
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	მყენახეთი მესხა
ექსტენციის დაქვემდებარებული კულტურა:	ქიშნოლიანი ქვიცხეძი
კითხვარის შევსების თარიღი:	17.08.2018.

ექსტენციის შეფასება:					
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	~~5~~	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	~~5~~	4	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	~~5~~	4	3	2	1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	~~5~~	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	~~5~~	4	3	2	1
შეძლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	~~5~~	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	~~5~~	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	~~5~~	4	3	2	1

რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

..... მუსხაი, მოსკო, მოსცხეძი

ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

.....

ფერმერის ხელმოწერა:

ს. თეხმანიძე

გამოკითხვა ჩაატარა

.....

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	გიორგი ლელუა
ტელეფონის ნომერი:	555 15 06 14
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	გულისი
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	მეცნიერული დაცვა
ექსტენციის დაქვემდებარებული კულტურა:	ქიმიკატი ხეცხეცო
კითხვარის შევსების თარიღი:	17.08.2018წ.

ექსტენციის შეფასება:	
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5 4 3 2 1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5 4 3 2 1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5 4 3 2 1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5 4 3 2 1
შეძლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5 4 3 2 1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5 4 3 2 1

რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

..... ქიმიკატი ვენახი, ხეხილი .....

ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

ფერმერის ხელმოწერა:

გამოკითხვა ჩაატარა

.....
 გიორგი ლელუა
 .....

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვანტერებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.

მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	სონი აბუჯაძე
ტელეფონის ნომერი:	552 69 72 33
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	ხაჩიძის, კოცაძენი
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	ქვემოთაღი დედა
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	მარჯაონის რეზინი
კითხვარის შევსების თარიღი:	5.09.18

ექსტენციის შეფასება:	5	4	3	2	1
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5	4	3	2	1
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5	4	3	2	1
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5	4	3	2	1
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5	4	3	2	1
შემდეგთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5	4	3	2	1
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5	4	3	2	1

რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?

..... მარჯაონის რეზინი

ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.

ფერმერის ხელმოწერა:

.....

გამოკითხვა ჩაატარა

.....

ექსტენციის შეფასების კითხვარი

გვიანტერესებს თქვენი აზრი ექსტენციის ქვეპროგრამის თაობაზე, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ მოცემულ კითხვებს.
 მოცემულ ცხრილში 5 არის მაქსიმალური დადებითი შეფასება, 1 არის მინიმალური - უარყოფითი შეფასება.

ფერმერის სახელი, გვარი	ნაზიუო თქმანიძე
ტელეფონის ნომერი:	599-130-997
მუნიციპალიტეტი, სოფელი:	ნამონასტეხევი
ჩატარებული ექსტენციის თემა:	მცენახუთა დაცვა და მოვლა
ექსტენციას დაქვემდებარებული კულტურა:	ეხიზლოიანი ხელოვნება
კითხვარის შევსების თარიღი:	30.05.2018 წ

ექსტენციის შეფასება:	5	4	3	2	1
რა ქულას მიანიჭებდით ექსტენციის პროგრამას?	5				
რამდენად კმაყოფილი ხართ ჩატარებული ექსტენციის შინაარსით?	5				
იყო თუ არა ექსტენციონისტი კვალიფიციური?	5				
როგორ მოგეწონათ ექსტენციონისტის ცოდნის გადმოცემის უნარი?	5				
რამდენად იყო ექსტენციონისტის მზად შეკითხვებზე პასუხის გასაცემად?	5				
შეძლებთ თუ არა ექსტენციის დროს შეძენილი ცოდნის გამოყენებას თქვენს ყოველდღიურ საქმიანობაში?	5				
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ჩატარების ორგანიზებით?	5				
რამდენად კმაყოფილი ხართ ექსტენციის ხანგრძლივობით (დაწყების დრო და დასრულების დრო)?	5				

7. რა საკითხებთან დაკავშირებით ისურვებდით მომავალში ექსტენციის ჩატარებას?
 ..... ვუცხუა ჩი ..... ბუბიკოი .....

8. ექსტენციის პროგრამასთან დაკავშირებით თქვენი რჩევები/იდეა.
 ..... ვ.ა.ბ. ....

ფერმერის ხელმოწერა: ..... ნ. თქმანიძე .....

გამოკითხვა ჩაატარა: ..... ქ. ბ. ....